http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/ 250/

TENK, JA KAN TAŁA DIALEKT !

Inblick i dialekten i dagens Jakobstad

Licentiatavhandling

Institutionen för nordisk filologi

Jyväskylä universitet

Våren 1997

Kati Lammi

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Lammi Kati	
Titel Tenk, ja kan tała dialekt! Inblick i dialekten i dagens Jakobstad	
Ämne Nordisk filologi	Typ av avhandling Licentiatavhandling
Avhandlingen färdig vår terminen 19 97	Antalet sidor 236

Sammandrag

Syfte med denna avhandling är att ge en inblick i dagens dialekt i Jakobstad. Materialet består av inspelade samtal med dialekttalande människor.

I teoridelen ges en översikt över Jakobstads historia och nutid. Här tas upp även svenskan i Finland samt skillnaderna mellan riksspråk och dialekt. Likaså presenteras den finlandssvenska dialektforskningen. I den språkhistoriska periodindelningen ges exempel på hur olika fornspråkliga drag är representerade i dialekten i Jakobstad.

Vokalismen omfattar enkla vokaler, diftonger, apokope och synkope. Typiskt för dialekten i Jakobstad är bevarandet av vissa fornspråkliga drag när det gäller enkla vokaler och diftonger. De apokoperade formerna är typiska för dialekten i Jakobstad, medan synkoperade former förekommer inte så ofta. Konsonantismen omfattar enkla konsonanter, "tjockt" l, assimilation, förmjukning och konsonantbortfall. Typiskt för dialekten i Jakobstad är "tjockt" l som utvecklats ur r ʒ . Dialekten har bevarat de gamla inskottskonsonanterna b och d samt konsonantförbindelserna ld, nd, mb oassimilerade. Karakteristiskt är att affriceringen av de velara klusilerna g och k stannat på stadiet dj/dz resp. ts/tš, detta även i inljud. Konsonantbortfall beträffar vanligast slutljudande R i presens och nominella pluralformer men även slutljudande t, dh, gh efter vokal.

I fornspråket fanns det fyra stavelsekvantiteter av vilka den korta och överlånga stavelsen i allmänhet fallit i riksspråket. I dialekten i Jakobstad finns dessa bevarade.

Riksspråkets inflytande på dialekten i Jakobstad är minimalt. En jämförelse mellan riksspråket och dialekten bevisar att den rena dialektens andel kommer upp till 95%. Detta beror på dialektens höga uppskattning och status i staden.

Uppslagsord

Bibliotek/Förvaringsplats

Övriga uppgifter

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD

1. INLEDNING 1

1.1. SYFTE 1
1.2. MATERIAL OCH METOD 4
1.3. LJUDBETECKNING 8

2. JAKOBSTAD FÖRR OCH NU 10

3. ALLMÄNT OM DIALEKTER 17

3.1. OM DEN FINLANDSSVENSKA DIALEKTFORSKNINGEN 17
3.2. HISTORISK BAKGRUND 20
3.3. VAD ÄR DIALEKT? 22
3.4. INDELNING AV SVENSKA DIALEKTER 25
3.5. TYPISKA DRAG HOS FINLANDSSVENSKA DIALEKTER 26
3.6. DIALEKTENS STÄLLNING OCH FRAMTID 27

4. SPRÅKHISTORISK ÖVERSIKT 31

4.1. RUNSVENSK TID 31
4.2. ÄLDRE FORNSVENSK TID 33
4.3. YNGRE FORNSVENSK TID 36
4.4. ÄLDRE NYSVENSK TID 40
4.5. YNGRE NYSVENSK TID 44

5. LJUDLÄRA 46

5.1. SEGMENTALA VOKALFONEM 46

5.1.1. ENKLA VOKALER 46
5.1.2. DIFTONGER 103
5.1.3. SPECIELLA FÖRETEELSER 111
5.1.3.1 APOKOPE 111
5.1.3.2. SYNKOPE 121

5.2. KONSONANTER 122

5.2.1. SEGMENTALA KONSONANTFONEM 122
5.2.2. SPECIELLA FÖRETEELSER 160
5.2.2.1. ASSIMILATION 160
5.2.2.2. FÖRMJUKNING 168
5.2.2.3. KONSONANTBORTFALL 175

5.3. STAVELSELÄNGD 188

6. DIALEKTEN vs. RIKSSPRÅKET 194

7. SAMMANFATTNING 204

LITTERATURFÖRTECKNING

BILAGOR

1. Karta över Jakobstad med omnejd.
2. Den svenskspråkiga befolkningens storlek och procentuella andel av hela befolkningen 1880–1993.
3. Karta över svenskbygderna i Finland.
4. Schema över de 8 vokalfonemen i Jb.
5. Schema över konsonantfonemen i Jb.
6. Kommutationspar: vokalerna
7. Kommutationspar: konsonanterna
8. Kommutationsparet *u* och *y*
9. Stavelselängden

TEXTER MED ÖVERSÄTTNINGAR

FÖRORD

Denna avhandling är resultatet av ett tämligen långt process som började redan hösten 1992 med min pro gradu -avhandling. Nu när detta projekt är slutförd vill jag säga ett par ord till alla som så att säga haft skeden i soppan. Det är klart att man inte ensam kan genomföra ett sådant här arbete utan är beroende av andra människors hjälp.

Först och främst vill jag tacka alla mina informanter för deras värdefulla insatser. Utan dem skulle jag inte ha kunnat göra denna avhandling. Jag vill också riktat ett stort tack till informanten H:s anhöriga som gett mig kassetten med hennes tal. Jag lägger stort värde på de stipendier som Svenska kulturfonden och Ebba Brahesamfundet beviljat mig.

Docenten Paavo V. T. Kettunen har varit min handledare under hela arbetets gång. Han har i flera omgångar läst korrektur och gett värdefulla tips. Detta är värt ett stort tack. Likaså vill jag varmt tacka filosofie magister Tiina Koljonen för alla de uppmuntrande diskussioner vi fört under denna tid.

Sist, men inte minst, vill jag tacka mina föräldrar Sinikka och Reino Lammi samt min bror Lari Lammi. Utan deras stöd skulle denna avhandling tydligen aldrig kommit till.

Jakobstad i mars 1997

Kati Lammi

1. INLEDNING

1.1. SYFTE

Hurdan är den dialekt som man levt hela sitt liv med? Hur skiljer den sig från det man kallar högsvenska? Varifrån har dialekten fått sina former? Dessa frågor har jag redan tidigare i mitt liv funderat på och eftersom jag från barndom varit i kontakt med dialekttalande människor och också i viss mån själv talar dialekt, blev det naturligt att välja dialekten i Jakobstad som ämne först för min pro gradu -avhandling och nu för min licentiatavhandling. I föreliggande avhandling kommer jag att för det mesta koncentrera mig på ljudläran, eftersom den redan ensam utgör ett omfattande forskningsfält. Här vill jag påpeka, att min undersökning inte kommer att omfatta de lexikala förändringarna i dialekten. Jag kommer att ta upp några fonologiska företeelser (t.ex. apokope, synkope), eftersom de hör till särdragen i dagens dialekt.

Syftet med denna avhandling är att besvara ovannämnda frågor och att i korthet ge en uppfattning om dialekten och dess ställning i allmänhet. Eftersom dialekten och lokalhistorien står i ett intimt samband med varandra, kommer jag först att ge en översikt över Jakobstads historia och nutid. En kort presentation av svenskan i Finland knyter Jakobstad samman med det övriga svenska Finland.

Den traditionella periodindelningen inom språkhistorien kan med fördel nyttjas som bakgrund för undersökningen av dialekten i Jakobstad. Även här kommer jag att koncentrera mig på ljudläran. Den språkhistoriska över-

sikten är enligt min mening av stor vikt, eftersom många av de drag som finns i dialekter kan spåras tillbaka till fornspråket. Jag kommer att ge exempel på hur olika fornspråkliga drag är representerade i dialekten i Jakobstad i dag.

I ett analyserande kapitel presenteras målets vokaler och konsonanter samt stavelselängd. Vokalerna delas in i enkla vokaler och diftonger, vilka behandlas i skilda avsnitt. Under huvudrubriken Vokaler tas även upp apokope och synkope. Konsonanterna behandlas på ett motsvarande sätt. Av naturliga skäl omfattar avsnittet Stavelselängd både vokalerna och konsonanterna. Med hjälp av ett flertal exempel försöker jag kartlägga samtliga förekommande fall i dialekten. För att underlätta för läsaren har jag översatt exemplen till rikssvenska. Jag har i min avhandling ansträngt mig att ge en bild av målet som är begriplig också för den, som inte är van att läsa språkvetenskaplig text. Jag kommer att ge tämligen omfattande kontexter i samband med exemplifieringen, ävenom avsikten med avhandlingen är att redogöra fonemen i dialekten i Jakobstad. Enligt min mening belyser detta grundligare det pragmatiska språkbruket i dialekten.

Dialekten i Jakobstad utgör vardagens språk, som kommer till användning i nästan alla livssituationer. Den uppskattas i Jakobstad än i dag. Därför var det tämligen lätt för mig att komma över adekvat material. Det är intressant att dialekten har bevarats så bra, trots att kontakterna till Sverige och det övriga Finland är livliga. Mina statistiker över bevarande av dialekt jämtemot riksspråkligt inflytande visar, att bevarandet av dialekten oftast överstiger 95%, medan riksspråkets påverkan är endast marginell (se vidare kap. 6). Orsaken till detta, som redan nämnts, är troligen, att dialekten fortfaran-

de har hög prestige bland stadsborna.

Dialekten i Jakobstad kan även kallas *stadsmål*. Bengt Loman (1991) har definierat begreppet stadsmål som språket man talar i städerna. Sonja Vidjeskog har i sin undersökning från 1991 nämnt dialekten i Jakobstad som ett av stadsmålen. Dialekten i Jakobstad uppfyller de krav som ställs på ett stadsmål, men jag kommer här genomgående att använda mig av termen *dialekt*. Detta därför att stadsborna själva allmänt brukar säga dialekt, när de refererar till sitt eget språk.

Valet av informanter har en stor betydelse i en undersökning, forskaren grundar ju sin undersökning på dem och det material som kan lämnas av dem. Enligt Vidjeskog (1993, 24) bör valet av informanter vara beroende av de frågor som man vill besvara. Eftersom min undersökning gäller dagens dialekt, var det viktigt att välja informanter i lämplig ålder. Att hitta informanter, som är villiga att ställa upp och har rätta förutsättningar är inte en enkel uppgift. I flera olika sammanhang har frågan, om mina informanter har de rätta förutsättningarna, dykt upp. Här handlar det i det stora hela om min egen intuition. Brit Mæhlum (1992, 9) beskriver goda informanter enligt följande: "Og 'gode' har som regel de informantene vært som er representert med de mest arkaiske, og dermed de opprinnelige og 'genuine' formene." Jag har försökt följa denna princip, även om det i dagens läge är svårt att hitta en riktigt genuin dialekt, eftersom dialekterna (som språket i allmänhet) står under ständig förändring. (Se även Pamp 1972, 5–6.)

En annan svårighet i valet av informanterna har varit deras vilja att ställa upp. När det handlar om en vetenskaplig undersökning, blir tröskeln att

ställa upp allt högre. En människa är tämligen kritisk mot sitt eget språk och bruket av sin dialekt. Jag har nämligen flera gånger stött på påståendet "*Men do veit jo att jag int kan tała naa dialekt*". Detta beror på, att dialekten, modersmålet, produceras automatiskt utan att informanterna själva märker att de talar dialekt. Här tycks det också förekomma skillnader mellan de olika generationerna. Det har visat sig att representanter för den yngre generationen av mina informanter är mycket kritiska i fråga om sin dialekt.

Det finns oerhört mycket att undersöka när det gäller dialekter. Denna avhandling är bara i stånd att representera en bråkdel av det myckna Jakobstadsmålet erbjuder att undersöka.

1.2. MATERIAL OCH METOD

Mitt material består av inspelade samtal med sammanlagt ca 6 timmars speltid. Inspelningarna har huvudsakligen ägt rum under höstarna 1992 och 1994 samt under våren 1995. Den äldsta inspelningen härstammar från år 1977. Jag har intervjuat sammanlagt 11 informanter, av dessa är 8 kvinnor och 3 män. Könsfördelningen kunde ha varit jämnare, men på grund av flera orsaker får jag nöja mig med denna fördelning, som jag trots allt anser vara representativ. Den äldsta av informanterna är född 1884 och de yngsta i slutet av 1960-talet. Det handlar alltså om tre generationer. Eftersom det inte gäller någon sociolingvistisk undersökning, har jag inte fäst någon större uppmärksamhet vid skillnaderna mellan olika generationer, inte heller till skillnaderna mellan könen eller utbildningen (se vidare Gullmets-Wik 1994). En del av mina informanter är födda utanför Jakobstad, men

som de redan länge bott i staden, anser jag att de är representativa informanter när det gäller dagens dialekt i Jakobstad.

Med hjälp av min egen kännedom om dialekten och av tidigare dialektundersökningar har jag analyserat bandtexterna. Samtalen har jag i så stor utsträckning som möjligt translittererat. I enstaka fall har kvaliteten av det inspelade materialet inte varit den bästa, men den största delen är av tämligen bra kvalitet och den har jag utan svårigheter kunnat uppteckna. Efter att ha skrivit ner texterna har jag upprepade gånger lyssnat på kassetterna och kontrollerat att allting stämmer. Härvid har jag uppmärksammat de särdrag som kan observeras i dialekten i Jakobstad och försökt hitta ledtråd till dem i fornspråket.

Inspelningssituationen var i de flesta fall den, att informanterna samtalade med varandra. Detta anser jag vara den bästa metoden för att undvika allt riksspråkligt inflytande, som skulle kunna påverka bruket av dialekten. Jag har själv varit närvarande vid endast två av inspelningarna och då har jag talat dialekt i den utsträckning som jag har kunnat och det har varit nödvändigt. Det finns dock en tendens, att informanternas språk till en början i viss mån är färgat av riksspråket, men när samtalet kommit i gång har dialekten småningom tagit överhanden. Jag antar, att detta beror på att informanterna varit medvetna om, att det handlar om en vetenskaplig undersökning, och detta har framkallat ett tryck hos dem att tala riksspråk. Jag har från början berättat för dem om syftet av inspelningen och om hur jag kommer att analysera inspelningarna. Samtalsämnena har informanterna fått välja själva.

För att ge en bild av mina informanter och deras dialektkunskaper lämnar jag här en kort beskrivning av informanterna. För att respektera deras integritet presenterar jag dem som anonyma och markerar dem med enkla bokstäver (A, B, C o.s.v.).

Informant A är en kvinna född 1943 i Jakobstad. Hon har gått i skola i Jakobstads samlyceum. Hon är anställd som biträdande kanslist i en skola i Jakobstad och bor i staden.

Informant B är en kvinna född 1942 i Helsingfors. Sedan 1954 bor hon i Jakobstad. Hon har studerat i Jakobstad och arbetar där i dag som kanslist. Trots att hon bott nästan hela sitt liv i Jakobstad, har barndomsåren i Helsingfors i viss mån påverkat hennes dialekt.

Informant C är en kvinna född 1949 i Jakobstad. Hon är ekonomie magister och har studerat vid Åbo Akademi. Sedan år 1974 är hon återigen bosatt i Jakobstad. Att hon studerat i Åbo och använder sig av riksspråket i sitt arbete som lärare, har i viss mån påverkat hennes dialekt.

Informant D är en man född 1936 i grannsocknen Purmo. Som nioåring flyttade han till Jakobstad och gick i folkskolan i staden. Han arbetar som vaktmästare i en skola i Jakobstad och bor i staden. Jakobstadsmål talar han bra.

Informant E är en kvinna född 1956 i Pedersöre. Hon har studerat i Jakobstad och är anställd som laborant på Wisaforest Oy Ab. Numera bor hon i Lövö, Bennäs (Pedersöre). Hon talar ett bra bevarat Jakobstadsmål.

Informant F är en kvinna född 1942 i Pedersöre. Hon har studerat bl.a i Åbo och Köpenhamn, men detta har inte anmärkningsvärt påverkat hennes dialekt. Hon arbetar som laborant på Wisaforest Oy Ab och bor i Jakobstad.

Informant G är en kvinna född 1945 i Jakobstad. Hon har gått i folkskola i Jakobstad. Hon arbetar som skolstäderska vid en skola i staden. Dialekten har hon bevarat bra.

Informant H är en kvinna född 1884 i Fäboda som ligger i Jakobstad. Hon avled år 1978. När hon talade in bandet (1977) var hon 90 år gammal. Dialekten hade hon bevarat bra.

Informant I är en kvinna född 1968 i Jakobstad. Hon har gått i grundskola i Jakobstad. Senare har hon studerat i Esbo och bott i Vasa i några år. För tillfället studerar hon i Jyväskylä. Till en viss grad är hennes språk påverkat av riksspråket.

Informant J är en man född 1967 i Jakobstad. Han har gått i skola i Jakobstad och tagit studenten vid Jakobstads gymnasium. Han har också tidigare studerat i Esbo. Numera studerar han i Jyväskylä. Dialekten har han bevarat bra.

Informant K är en man född 1968 i Jakobstad. Han har gått grundskolan i Jakobstad och i likhet med informanterna I och J har han studerat i Esbo. Numera studerar även han i Jyväskylä. Dialekten har han bevarat bra.

Jag vill påpeka, att även om informanterna I, J och K studerar i Jyväskylä är deras språk inte påverkat av finskan. Vid inspelningen hade de nyligen börjat sina studier i Jyväskylä.

1.3. LJUDBETECKNING

Vid återgivning av mitt material kommer jag att använda en grov beteckning som Barbro Wiik och Jan-Ola Östman (1981, 202-212) beskrivit i sin artikel "Skriftspråk och identitet". I likhet med dem utgår jag från det vanliga alfabetet i så stor utsträckning det är möjligt. Beteckningen är i princip fonematisk, men av praktiska skäl utelämnar jag fonemtecknen (/.../). Kort vokal betecknas med ett vokaltecken, lång vokal med två vokaltecken. Motsvarande gäller om korta och långa konsonanter. Diftongerna betecknas med de vokaltecken för de fonem de består av.

FÖRKLARINGAR:

a i alla ställningar som man

e liknar det öppna finska *e*-ljudet t.ex. i kello eller i det finlandssvenska rikspr. men

i påminner om riksspråkets, något öppnare än i riksspråkets bild.

o liknar finskt *u* t.ex. i mutta, ungefär som i riksspråkets bott.

y som i riksspråkets bygga, får som långt ett litet *j*-efterslag, men detta markeras inte separat. (Fornspråkets **u** och **y** har sammanfallit i Jb; se närmare längre nedan.)

å liknar finskt *o* och det svenska riksspråkets *å*, t.ex. i riksspråkets komma och stå.

ä är ett öppet *ä* i alla ställningar som i riksspråkets färre.

ö liknar riksspråkets öppna *ö* i höst, utan någon differentiering framför *r*, ej heller som långt.

ł "tjockt" l (som uppkommit ur gammalt **rdh** eller **l**).

ŋ+g betecknas med *ngg*. (Ett "äng"-ljud existerar inte som fonem i Jb.)

sj är *sje*-ljud t.ex. i riksspråkets sjö.

Det riksspråkliga *tje*-ljudet har i Jb två varianter. Tydligen handlar det om ett fonem /ts/ med två allofoner i fri individuell variation. Eftersom skillnaden i uttalet mellan dessa två allofoner är tydlig, kommer jag att beteckna dem enligt följande:

tš är *tje*-ljud t.ex. i det finlandssvenska riksspråkets köpa, d.v.s. [tʃö:pa].

ts är ett annat *tje*-ljud, som får ett uttal /*t* + *s*/ d.v.s. [tsö:pa].

De övriga konsonanterna betecknas i likhet med det uttal som gäller i det finlandssvenska riksspråket. Härvidlag bör man bl. a. komma ihåg att tonlösa klusiler (*k*, *p*, *t*) saknar aspiration.

Dialektala ord och former återges alltid med *kursiv stil*, riksspråkliga former är understrukna och fornspråkliga former betecknas med **fet stil**. Exempelorden återges med ***fet kursiv***. Pauser i talet återges med tre punkter ... och oklart tal med streck ----.

2. JAKOBSTAD FÖRR OCH NU

Ebba Brahe grundlade år 1652 i Pedersöre socken vid Kvarken en ny stad. Den lilla staden fick sitt namn Jakobstad efter Jakob de la Gardie, hennes framlidne man. Jakobstad var till en början en pytteliten stad med endast 23 invånare. (Söderhjelm I 1907, 125–127; 137; Nikula 1952, 35.) Sedan dessa dagar har stadens folkmängd vuxit i jämn takt och i dag finns det ca 20 000 invånare i Jakobstad. Av invånarna har 55 % svenska, 44 % finska som modersmål och 1% andra språk. (Befolkningsregistercentralen 1995.)

Under historiens gång har staden fått kämpa för sin tillvaro mot grannstäderna Gamlakarleby och Nykarleby, mot hunger, sjukdomar, krig och en brand år 1835. Under Stora ofreden (1714) och Finska kriget år 1808–09 vållade de i staden inkvarterade ryska soldaterna oro bland jakobstadsborna. Trots alla dessa motgångar trodde stadsborna på sin stads framtid och med den för Jakobstad typiska "talkoandan"[1] byggdes och utvidgades staden. (Söderhjelm I 1907, 182–199, 415–500; Söderhjelm II 1909, 5–17; Söderhjelm III 1914, 12–87.)

Jakobstad har alltid varit en livlig handelsstad. Handeln både till land och till sjöss var från och med stadens grundläggning den viktigaste näringsgrenen. Skeppsbyggande var fram till slutet av 1800–talet en viktig näringsgren i staden. Men efter att ångbåtarna i järn togs i bruk, upphörde denna näringsgren nästan helt. Nuförtiden byggs segelbåtar till fritidsbruk. De

---

[1] Ordet *talko* betyder frivilligt samarbete utan lön.

fartyg som seglade från Jakobstad var byggda i staden. Den största skepp-redarsläkten var familjen Malm. Speciellt Peter (1800–1868) och Otto (1838–1898) Malms insatser i stadens utveckling har varit betydande. Jakobstadsbåtarna seglade till en början endast till Sverige, men från och med 1780 riktades resorna till Holland, England, Frankrike, Spanien och Medelhavet. Från staden exporterades bl.a. skepp, tjära och timmer. Importvaror var salt, tobak och kaffe. (Söderhjelm I 1907, 235–254, 285–286; Söderhjelm II 1909, 218–219.) Också i dag är hamnen i Jakobstad livligt trafikerad. Passagerartrafiken till Sverige och fraktfartyg från och till olika länder håller hamnen i gång.

Andra viktiga näringsgrenar i Jakobstad har varit tobakstillverkning och skogsbruk. En skara handelsmän fick 1762 tillstånd att inrätta ett tobaksspinneri i staden, men själva fabriken, Strengbergs tobaksfabrik, blev färdig först 1767. (Nikula 1962, 30–52; 86–162; 193–212.) År 1967 ägde en fusion med Rettig rum. Numera har fabrikens verksamhet sjunkit till en lägre nivå. Rettig–Strengberg är den enda cigarrtillverkaren i landet, som fortfarande tillverkar sina cigarrer för hand.[1] Man kan också bekanta sig med tobakstillverkningens och fabrikens historia på tobaksmuseet, som finns på fabriksområdet.

Skogsindustrin växte fram på 1800-talet. Den ledande personen inom skogsindustrin var Wilhelm Schauman, som år 1896 inrättade en ångsåg i Alholmen (Bondestam 1979, 17–19; Toivanen 1996, 14–36). Han hade inlett sin verksamhet år 1883, då han hade grundat en cikoriefabrik i Jakobstad.

---

[1] Muntlig uppgift av Hans Fagerudd vid Rettig–Strengbergs tobaksfabrik i Jakobstad.

Cikoria användes som kaffesurrogat. Den cikoria som tillverkades sålde han både till hela Finland och även utomlands. (Nikula 1952, 68; Ahlström 1973, 37–51.) Tanken om en cellulosafabrik i Jakobstad kom upp redan 1893, men tiden var inte mogen för den. (Ahlström 1973, 123–132.) Det var först 1935 som cellulosaproduktionen kom i gång.[1] I dag är UPM-Kymmene Oy Jakobstads fabriker, f. d. Oy Wilh Schauman Ab Jakobstads största arbetsgivare med 1 260 anställda (Fakta om Jakobstad 1994).

I början av 1900-talet hade industrin i staden kommit i gång. Det ökade antalet arbetsplatser lockade människor från både den svenskspråkiga och finskspråkiga landsbygden att flytta till Jakobstad. De flesta svenskspråkiga kom från grannsocknarna Pedersöre, Esse, Larsmo och Purmo, medan den största delen av de finska inflyttarna kom från Sjönejden, d.v.s. Evijärvi och Kortesjärvi. (Bondestam 1979, 17–31.) De som flyttade till Jakobstad tog med sin dialekt, och detta har påverkat dialektutvecklingen i staden.

Skolväsendet har ända från stadens grundläggning varit ordnat. Folkskola, Jakobstads pedagogi, inledde sin verksamhet 1653–54 under ledning av Jakob Jurvelius. (Söderhjelm I 1907, 148; Nikula 1952, 111.) År 1853 öppnade Österbottens första privata "fruntimmersskola" portarna i Jakobstad. Den finska befolkningen fick egen folkskola 1903. Vid sidan av offentliga skolor fanns även privata skolor, av vilka bör nämnas Anna Helena Westmans d.v.s. Westmansmors småskola. Detta därför, att nationalskalden J.L.

---

[1] Muntlig uppgift av Reino Lammi, miljövårdschef vid UPM-Kymmene Oy Jakobstads fabriker.

Runeberg började sin skolgång i hennes skola. (Söderhjelm III 1914, 34–35; 217–232.) I dagens Jakobstad finns det både svensk–och finskspråkiga låg– och högstadier samt gymnasier. Ytterligare utbildning kan man få vid Jakobstads Handelsläroverk–Pälsläroverk, vilket är tvåspråkigt. Konservatoriet har svenska som undervisningsspråk, likaså utbildas barnträdgårdslärare på svenska. I staden finns också en svenskspråkig yrkesskola. Dessutom har både det svenska och det finska arbetarinstitutet en livlig verksamhet.

Till slut bör några berömda jakobstadsbor nämnas. Finlands nationalskald J.L. Runeberg var född i Jakobstad. Han gick ett tag i skola där och hans fars sommarstuga finns fortfarande kvar som museum. Av kvinnliga författare kan nämnas Anna Bondestam och Wava Stürmer. Alla dessa har skrivit sina böcker på standardsvenska. Elias Lönnrot var inte född i Jakobstad men han ansökte 1842 om läkartjänsten i staden utan att lyckas. Man kan endast spekulera vad som skulle ha hänt med nationaleposet Kalevala, om han hade fått tjänsten.

I Jakobstad talas en dialekt som kallas för Pedersöremålet eller *pedesisprååtsi* (Pedersörespråket). Jakobstad är ju, som ovan nämnts grundat i Pedersöre och den dialekt som talades i socknen då, är grunden till dialekten i staden. För att undvika förväxling med det Pedersöremål (Pe) som Herman Vendell i sinom tid undersökte och tillika det mål som i dag talas i landsbygden runt staden, kommer jag i min avhandling att kalla dialekten i staden för Jakobstadsmål (Jb).

Håkan Streng, en känd sångare, född i Jakobstad, har gjort två skivor på österbottniska dialekter. Han har också skrivit sånger på stadens dialekt och

en av den är "Fäboda grisar". Den berättar om sockermunkar som kan köpas på ett kafé på vägen från stadens centrum till Fäbodaby.[1] Som ett prov på målet återges visan här både i original och i översättning till standardsvenska.

---

[1] Karta över Jakobstad med omnejd i bilaga 1.

FÄÄBODA-GRIISAN

He e na griisa ja sku vila ha
he e griisa från Fäboda.
Ti e så dåårans bra
så na aadä bulla vil int a ta
saan a smaka på griisa från Fäboda,
jaa, kan dy föstaa!

Om dy int ha fåiji na griisa ida
så laga dä ti Fädoba.
Ty ångra dä aldä naa,
fö ååv ti griisan mår an så bra,
såm an sku a iti Amirika-chokla,
jaa, kan dy föstaa!

Ja a siitt fålk såm int veit på va bein di ska staa
tå e ä stängt vi "kahvila".
Ti a bulta på dörrn å gapa:
"Daan e föstööd, he vaar int ti naa
om int vi fåår griisa från Fäboda".
Jaa, kan dy föstaa.

Na grannari somra kan int a ha
än somra på Fäboda.
Men int sko ti dåga ti naa
om griisa to sluut ein vakärän daa,
– tå flytta vi no från Fäboda,
jaa kan dy föstaa!

En översättning till standardsvenska av professor Lars Huldén finns på följande sida.

FÄBODAGRISARNA

1. Det är några grisar jag skulle vilja ha,
det är grisarna från Fäboda.
De är så väldigt goda
så att någon annan bulle vill man inte ta
sedan man smakat på grisarna från Fäboda,
ja, kan du förstå!

2. Om du inte har fått några grisar idag,
så ge dig iväg till Fäboda.
Du ångrar dig aldrig,
för av de grisarna mår man så bra
som om man skulle ha ätit Amerika-choklad,
ja, kan du förstå!

3. Jag har sett folk som inte vet på vilket ben de skall stå,
när det är stängt vid "kahvila".[1]
De har bultat på dörren och ropat:
"Dagen är förstörd, det blir till ingenting
om vi inte får grisar från Fäboda",
ja, kan du förstå!

4. Grannare somrar kan man inte ha
än somrarna på Fäboda.
Men inte skulle de duga till någonting
om grisarna tog slut en vacker dag -
då flyttade vi nog från Fäboda,
ja, kan du förstå!

---

[1] Finska för 'café'.

3. ALLMÄNT OM DIALEKTER

3.1. OM DEN FINLANDSSVENSKA DIALEKTFORSKNINGEN

Den traditionella dialektforskningen i modern tid kan i stora drag sägas omfatta tre epoker och forskningsskolor. Enligt Dahlstedt (1982, 23) kännetecknas dessa av:

> "1. den språkhistoriskt, i synnerhet ljudhistoriskt uppställda dialektmonografin som är präglad av junggrammatikens språksyn;
> 2. dialektgeografin som också arbetade historiskt men inte i isolerade dialekter med rötter enbart i fornspråket, utan i geografiska sammanhang med språk- och kulturströmningar;
> 3. den strukturlingvistiska monografin eller polygrafin som sökte uppställa varje dialekts system resp. ibland också diasystemen för sammanhörande dialekter."

Dagens dialektforskare intresserar sig också på variationen här och nu, d.v.s. i vilken mån den språkliga variationen är beroende av talarens ålder, kön, utbildning och socialgruppstillhörighet. Man har även fäst uppmärksamhet vid hur talsituationen inverkar på talarens dialekt (Vidjeskog 1993, 21).

Dialektforskningen i det svenska Finland har sina anor på 1700-talet, då den första undersökningen av C. Tärnström 1745 (De Alandia) publicerades. Men den förste professorn i ämnet och grundläggaren av den finlandssvenska dialektforskningen i modern mening är Axel Olof Freudenthal (1836–1911). Hans undersökning "Ueber den Närpesdialect" från 1878 anses vara banbrytande inom den moderna dialektforskningen i Finland. Freu-

denthal har skrivit en hel del andra dialektundersökningar, bland dem som en av de viktigaste kan nämnas hans "Vöråmålet" (1889). (Thors 1981, 39.)

Herman Vendell utgav sitt verk "Pedersöre-Purmomålet" år 1892. I undersökningen tar Vendell upp både form- och ljudläran i den dåtida Pedersöre-Purmodialekten. Tre år senare utgav han "Ordbok öfver Pedersöre-Purmomålet" med ord från de båda dialekterna jämte förklaringar av orden. En av de viktigaste undersökningarna inom dialektforskningen är O.F. Hultmans "De östsvenska dialekterna", som utkom 1894. Boken innehåller rikligt med fakta om både ljudläran och formläran. I Hultmans postumt utgivna "Föreläsningar över de östsvenska dialekterna" från 1926 behandlas de finlandssvenska dialekterna mycket grundligt. (Thors 1981, 40.)

På 1930-talet började en period med nya forskare i finlandssvensk dialektologi. En av de mest produktiva forskarna var Eskil Hummelstedt, senare professor vid Åbo Akademi. Hans första uppsats var "Om användningen av substantivets bestämda form i österbottniskt folkspråk" från 1934. Han disputerade 1939 på "Östsvenska verbstudier. Morfologisk-semologisk undersökning." V.E.V. Wessman skrev sin första uppsats redan 1905, men disputerade först 1936 på "De finlandssvenska dialekternas labiala vokaler I". Två år senare kompletterade han sin avhandling med en del II. Wessman behandlar i sitt verk kort *o, u, å* i olika ställningar. (Solstrand 1981, 27; Thors 1981, 42.)

År 1945 utgav Olav Ahlbäck "Apokopen i de finlandssvenska folkmålen" och disputerade 1946 på "Studier över substantivböjningen i Finlands svenska folkmål". Ahlbäck var redaktör för den stora finlandssvenska

dialektordboken till 1981, vars första volym publicerades 1976. Fram till i dag har den utkommit i sex häften; det hittills sista uppslagsordet är *hux–flux*. Olav Ahlbäck betraktas jämte Hummelstedt och Lars Huldén som en av de ledande finlandssvenska auktoriteterna inom dialektforskningen. Lars Huldén disputerade 1957 på "Verbböjningen i Österbottens svenska folkmål I". En andra del utkom 1959. Huldén har dessutom skrivit en del mindre uppsatser; den viktigaste är hans studie över Karlebydialekten. Han är även känd som diktare. (Thors 1981, 42–44.)

De flesta av de äldre undersökningarna var historiskt–deskriptiva, d.v.s. de beskrev dialekterna inte endast i dagens läge utan även den historiska utvecklingen av ljud och former. Relativt sent inleddes en forskning med bl.a. sociala aspekter. Som en representant för denna kan nämnas Bengt Loman, som undersökt dialekt och dess ställnig i skolan. I sin uppsats "Språk och skola i Kronoby, Österbotten", beskriver han dialekttalande barns svårigheter att tala högspråk i skolan. Ann–Marie Ivars har forskat i Närpesdialekten och i språket i Kristinestad. Kristina Nikula har undersökt amerikanska lånord i Närpesdialekten och dialektal väderleksterminologi. (Solstrand 1981, 34–35.) Barbro Wiik skrev sin licentiatavhandling om Kvevlaxdialektens fonologi år 1986. Sonja Vidjeskog har undersökt hur vävterminologin utvecklats i Pedersöremålet (1993), medan Marie–Charlotte Gullmets–Wik har blivit licentiat på Morfologisk variation i finlandssvenska stadsmål (1994).

3.2. HISTORISK BAKGRUND

Finland hade i mera än sexhundra års tid hört till Sverige, när landet 1809 förenades med det ryska kejsardömet. Trots den finska majoriteten var den svenska minoriteten både ekonomiskt och kulturellt sett tongivande så att svenskan också efter övergången till Ryssland behöll sin ställning som ämbets- och bildningspråk. Under 1800-talets lopp skapades ett finskt kulturspråk, som sedermera blev landets första språk. Den svensktalande folkgruppen bevarade dock sin ställning och när Finland 1917 blev självständigt, var gruppen numerärt, kulturellt och politiskt så betydande, att i Republiken Finlands grundlag (1919) stadgades nationalspråkets ställning för både finskan och svenskan. Detta innebär att finländska medborgare har rätt att vid domstol och inför myndighet i förvaltningen använda antigen finska eller svenska. I språklagen från år 1922 definieras, hur denna tvåspråkighet skall tillämpas. I praktiken betyder det, att t.ex. alla offentliga kungörelser skall skrivas på båda språken. I finska skolor är svenskundervisningen obligatorisk och i studentexamen är ett skriftligt examenprov i svenska obligatoriskt, och tvärtom. Av tjänstemännen fordras kunnighet i båda språken. (Ahlbäck 1971, 1; Nyberg 1983, 51; Wessén 1969, 6.)

Enligt statistikcentralens uppgifter från år 1995 finns det i Finland 294 664 personer (5,76% av befolkningen) som har svenska som modersmål. Den svenskspråkiga befolkningens storlek och procentuella andel av hela befolkningen har minskat med nästan 10% under det senaste seklet (se bilaga 2) (Finnäs 1995, 1). Svenskbygden i Finland utgörs inte av *ett* område utan består av två skilda större delar vid kusterna: i söder omfattar svenskbygden en stor del av Nylands kust från Pyttis i öster till Hangö i väster

samt skärgårdstrakterna i Åboland och Åland. I norr ligger det svenska Österbotten, som sträcker sig utmed kusten från Sideby i söder till Karleby i norr. Men också på numera finskt språkområde i Egentliga Finland, Satakunda och södra Österbotten har man hittat spår av svensk befolkning. (Ahlbäck 1971, 1–2; Hultman 1939, 22.)[1]

I Borgå stift, som inrättades 1923, har alla svenskspråkiga församlingar i landet sammanfattats. Svenskspråkiga beväringar har en egen garnison, Nylands brigad i Dragsvik. Det finns sex högskolor med svenskspråkiga professurer i vårt land, nämligen Helsingfors universitet, Svenska Handelshögskolan, Tekniska Högskolan, Åbo Akademi och Handelshögskolan vid Åbo Akademi samt den nyaste, Vasa universitet. Blivande svenskspråkiga lågstadielärare studerar vid pedagogiska fakulteten i Vasa. Av svenskspråkiga organisationer bör nämnas Svenska folkpartiet (SFP), som grundades 1906, Finlands Svenska Centralidrottsförbund (CIF) och Finlands svenska ungdomsförbund. Samfundet folkhälsan fungerar livligt inom hälsovården och hälsoupplysningen. Finlands svenska television, likaså de svenskspåkiga radiosändningarna har en omfattande publik i svenskbygderna. (Törnudd 1978, 31–42.)

---

[1] Karta över svenskbygderna i Finland i bilaga 3.

3.3. VAD ÄR DIALEKT?

Skillnaden mellan riksspråk och dialekt existerar i så gott som i alla språk. Enligt Loman (1981, 19) finns det i Finland inom svenskan en tydlig motsättning mellan dessa två. Med riksspråk avses både det skrivna språket och det s.k. bildade talspråket, som används någorlunda enhetligt i hela landet. Riksspråket anses ha en hög eller ganska hög status. I motsats till riksspråket står dialekterna, som är bundna till en viss ort och skiljer sig mer eller mindre från riksspråket. (Ivars 1988, 27; Solstrand 1983, 149; Wessén 1969, 8–10.)

Begreppet *dialekt* definieras av Bandle (1982, 34) enligt följande: "dialekt: ett i allmänhet bara muntligt brukat språksystem med den minsta geografiska utbredningen." Dialekt är även en varietet som kan differentieras lingvistiskt från tillgränsande och genetiskt besläktade varieteter av samma nationalspråk (Mæhlum 1992, 7). Enligt Dahlstedt (1980, 223) kan begreppet dialekt användas av olika företeelser. Dialekt kan anses vara detsamma som bygdemål, men även en språkart i en viss stad eller särdrag som är gemensamma för en viss samhällsklass. Även olika former av ett skriftspråk kan kallas dialekt, påstår Dahlstedt (1980, 223). I motsats till riksspråket är dialekt ett talat språk, som bara sporadiskt fungerar som skriftspråk. Den anses ha en lägre status än riksspråket. (Ivars 1988, 27; Solstrand 1983, 149.) Även om dialekter i allmänhet anses ha lägre status än riksspråket, gäller detta inte för Jakobstad. Dialekten uppskattas högt bland stadsborna och detta är en av orsakerna till att dialekten i Jakobstad är så välbehållen.

Vid sidan av rena dialekter förekommer i städer s.k. stadsmål eller låg-

språk. Dessa kan uppfattas som undervarianter av den rena dialekten. I likhet med dialekterna har stadsmål en viss norm som är en sammansättning mellan dialekt och riksspråk (Ivars 1991, 76–77). Sonja Vidjeskog har i sin undersökning från 1991 klassificerat språket i Jakobstad som stadsdialekt och det håller jag med om. Dialekten i Jakobstad har sina grunder i Pedersöremålet, men eftersom en stor del av stadsborna flyttat till staden från landsbygden, har det ursprungliga Pedersöremålet fått intryck av andra dialekter och riksspråket. Med andra ord är dialekten i Jakobstad en blandning av Pedersöremål, andra dialekter och riksspråk.

De svenska dialekterna går tillbaka på det urspråk som talades i Norden före vikingatiden, urnordiskan. De har, teoretiskt sett, en obegränsad ålder och de utgör den grund varpå riksspråket, först i tal och sedan i skrift, har vuxit fram. Det svenska språket bestod ursprungligen av olika dialekter, men när högspråket växte fram, blev dialekterna allmogens språk och därför också nedvärderade. De nutida dialekterna har bevarat många ord och former, som inte finns kvar i riksspråket. (Nikula 1988, 10–11; Wessén 1969, 10.) Typiskt för dialekterna är, att de är ålderdomliga, d.v.s. de har bevarat drag från det gamla fornspråket (= *arkaismer*). Detta gäller såväl fonologin som morfologin och ordförrådet. Dialekterna har t.ex. många konkreta ord, som karakteriserar skarpt och tydligt saker och ting, där riksspråket är abstrakt eller har lånord. Dialekterna har också utvecklat nya former, *novationer*, som gäller uttal, ordböjning och ordförråd. (Solstrand 1983, 149–150; Pamp 1978, 19; Wessén 1969, 68.)

Enligt Ivars (1988, 27–28) kan dialekterna delas in i två varianter: *utjämnad dialekt* och *genuin dialekt*. Indelningen är baserad på dels sociala,

dels språkliga kännetecken. I utjämnad dialekt utelämnas alla lokala drag som är svåra för en utomstående att förstå, medan de drag som är gångbara inom ett större område bevaras. Genuin dialekt karakteriseras av lokala drag och av ord, som är obegripliga för dem, som inte har växt upp med dialekten i fråga.

Det finns bland de dialekttalande sådana människor, som i den ena sociala gemenskapen talar högspråk och i den andra dialekt. Denna tvåspråkighet kallas *bidialektism*. Det förekommer på orter, som har en svårförståelig dialekt, t.ex. i Närpes. (Ivars 1988, 28–32.) De flesta av jakobstadsborna kan likaså anses vara bidialektala. Som exempel kan ges t.ex. en studerande, som talar högspråk på sin studieort, men tar till dialekt i det ögonblicket han/hon kommer hem. De, som talar enbart sin dialekt (även om de förstår både talat och skrivet riksspråk), kallas *monodialektala*. Dialekttalandet kan vara öppet eller det kan vara påverkat av s.k. *dold bidialektism*. Det senare begreppet betyder, att man talar dialekt i hemmet och med grannarna, men byter till riksspråk, då samtalspartnern inte talar dialekt eller om man har utomstående observatörer inom hörhåll. (Ivars 1988, 28–32.) Vilket språk man sedan väljer i olika sammanhang är i stort sett knutet till person. Även socialt tryck påverkar valet av språket (Ivars 1987, 58–59.) Dialekttalandet i Jakobstad kan anses vara öppet. Detta hänger samman med den höga prestige dialekten i har staden.

Sven O. Hultgren (1983) har undersökt bruket av dialekten och attityderna till dialekten i Malung i Dalarna. Hans primära grupp var barn och ungdomar i Malung. Hultgrens undersökning visar att dialekt talas endast inom den lokala gruppen, d.v.s. malungbor sinsemellan. Med en utomstående ta-

las standardsvenska. Men även om man tar till standardsvenska, betonar man, att man kan dialekten. Barnen och ungdomarna har en mera utjämnad dialekt, men de håller isär dialekt och standardspråk (Hultgren 1983, 159.) En motsvarande undersökning i Jakobstad skulle vara intressant och jag förmodar att resultatet i stort sett skulle bli detsamma som i Hultgrens undersökning. Hultgren påstår, att dialekt talas i Malung endast inom den egna gruppen, men detta är inte fallet i Jakobstad. I staden talas dialekt även till icke-dialekttalande. Ett bra exempel på dialektens starka ställning i staden är, när en stadsbo intervjuas i riksradio eller -television. Frågorna ställs på riksspråk, men svaren ges mer eller mindre på dialekt. Även om den intervjuade försöker hålla sig till riksspråket, präglas hans/hennes svar av dialekten. Detta kan gälla intonationen eller artikulationen. (Westman 1995, 170) Detta tycks vara ett omedvetet fenomen bland österbottningarna och således även bland jakobstadsborna. En kartläggning av bruket av och attityderna till dialekten vore ett intressant ämne för framtida forskning.

3.4. INDELNINGEN AV SVENSKA DIALEKTER

Det fanns inga skarpa dialektgränser i Norden, inte ens vid riksgränserna. Gradvisa övergångar från den ena dialekten till den andra medför att några skarpa gränser är omöjliga att dra. Dessutom kan det inom vissa områden finnas blandningar av olika språkformer. Men också inom ett dialektområde finns det skillnader mellan olika generationer, som talar samma dialekt; den yngre generationen har t.ex. ett nyare uttal medan de gamla har bevarat dialektens äldre form. (Wessén 1969, 12.)

Med de svenska dialekterna menas enligt Pamp (1978, 9) de regionalt be-

tingade utvecklingar av urnordiskan, som finns inom Sveriges nuvarande gränser och de finlandssvenska dialekterna. Eftersom de svenska dialekterna mer eller mindre liknar varandra, är det svårt att göra någon exakt indelning av dem. Varje gruppering av dialekterna är därför i viss mån en konstruktion. Wessén (1969, 13) delar in de svenska dialekterna i sex huvudgrupper:

1. Sydsvenska mål
2. Götamål
3. Sveamål
4. Norrländska mål
5. Östsvenska mål
6. Gotländska mål

Gruppen östsvenska mål utgörs av de finlandssvenska dialekterna jämte estlandssvenskan (idag så gott som utdöd). En första indelning av de finlandssvenska målen gjordes av O.F. Hultman, då han i sitt verk "De östsvenska dialekterna" (1894, 56) delade in dem i nord- och sydfinländska dialekter. De nordfinländska dialekterna omfattar enligt Hultman dialekterna i Österbotten, Satakunda, Åland och Houtskärs socken i Egentliga Finland. Dialekterna i resten av Åboland och hela Nyland är enligt honom sydfinländska. I dagens läge brukar man tala om öst- och västnyländska, åboländska, åländska samt syd- och nordösterbottniska mål. Jb hör till de nordösterbottniska målen.

3.5. TYPISKA DRAG HOS FINLANDSSVENSKA DIALEKTER

De svenska dialekterna i Finland karateriseras dels av arkaismer och dels av novationer. Speciellt finlandssvenska egendomligheter som förekommer i de flesta mål är följande:

1. Diftongerna **ai**, **au**, **öy** är bevarade som *ei/ai, öu* resp. *öy* el. dyl.

2. *a*–ljud kvarstår framför *mb, nd, ld* och *ng*.

3. Flera fall av brytning än i riksspråket.

4. Ursprungligt kort **i**, **y** och **u** i kort stavelse finns kvar utan övergång till *e, ö* och *o*.

5. Konsonantförbindelserna *nd, mb, ld* och *ng* (d.v.s. *ng*–ljud + *g*) är bevarade. Det s.k. *tjocka l*–ljudet som dels utvecklats av förbindelsen **rdh**, dels från **l**, kännetecknar de flesta dialekterna; ett undantag är Nyland, där förbindelsen **rdh** har övergått till *rd*.

6. Klusilt **g**, **k** (och **sk** med klusilt **k**) finns på sina håll bevarat framför "len" d.v.s. i fsv. palatal vokal.

7. På vissa håll uttalas *h, l, d* framför *j*, av dessa *d* allmänt.

8. De fsv. inskottskonsonanterna **b** och **d** är bevarade.

9. Urnordiskt tonlöst **þ** har övergått till *t* t.o.m. i sådana pronomina och adverb (s.k. småord) där riksspråket fått *d*.

10. Kortstavighet d.v.s. kort vokal + kort konsonant är ofta bevarad (med oförändrad kvantitet).

11. Den grava accenttypen saknas i allmänhet, med undantag av vissa dialekter i västra Nyland (se även Selenius 1972). (Hultman 1894, 17, 47–54; Wessén 1969, 46–47.)

3.6. DIALEKTENS STÄLLNING OCH FRAMTID

Av den svenska befolkningen i Finland har ca 50% dialekt som sitt egentliga modersmål. Den är för de flesta av dem det enda språk de behärskar. Dialekten är det språk man växt upp med, det språk som används i vardagliga situationer. Barnen lär sig standardspråk först i skolan, det är alltså det andra språket som lärs in. (Loman 1981, 20.) Detta vållar problem i un-

dervisningen. I svenska skolor i Finland har över hälften av eleverna fortfarande dialekt som sitt egentliga modersmål. Då undervisningsspråket är ett helt annat än elevernas talspråk, kan avståndet mellan dessa två vara så stort, att det kan jämföras med språkbyte. Lärarna upplever elevernas dialektala bakgrund som ett problem, men anser det inte vara alltför stort (Brunell 1992, 115; 1983, 173–178.) Jfr Hultgren 1983. Situationen i Jakobstad är i stort sett den som Brunell beskriver. Eleverna talar dialekt sinsemellan, medan undervisningen äger rum på riksspråk. En stor del av lärarna i svenska skolor i Jakobstad kan själva tala dialekt och detta underlättar enligt min mening kommunikationen mellan lärarna och eleverna. En ytterligare sociolingvistisk undersökning behövs för att en noggrannare bild av situationen i skolorna kan ges.

Dialekten har en både enande och splittrande funktion. Varje socken har sin egen dialekt, som skiljer sig från grannsocknarnas dialekter, och därigenom markerar dialekten olikheterna mellan socknarna. Dialekten man talar avslöjar hemorten (Sandøy 1993, 88). Men dialekten är också ett uttryck för lokal gemenskap. Den lokala dialekten blir ett identifikationstecken och samtidigt en symbol för sammanhållningen inom den lokala gruppen (Hultgren 1983, 161; Westman 1995, 40–41, 165). Enligt Ivars (1988, 36) är dialekten såsom modersmålet överhuvudtaget på djupet sammanväxt med ens identitet. Detta har jag själv också upplevt vid diskussionerna med mina informanter och med stadsborna. Det händer ofta, att de inte själva märker, att de talar dialekt, utan påstår att de inte gör det. Dialekten är det första valet, eftersom den oftast är talarens egentliga modersmål. Dialekttalandet i Jakobstad har en så stark ställning, att människor som har flyttat till staden och inte kan dialekten ofta känner sig utomstående. Det sociala trycket

är så pass stort, att dessa människor känner sig tvungna att lära sig dialekten. Kodväxlingen är alltså klart socialt reglerad (Hultgren 1983, 161).

Vid sidan av den geografiska avgränsningen har dialekten dessutom en viktig social aspekt. Den anses vara böndernas och arbetarnas språk och på så sätt markera de sociala skillnaderna. (Ivars 1988, 36; Pamp 1978, 13.) I samtal med några jakobstadsbor kommer även detta fram. De aktuella frågorna var: talar föräldrarna dialekt hemma med sina barn och är valet av språket medvetet. Det visade sig att man i vissa sociala grupper mer eller mindre medvetet undviker att tala dialekt med barnen. Detta hänger även samman med det språkbruk man är van vid hemifrån och med utbildningen. (Se vidare Gullmets–Wik 1994).

I dag håller de gamla dialekterna i allmänhet på att tunnas ut och ersättas av riksspråket. Nuförtiden finner man inte en enda dialekt som kan anses vara helt "ren", d.v.s. fri från inflytelser utifrån. Orsakerna till detta är många, men en av de viktigaste är, att människorna har börjat röra sig mera, de kommer i kontakt med människor som talar andra dialekter eller enbart riksspråk. För att kunna kommunicera med varandra måste de använda sig av riksspråket. Eftersom levnadsförhållandena på landet har förändrats, har människor flyttat in i städer, där folk från olika bygder och miljöer blandas och språket utjämnas. En undersökning av John Helgander (1994) beskriver hur de ovannämnda faktorerna påverkat Dalmålet. Han säger (1994, 69): "Grundläggande samhällsförändringar för därmed också med sig avgörande förändringar i människors språkliga beteende." Dessutom talar ungdomarna, såsom ovan nämnts, ofta en helt annan typ av språk än de äldre. Man bör inte heller glömma, att massmedia, tidningar, radio och TV

spelar en betydande roll vid språkets utjämning och likriktning.

Dialekterna är dock många och flera av dem rätt väl behållna. Enligt Loman (1981, 20) är inställningen till dialekten ambivalent: "Å ena sidan värderas den som en del av arvet från fäderna och som en betydande del av ortens traditionella kultur. Å andra sidan kan den också uppfattas som ett slags sämre språk eller som ett slarvigt och obildat sätt att tala högspråket". Dialekternas ställning torde numera vara stadd i ett viss återupplivande, eftersom man på nytt börjat förstå deras värde i vår kultur. Man har börjat skriva låtar, diktsamlingar och böcker på dialekt; flera vetenskapliga undersökningar har gjorts och lokala teaterföreningar framför skådespel på dialekt. I Jakobstad fungerar teaterföreningen Teater Jakob som har uppfört flera revyer på dialekt. Ebba Brahesamfundet fungerar för att främja dialektbevarandet i staden bl.a. genom att samla in dialektprov.

4. SPRÅKHISTORISK ÖVERSIKT

Syftet med detta kapitel är att belysa den historiska bakgrunden för dialekten i Jakobstad. Vissa fenomen är gemensamma för både dialekten och riksspråket, men tyngdpunkten kommer att ligga på dialekten och de fornspråkliga drag som förekommer i Jb.

4.1. RUNSVENSK TID

Under runsvensk tid efter den urnordiska tiden (ca 800 – ca 1225) inträdde många språkförändringar. De huvudsakliga källorna till språket utgörs av inskrifter med yngre runor. Perioden kallas run*svensk*, eftersom man nu för första gången kan tala om ett svenskt språk. De flesta av språkförändringarna återfinns i de finlandssvenska dialekterna. (Ahlbäck 1971, 6; Bergman 1980, 20.) I det följande förtecknar jag några av de företeelser från runsvensk tid som lämnat spår i Jb.

De gamla diftongerna **ai**, **au** och **øy** finns ofta bevarade som *äi/ei, öu* resp. *öy* i de finlandssvenska dialekterna.

stein(n)	sten	Jb *stein*
skaut	sköt	Jb *sköyt*
hrøyn(n)	rönn	Jb *röyne*

Samnordiskt långt **ē** övergick i ställning framför vokal till **i**.

sēa se > **sīa**	Jb *sii*

De finlandssvenska dialekterna har allmänt *i*–form. (Pamp 1971, 2, 73, 79.)

Diftongen **iu** efter **r** eller **l** som föregås av konsonant blir **y**, så också bl.a. i de finländska dialekterna.

briūta	bryta	Jb *bryyt*

(Ahlbäck 1971, 6; Bergman 1980, 21–23.)

Konsonanten **h** föll i uddljud framför **l**, **n** och **r**. Däremot står **w** kvar i ställning framför **r**.

***hlaupa**	löpa	Jb *löip*
***hnīga**	niga	Jb *niig*
***hringaR**	ring	Jb *ringg*
***wraiþi**	vrede	Jb *vreede*

Under den runsvenska tiden fanns det en tendens att i några fall assimilera konsonantförbindelserna **mp** > **pp**, **nt** > **tt**, **nk** > **kk**. (så kallad nasal-assimilation)

***kamp-** > **kapp**	Jb (*i*) *kapp*
***aint** > ***aitt** ett	Jb *eitt*
***ging** > **gikk**	Jb *jikk*

Andra förändringar, som inte längre finns i standardsvenskan, men som de finländska dialekterna bevarat, är inskottskonsonanterna: Mellan **ll** och **r** skjuts in ett **d**, detsamma sker mellan **nn** och **r**. Ett inskott av **b** förekommer mellan **m** och **l** samt mellan **m** och **r**. Övergången till lång konsonant i stället för konsonantförbindelse skedde under den yngre fornsvenska tiden.

gambl- gammal		Jb *gambäl*
***sæmbR-** sämre		Jb *sembär*
***faldR** faller		Jb *faldär*

***findR** finner Jb *findär*

Analogiskt även hos svaga verb:

***stældir** ställer Jb *steldär*

***kændir** känner Jb *tšendär*

Palatalt **R**–ljud kunde falla framför konsonant t. ex. i sammansättninsfog; det står kvar som **r** bl.a. i pluraländelser och verbformer. I Jb har **R** fallit i sammansättningar och pluraländelser. Om bortfallet av *r* hos verb se kap. Konsonantbortfall nedan.

byaR–mæn > byamän Jb *byyjamen*

hæstar hästar Jb *hesta*

haldR > **haldeR** håller Jb *haldä(r)*

præsteR präster Jb *prestä(r)*

klokkoR klockor Jb *kłåkko(r)*

(Ahlbäck 1971, 6: Pamp 1971, 2, 103; Bergman 1980, 23–25.)

4.2. ÄLDRE FORNSVENSK TID

Den äldre fornsvenska perioden ställer sig mellan åren 1225 och 1375. Från den tiden finns de äldsta bevarade pergamenthandskrifterna på svenska, nämligen laguppteckningarna. Den äldsta bland dem är en uppteckning av Västgötalagen ca från år 1250. (Bergman 1980, 30.) Under denna period ägde en hel del språkliga förändringar rum och de flesta av dem finns kvar i de finlandssvenska dialekterna. Följande spåras även i Jb.

Progressivt **i**–omljud innebär, att ett konsonantiskt **i** påverkar ett omedelbart följande tryckstarkt **a**, **o**, så att **ia** > **iæ**, **io** > **iø**.

hiarta > **hiærta** Jb *järtta*

biorn > biørn Jb *bjöön*

(Wessén 1962, 46.)

I ordslut på konsonant + **l**, **r** (**R**) uppstår en mer eller mindre tydlig s.k. svarabhaktivokal, som i fsv. normalt skrivs med **e**. Denna vokal finns i Jb som *ä*.

fughl > foghel Jb *fågäł*

***bītR > bīter** Jb *biitär*

Undantag från denna regel utgör de två orden **karl**, **barn** (Jb *kaar, båån*). (Pamp 1971, 89; Bergman 1980, 40–41; Wessén 1962, 53.)

Kort vokal förlängs framför **rdh** och **rn**.

gardher > gārdher Jb *gåår*

barn > *bān Jb *båån*

Långa vokaler i sin tur förkortas i allmänhet framför lång konsonant och konsonantgrupp.

***hānR > hann** Jb *ha(n)*

***gōðt > gott** Jb *gått*

Då en svagt betonad vokal följde en tryckstark, föll den trycksvaga helt bort eller försvagades. I ord som i satssammanhanget är trycksvaga förkortades den långa vokalen.

bōa > bō Jb *boow*

sīþan > sidhan > *sean sedan Jb *saan*

(Bergman 1980, 41: Wessén 1962, 49–51.)

En typisk förändring, som finns kvar i de österbottniska dialekterna, är labialisering av **i** till **y**. Då inverkade de labiala konsonanterna (**p**, **b**, **f**, **v**, **w**, **m**), särskilt tillsammans med ett **r**, **l**, **n** på vokalen så att denna labiliserades. (Wessén 1962, 47.)

Birgher > **Byrghir** Börje	Jb *Börji*
***mikilt** > **mykit** mycket	Jb *mytši*

Den ljudlagsenliga utvecklingen **-ir-** > **-yr-** finns i Jb *byri* där i riksspråket **-yr-** vidare utvecklats till -ör- : börja. Att namnet *Börji* inte har *y* beror på att namnet är ett lånord.

I Österbotten förekommer också en övergång av **a** till **ä** framför **u** i kortstaviga ord (Ahlbäck 1971, 7). Detta gäller i Jb ordet lada.

ladhu > ***lädhu** lada	Jb *lado* eller *ledo*

Se närmare sidan 69 nedan.

Bland konsonanterna skedde också en del förändringar. Klusilerna **g** och **k** (även i förbindelsen **sk**) framför palatal vokal affricerades rätt allmänt till **gj**, **kj** resp. **skj**. Dessa har senare utvecklats enligt följande: **gj** > **dj** > **j**, **kj** > **tj**, **skj** > **stj** > **sj**. I norra Österbotten har utvecklingen vid ursprungligt **g** ofta stannat på stadiet **dj** eller även **dz**; Jb har fått *j*. Ursprungligt **k** har gett *tš/ts*. I fråga om ursprungligt **sk** har utvecklingen gett *sts* eller *sj* i fri variation.

gøra göra	Jb *jöra, jära*; jfr. Pe *djära*
køypa köpa	Jb *tšööp, tsööp*
skærm skärm	Jb *stsärmi, sjärmi*

I riksspråket affricerades dessa förbindelser endast i uddljud, men bl.a. i de

flesta finlandssvenska dialekterna har afficeringen skett också i inljud. Denna företeelse kallas norrländsk eller inre förmjukning.

mykit mycket Jb *mytši*

***rygginn** ryggen Jb *ryddji*

***bryggion** bryggan Jb *bryddzo*

(Ahlbäck 1971, 8; Pamp 1971, 108–113; Thors 1970, 41; Wessén 1962, 49.)

Konsonantförbindelsen **ld** assimilerades till ll bl.a. i riksspråket, men inte i Österbotten.

halda > hålla Jb *hald*

Mellan **ē**, **æ** eller **i** och en bakre vokal skjuts in ett konsonantiskt **i** > **j**. I Jb har *j* i denna ställning fallit.

***īhāl**, **ī hiæl** Jb *i häät*

Mellan två vokaler utveckals **w** till **gh**.

***stua** > **stuwa** > **stugha** stuga Jb *stogo*

Det för bl.a. finlandssvenska mål (också för Jb) typiska ordet *snöga* 'snöa' har tydligen utvecklats på samma sätt. Uttalet av *g* är hörbart. (Wessén 1962, 58–59.)

4.3. YNGRE FORNSVENSK TID

Tidsperioden mellan åren 1375 och 1526 är den yngre fornsvenskans tid. Under denna period genomgick språket stora förändringar såväl i ljudsystemet, formläran som ordförrådet. En del av dessa novationer berör de

finlandssvenska dialekterna. (Thors 1970, 58.)

Långt **a**, **o** och **u** hade troligen tidigare ett öppnare uttal och den kvalitativa skillnaden mellan långa och korta vokaler var inte stor. Under yngre fornsvensk tid inträdde förändringar också i detta avseende. Det långa **a**-ljudet blev **å**. Denna övergång är samnordisk.

bāt > båt Jb *bååt*

Ursprungligt kort **a** kunde bli **å** i uddljud och framför **rdh**.

aka > åka Jb *ååk*

gardher > gård Jb *gåål*

Också framför andra konsonantgrupper (**mb**, **nd**, **ng**, **ld**) inträdde förändringen. Jb har bevarat gammalt kort *a* framför *ng* och *ld* (se närmare kap. 5.1.1. nedan).

kambinn kammen Jb *kambi*

hand hand Jb *hand*

lang- lång Jb *langg*

halda hålla Jb *hałd*

Långt **o** har omkring 1400-talet antagit sitt nuvarande slutna uttal. Förskjutningen av långt **u** i riksspråket är av yngre datum. (Wessén 1962, 62-65.) I Jb har **u** vidare utvecklats till *y*.

sōl sol Jb best.sg. *sooł*e 'solen'

hūs hus Jb *hyys*

De korta vokalerna **i**, **u**, **y** sänks allmänt till **e**, **o** resp. **ö**, d.v.s. de får ett mera öppet uttal.

skip (n.) skepp Jb *sjepp*

strik (n.) streck Jb *strekk*

fyl (m.) föl Jb *fööł*

I några ord har detta inte skett i Jb.

vika > vecka Jb *viko*

***byria** > börja Jb *byri*

I svagt betonade mellanstavelser eller i ordslut kunde vokalen försvagas eller falla helt. Ändelsevokalen faller i trestaviga ord med akut accent. I Jb har detta bortfall ägt rum, medan samtidigt (**R** >) **r**–ljudet framför vokalerna finns kvar.

fø̄tRiniR > **føtren** Jb *föötre*

I ändelsevokaler inträder en vokalförsvagnig **–a**, **–o** > **–e** bl.a. i trestaviga ord med gammal grav accent.

pl. **dōmaraR** > domare Jb *doomare*

(Wessén 1962, 68–73.)

Också bland konsonanterna inträdde några förändringar[1]. I trycksvag ställning blir **k** > **g** och **t** > **d**. I fortsättningen kunde den försvagade konsonanten falla helt. Bortfallet är normalt hos neutrer i best. form singularis.

taka > **tagha** Jb *taa*

mykit > **mykidh** Jb *mytši*

hūsit > ***hūsidh** Jb *hyysi*

---

[1] I runalfabetet och i den äldre fornsvenska ortografin var bokstaven **þ** ett tecken för både tonlös och tonande frikativa, men under yngre fornsvensk tid försvinner själva bokstaven. I stället skrivs i uddljud **th** (tonlös frik.) och både i inljud och slutljud **dh** (tonande frik.).

Av y. fsv. assimilationer bör nämnas följande: **ts** >**ss**, **mb** > **mm**, **nd** > **nn**, **ŋg** > **ŋŋ**. Den sistnämda assimilationen har inte ägt rum i de österbottniska dialekterna.

lāts(+as) > låtsas	Jb *låssas*
miþsumar > missommar	Jb *messåmar*
lamb > lamm	Jb *lamm*
***tænd- + stikka > *tännstikka**	Jb *tennstikko*
langer > lång	Jb *langg*

(Bergman 1980, 74–75; Wessén 1962, 78–79.)

Ordet tand (fsv. **tan(n)**, fisl. **tannr**) har fått ett extra *d* som långods från riksspråket. I sammansättningar finns den gamla formen med långt *n*.

tan(n)	tand	Jb *tand*, pl. *tendre*
	tandläkare	Jb *tannleekar*

Den viktigaste förändringen i talspråket inträdde under den yngre fornsvenska tiden. Då förändrades stavelselängden; två stavelsetyper, nämligen den korta stavelsen och den överlånga stavelsen, försvann. Regeln som gäller stavelsekvantiteten i standardsvenska är, att varje tryckstark stavelse måste vara lång. Kort **a** och **ä** förlängdes alltid. I de finlandssvenska dialekterna är ofta kortstavigheten bevarad.

gata > gāta	Jb *gato*
stighi m. > **stēge**	Jb *stega*
posi > *pōsi	Jb *påsa*
læsa > lǣsa	Jb *lesa*

I förbindelsen lång vokal + **m** förkortades vokalen i götiska och mellansvenska mål, men kvarstår som lång i uppsvenska och östsvenska mål, också i Jb.

tīme timme	Jb *tiima*
tōm tom	Jb *toom*

(Wessén 1962, 82–83.)

Överlång stavelse ersattes allmänt av antingen kort vokal och lång konsonant eller omvänt lång vokal och kort konsonant. (Ahlbäck 1971, 10–11; Bergman 1980, 75–77). Jb har delvis bevarat den överlånga stavelsen.

rǣtta > rätta (subst. och adj.)	Jb *reetta*
føtRiniR > fötter	Jb *föötre*
nǣtRinR > nätter	Jb *näätre*

4.4. ÄLDRE NYSVENSK TID

Under den äldre nysvenska tiden (1526–1732) inträdde inga särskilt stora förändringar. En typisk företeelse var apokope (se sidan 111). Apokoperade former har stor utbredning i dagens dialekter, t.ex. i Finland. (Thors 1970, 83.)

De korta vokalerna torde allmänt ha haft ett mera öppet uttal än de långa. Detta gällde särskilt vokalerna **a**, **u**, **ö**. I finlandssvenska dialekter har dock oftast kvaliteten förblivit oförändrad, d.v.s. både kort och lång variant har ungefär samma kvalitet. (Wessén 1962, 62–63.)

Flera uddljudsförbindelser förenklades: **hj**, **gj**, **lj**, **dj** fick uttal med j, detta gäller även Jb med undantag av kombinationen *dj*, där *d* uttalas tydligt.

hiærta > hjärta	Jb *järtta*
giordhi > gjorde	Jb *joo(r)*
liūs > ljus	Jb *jyys*
diūr > djur	Jb *djyyr*

Vidare utvecklades **kj** och **tj** till ett *tje*–ljud och **sj**, **skj**, **stj** blev ett *sje*–ljud. Likaså i Jb (resp. *tš/ts* och *sj*).

kiol > kjol	Jb *tšool*
tiughi > tjugo	Jb *tsyygo*
siū > sju	Jb *sjyy*
skiurta > skjorta	Jb *sjoortto*
stiærna > stjärna	Jb *sjääno*

(Thors 1970, 83–85; Wessén 1962, 145–146.)

En del ord som står mer eller mindre obetonade i satsen, förkortades genom en förlust av konsonant (ofta tonande frikativa) + vokal.

dragher > drar	Jb *draa(r)*
stadhen > stan	Jb *staan*

Rätt allmänt är bortfall av **ð** framför **r** i ord med akut accent och inskottsvokal.

***niðr** > **nidher** > ner	Jb *neer*

Frikativorna **ð**, **þ**, **ȝ** (**dh**, **th**, **gh**) övergår till explosivor d, t resp. g, eller delvis faller.

rödher röd	Jb *röö(d)*

þak tak Jb *taak*

fughl > **foghel** Jb *fågäł*

Efter **l** och **r** har det frikativa **gh** blivit **j**, men bl.a. i de finländska dialekterna har *g* i **lgh**, **rgh** blivit klusilt.

älgh > älg Jb *äłg*

argh > arg Jb *arg*

Ett undantag utgör best. form sg. och pl. där **gh** blir *j* (t.ex. *bärji* berget).

Förbindelsen **rð** (**rdh**) har under fsv. tid utvecklats till ett kakuminalt *l*–ljud ("tjockt" *l*), som kännetecknar de flesta svenska dialekterna. "Tjockt" *l* är fonematiskt sett aldrig långt. I riksspråket har **rdh** normalt blivit rd (se s. 140–146 nedan).

gardh(er) > gård Jb *gåål*

i fiordh > i fjol Jb *i fjool*

(Thors 1970, 84–85; Wessén 1962, 148–151.)

På 1500–talet bortfaller inskottskonsonanterna **b** och **p** i förbindelserna **mbr** (**mbR**), **mbl**, **mpn**, **mpt**. Dessa bevaras i **mb(ä)r**, **mb(ä)l** i Jb.

komber > kommer Jb *kåmbär*

gamble > gamle Jb *gambäł*

hampn > hamn Jb *hamn*

sampt > samt Jb *samt*

Konsonantförbindelserna **rd**, **rt**, **rn**, **rs** utvecklas i riksspråket och flera dialekter till enhetliga supradentala ljud. De nyländska dialekterna har bevarat det äldre uttalet med *r* + dental. (Wessén 1962, 151.) I Jb står oftast *ł* (se

ł (se ovan), *rt*, *n*, *s*.

hardh(er) hård	Jb *håål*
bort	Jb *bårt*
garn	Jb *gaan*
fors	Jb *fåss*

Karakteristiskt för denna period är utvecklingen av **n** i trycksvag stavelse. Tidigare var **n** långt i best. mask. sg. men kort i best. fem. sg. och best. neutr. pl. I Jb utvecklades det enligt följande:

1. Kort **n** bortfaller i slutljud av trycksvaga ord och stavelser.

   hōn hon Jb *ho*

   vikun fem. veckan Jb *viko*

2. Långt **n** faller för det mesta likaså.

   fornspr. **hann** han Jb *ha(n)*[1]

   fornspr. **knīfinn** mask. kniven Jb *kniivi*[2]

   fornspr. **koppinn** mask. koppen Jb *kåppi*[2]

De flesta finlandssvenska dialekterna har bevarat kort slut *–n*.

Under denna period inträdde en del assimilationer. Tonande konsonanter blev tonlösa framför böjningsändelser på **–t** och **–s**. (Wessén 1962, 158–159.)

---

[1] Se vidare under kap. Konsonantbortfall.

[2] Här är det fråga om en speciell morfologisk utveckling, nämligen ett sammanfall av ändelserna i best. sg. mask., fem. och neutr.

till havs Jb *ti hafs*

lagt Jb *lakt*

En lång vokal framför förlängd konsonant förkortades allmänt i både riksspråk och dialekter. Kvantitetsförändringen finns inte i de finlandssvenska dialekterna: (Wessén 1962, 161–162.)

føtR > fötter Jb *föötre*

bø̄kR > böcker Jb *böökre*

4.5. YNGRE NYSVENSK TID

Tiden från 1700–talet till våra dagar är yngre nysvenskans tid. Under denna tid skedde inga stora uttalsförändringar. Det tidigare enhetliga **a**–fonemet har i riksspåket i Sverige och flera dialekter kluvits i två allofoner: ett långt, bakre, slutet *a*–ljud och ett kort, främre, öppet *a*–ljud. Denna förändring har inte inträtt i de finlandssvenska dialekterna, inte heller någon klyvning av *u*–ljudet. (Thors 1970, 108.)

Framför *r* och i dialekterna före kakuminalt *l* uttalas *ä* (*e*) och *ö* både i Finland och Sverige öppet. I Sverige förekommer detta uttal endast i stamstavelsen, medan det i Finland är vanligt även i ändelser. I Jb öppnas *ä* men inte *ö*:

komber kommer Jb *kåmbär*

fughl fågel Jb *fågät*

höra Jb *höör*

Det svagtoniga *o* i förbindelsen *-or* har i många dialekter i Sverige försvagats till mummelvokal (ə+ *r*). Vanligast är dock uttalet med slutet *e* + *r* i Sverige och med öppet *å* + *r* i Finland, finlandssvenska dialekter uppvisar delvis även slutet *o* + *r*: Jb *flikkor* flickor. (Thors 1970, 108.)

Av större betydelse under yngre nysvensk period är uttalsförändringar i lånord. I många fall försiggår en försvenskning och samtidigt flyttas ofta trycket på första stavelsen. Även en del vanliga svenska ord eller ordformer får ett skriftenligt uttal. Denna förändring hänger samman med den ökade läskunnigheten.

Uttalet förenklas i många dialekter genom bortfall av **t** (> **ð** > Ø) i bestämd form singularis av neutrala substantiv och i supinum. På ett liknande sätt har preteritumändelsen **-adhe** apokoperats till (***-að**>) *-a*. (Thors 1970, 109–110.)

hūsit huset	Jb *hyysi*
taladhi talade	Jb *tała*

Det svenska språket utvecklas hela tiden, nya lånord tas i bruk; nya företeelser och uppfinningar innebär, att nya ord behövs för att beteckna dem, till och med gamla ord kan få helt nya betydelser. En motsvarande utveckling har också ägt rum i Jb.

5. LJUDLÄRA

5.1. SEGMENTALA VOKALFONEM

I Jb finns åtta vokalfonem, som uppträder både som korta och långa: /a/, /ä/, /e/, /ö/, /i/, /y/, /å/ och /o/. Jag har i tryckstark stavelse genom kommutation bestämt åtta vokalfonem. Kommutationen innebär att vokaler byts ut i samma konsonantomgivning (såsom Jb *skada* – *skåda*). Blir det olika betydelser handlar det om olika vokalfonem. En lista över de olika kommutationsparen finns i bilaga 6. De fsv. fonemen /u/ och /y/ har i Jb sammanfallit till ett fonem /y/. Förutom åtta korta och långa vokaler har Jb ett antal diftonger.

I andra stavelse i tvåstaviga ord förekommer följande vokaler: *a, e, i* och *o*. Mest frekvent är *a*. I tredje stavelse har jag bara kunnat belägga *a* och *i*.

5.1.1. ENKLA VOKALER

/a/

Långt *a*, *o* och *u* har troligen tidigare haft ett öppnare uttal, och den kvalitativa skillnaden mellan långa och korta vokaler var därför inte stor. Under den yngre fornsvenska tiden utvecklades det samnordiska långa *a*–ljudet till *å*, så även i *bāt* > Jb *bååt* (Wessén 1962, 63–64). Detta behandlas under fonemet /å/ nedan. Fornsvenskans korta **a** representeras dels av kort, dels av långt *a* i Jb:

> *Å vem veit no vaa såm vi* ***tala*** *jä*
> 'Och vem vet nu vad [som] vi talar här'

*Så hadd ja jo riktit nyya **bakkringg** påå a*
'Så hade jag ju en riktigt ny bakring på den [cykeln]'

*He va jo ha dii płatt-**taatsi** på ha tiin*
'Det var ju det där "plattaket" på den tiden'

Som redan nämnts har i Jb kort **a**-ljud bevarats utan övergång till *å* framför konsonantförbindelserna **ng** och **ld**. (Wessén 1962, 65–66; Wessman 1936, §49.) I mitt material finns bevarat *a* framför *ld* endast i orden *hald* hålla och *kald* kall. Ett undantag utgör ordet ålder (fsv. **aldr**) som också i Jb har *å*. Det gamla korta **a**-ljudet finns bevarat även i vissa uppsvenska och norrländska dialekter (Ahlbäck 1983, 550; se även Westerberg 1991.)

*Nee, men he e **mangg gangg** på såman*
'Nej, men det är många gånger på sommaren'

*Ti haa laga he i liinbree me onjifär så tee **langg** tagga*
'De har lagat det på linbräd med ungefär så här långa taggar'

*I naa **flaggstangg***
'I någon flaggstång'

*Men de hää nyytiidens masjiine, int fåå do naa såm **haldär** i tšyygo åår*
'Men de här nutidens maskiner ("maskinerna"), inte får du någon som håller i tjugo år'

*He va int **kald** he var int he*
'Det [maten] var inte kall det var det inte'

Detta drag i dialekten är väl bevarat. Det finns genomgående belagt i mitt material och hos alla informanter.

Det fornsvenska långa *a*-ljudet finns i Jb bevarat i orden *gaa* och *staa*. De fornsvenska formerna **gā** och **stā** förekom vanligen i presens, medan de i

infinitiv var sällsynta (Hellquist 1957 s.v. *gå*; Noreen 1904; § 540; § 543) (fsv. infinitiv normalt **ganga/standa**). Detta är inte fallet i Jb där formerna med långt *a* är vanliga i infinitiv. Orden står ofta i trycksvag ställning och enligt Huldén (1957, 179) har stamvokalen **ā** (fsv. **gā** resp. **stā**) i denna ställning förkortats till **a**, d.v.s. **ga** och **sta**. Detta gör att övergången **a** > **å** inte är möjlig. Eftersom verben senare relativt ofta använts tryckstarkt, har de trycksvaga formerna med långt **a** generaliserats. Huldén påstår även att analogi med **dra(ga)**, **ta(ga)** har varit avgörande. (Huldén 1957, 209–210.)

*Tå vi fikk jo int de hää spełvärtsi ti **gaa** naa*
'Då fick vi ju inte det här bandspelaren ("spelverket") att gå något'

*Men åtminståne fösta viko in i maj **gaa** vi*
'Men åtminstone första veckan in i maj går vi [i skolan]'

*Men tå a sko **staa** å kłapp såndär a me broto*
'Men då man skulle stå och klappa sönder den [hampa] med bråka[1]'

*He e int naa goow tå he **staar** i döm dee värmebakka*
'Den [maten] är inte god, då den står i de där värmebackarna'

Dessa former tycks förekomma även hos particip presens och vid prefix.

*Å så tenkt ja, at nå ja kan jo böri faa **gaand** ja tå*
'Och så tänkte jag, att nå jag kan ju börja gå jag då'

*He sko behööv **ingaa** i tsöökoortre he dee*
'Det [monteringskursen] borde ingå i körkortet det där'

---

[1] Bearbeta (lin, hampa) för att krossa det vederartade höljet kring tågan. (Ahlbäck 1982; SAOB 1925, s.v. *bråka*).

Va sko vi ***föstaa*** *åss på naa tekniikens ondär*
'Vad skulle vi förstå oss på några teknikens under'

He kan jo int naan ***föstaa****, va he va ti arbeit*
'Det kan ju inte någon förstå, vad det var att arbeta [förr i världen]'

Pronomenet <u>någon</u>, <u>något</u>, <u>några</u> fsv. **nōkor, nōkot, nōk(o)ri(r)** uppträder i Jb i formen *naa*. I obetonad ställning är vokalen förkortad: *na*. Om ordet används i betydelsen 'någon person' får det formen *naan*. Om pronomenet används adjektiviskt får det formen *naa*. Ordet är troligen ett sammandrag av ***ne wait ek hwariar** som betyder 'jag vet icke vem' (Hellquist 1957 s.v. *någon*). Enligt Vendell (1892, §17, 2) har ordet utvecklats från urnordiskans ***nakhwariaR**, där vokalen fått en "ersättningsförlängning" efter **gh** < **–k–** < **–khw–** utskjutits.

Ti föst va jo int ***naan*** *heim naastans*
'Först var inte någon hemma någonstans'

Men int hinda ha me ***naa*** *baanmoosko, påitsi kåm å så var i så*
'Men inte hann han med någon barnmorska, pojken kom och så var det så'

Noow behööve ti jo kåma taan å fåå sii ***naa*** *aade fåłk*
'Nog behöver de komma därifrån och få se något annat folk'

No kåmbe ***na*** *småå påjka hiit å skåda på labåratoorie*
'Nu kommer några små pojkar hit och tittar på laboratoriet'

Ha ni teiji upp ***na*** *pääro?*
'Har ni tagit upp några potatisar?'

Pronomenet *naatingg* 'någonting' är representerat av sammanlagt 75 belägg i mitt material och utan någon som helst avvikelse.

Å så låssa ha fell ***naatingg*** *å saa åm o sko vila gaa ett i*
'Och så låtsade han fälla någonting och sade om hon skulle gå efter det'

*Tå beretta jo naan **naatingg***
'Då berättade ju någon någonting'

Ordet *naaleis* har 18 belägg och det riksspråkliga på sätt och vis ett belägg. Adverbet *naanstans* någonstans (13 belägg) uppvisar ingen variation i mitt material.

*Vi tykt noow, he va **naaleis** langt ti gaa*
'Vi tyckte nog, att det var på sätt och vis långt att gå'

*Att man lååna **naanstans** i fråån*
'Att man lånade någonstans ifrån'

Hos pronomenet annan, andra (Jb *aadär*, *aade*) är vokalen förlängd. Enligt Vendell (1892, §17, 2) har vokalen a fått en s.k. ersättningsförlängning efter att n fallit såsom i fvn. Hellquist säger (1957, s.v. *annan*): "Sv. dial. *āre*, andre, –a, utgår från den fsv. synkoperade formen *aþre(r)*, av **annrē(R)*, med ljudlagsenlig övergång av *–nnr–* till *–ðr–*, medan riksspr. *andre, –a* innehåller det analogiskt nybildade fsv. *andre, –a* ."

*Vi **aadär** byri jo vaa i ha åldärn*
'Vi andra börjar ju vara i den åldern'

*Vi faa ti naa **aade** stell*
'Vi far till något annat ställe'

Pronomenet förekommer även rikligt med kort vokal utan n–bortfall.

*Så he finsta int naa **andär** yytveeg*
'Så det fanns inte någon annan utväg'

*Int finsta he naa **ande** vitamiinär*
'Inte fanns det några andra vitaminer'

*Skåda ho **andär** levd*
'Se hur andra levde'

Den neutrala formen annat finns även som *aade/ana*.

*Noow e he eit å **ana** ti tała åm, tå a sko böri tenkt å påå e*
'Nog är det ett och annat att tala om, då man skulle börja tänka på det'

*He va jo ein påå å så stoow **ana** tär ondär*
'Den ena var på och så stod den andra där under'

*Noow behööve ti jo kåma taan å fåå sii naa **aade** fåłk*
'Nog behöver de ju komma därifrån och se något annat folk'

Pronomenet är vanligt i Jb och förekommer hos alla av mina informanter. Växlingen mellan lång och kort vokal tycks vara regellös och förekommer endast i några enstaka fall hos informanten F. Enligt min mening är formerna med bevarat *n* de regelrätta i dagens dialekt. Också Vendell påstår i sin Ordbok öfver de östsvenska dialekterna (1904, 11–12), att böjningen av annan är mångskiftande och enligt honom är uttalet med kort vokal + n det regelrätta i Pedersöre–Purmo –dialekten. Sålunda även i Jb. (Om den procentuella fördelningen mellan *aadä(r)* och *andä(r)/aade, ana* se kap. 6 nedan).

Genom bortfall av intervokalisk **dh** har fsv. **þadhan/dādan** 'därifrån' ("dädan") blivit *taan* i Jb:

*Noow sko di a fått kåma **taan**, tå di vaari liiti stöör*
'Nog skulle de ha fått komma därifrån, då de blivit litet större'

*Tå kröip drendze **taan** föst*
'Då kröp drängen därifrån [källaren] först'

Även ett ord *jaan* 'härifrån' finns i målet. Mitt material saknar belägg på ordet, men det är i bruk i daglig användning. Ordet härstammar från **heðan** > ***hean** > ***hian** > **hjan**, och genom *h*–bortfall och vokalförlängning har ordet fått formen *jaan* (Vendell 1892, §191, C, 1).

Riksspråkets sedan heter i Jb *saan* < fsv. **sidhan**, i analogi med *taan*, *jaan*. I detta ord, lika som i många andra, har den långa vokalen i trycksvag ställning förkortats (**sīþan** > **sidhan** > **sedan**) (Wessén 1962, 51). Enligt Noreen (1904, §156, 1) handlar det i detta fall om synkope, som förekommer i proklitiskt använda ord *före* den betonade stavelsen. Sådana ord kan efter synkope även användas betonade.

He va i såmrast å ja haa jo sööma mytsi ***saan***
'Det var i somras och jag har ju sytt mycket sedan'

Men noow va he jo naa åår ***saan***
'Men nog var det ju [för] några år sedan'

Å ***saan*** *tå ja, åm ja sko a töss tała åm i fö mamm*
'Och sedan då jag, om jag skulle ha vågat tala om det för mamma'

De dialektala formerna *saan* och *taan* har en mycket stark ställning och riksspråkets inflytande saknar betydelse.

Förbindelsen **arð** som normalt övergått till *åål* (se ovan s. 34) har i verbet *vaar* < fsv. **vardha** bli blivit *aar*. Vokalen är förlängd även i supinum *vaari*. Enligt Huldén (1957, 115–116) har infinitiv och presens sammanfallit. I fråga om presens kan utvecklingen beräknas ha skett enligt följande: ***varðR** > ***va:łR** > ***va:łr** > **va:r**. I trycksvag ställning faller i nuvarande Jb slutljudande *r*, om följande ord börjar med konsonant. Infinitivformen *vaar* har troligen fått *r* genom en substitution, som befrämjats av preteritumformen *vart* (Huldén 1957, 115–116). Verbet *vaar* är vanligt i Jb och endast i enstaka fall förekommer det riksspråkliga błii.

He ***vaar*** *int ti naa, he* ***vaa*** *fisi päärona*
'Det blir inte något, det blir små potatisar'

He kan ***vaa*** *dyyrt annos*
'Det kan bli dyrt annars'

Noow sko di a fått kåma taan, tå di ***vaari*** *liiti stöör*
'Nog skulle de ha fått komma därifrån, då de blivit litet större'

Å gambäła kappo, såm hadd ***vaari*** *vend*
'Och en gammal kappa, som blivit vänd'

Imperfekt *vart* går tillbaka på fsv. **vart** (< **varþ**)[1], medan imperfekt *vaał*, som förekommer i vissa andra dialekter, härledes från fsv. **vardh**. Vokalförlängning har inte inträffat framför **–rt** (Huldén, 1957, 117). Att imperfekt i Jb har bevarat den fornsvenska korta vokalen kan, enligt min mening även bero på att det ofta får ett tämligen svagt tryck.

Ho ***vart*** *he me kako tiin?*
'Hur blev det med din kaka?'

Tå ***vart*** *jo ana ganggo tå enno värr, tå ja hadd sloosta*
'Då blev ju andra gången ännu värre, då jag hade slagits'

Ja ***vart*** *noow fövååna*
'Jag blev nog förvånad'

Äldre kort **a** förekommer även i trycksvag ställning i andra stavelser som hör till böjnings– eller avledningsändelser, t.ex. –and, –aktig och –an (Vendell 1892, §62, 1).

Ja troow he e Ls [namn] *påitsi, såm kåmbe hiid på naa* ***äärand***
fsv. **ærendi, ærandi**
'Jag tror det är Ls [namn] pojke, som kommer hit på något ärende'

*Ho va så tee ståålgråå****akti***
'Den [klänningen] var så där stålgråaktig'

---

[1] Jfr böjningen av verbet vara: *vara* (*vaa*), *äär* (*e*), *var*, *vori*. Om bortfall av slutljudande *r* se kap. Konsonantbortfall.

*He va **lakane** å gardiine*
'Det var lakan och gardiner

Det som jag i det följande tar upp till behandling, hör egentligen till det moderna Jakobstadsmålets formlära och är i och för sig ett intressant ämne för framtida forskning. Jag vill behandla dessa fenomen här, eftersom ljudläran och formläran enligt min mening tydligen är beroende av varandra. För att ge en så fullständig beskrivning av fonemen i dialekten i Jakobstad som möjligt, anser jag det viktigt att även behandla olika ändelser. De olika böjningsändelserna består ju av olika fonem.

Substantivändelserna i Jb motsvarar i stort sett riksspråkets. Hos informanterna finns det inga stora skillnader i användningen av dessa ändelser. Den största skillnaden i uttalet är "villkorligt" bortfall av palatalt **R**, om vilket mera i kap. Konsonantbortfall.

I starka maskuliner och femininer innehåller böjningsändelsen **–a**, **–a(r)** ett äldre **a** i Jb (Vendell 1892, §62, 1; §223), liksom i riksspråket.

*He va jo int meir en fyyra kilomeete milla **byyja***
'Det var inte mera än fyra kilometer mellan byarna'

*Tå hadd ho miljoone på bankken, såm va gambe **pengga**, men grömt ti **penggar***
'Då hade hon miljoner på banken, som var gamla pengar, men mycket pengar'

*He kåmbe trii **karar** tsöörand å int haa naa i sleda*
'Det kommer tre karlar körande och inte har något i släden'

*Langg **veega** sko ha jo hapät åpåå me döm dii koddona*
'Långa vägar skulle han ju vandra med de där korna'

Tsängga fåå dy lyyra ho såm helst
'Käringar får du lura hur som helst'

Svaga maskuliner har *–a* i singularis och *–a(na)* i pluralis (Vendell 1892, §62, 1; §230).

Jaa, he dii tå do riita yyt ryytona på ***bakka***
'Ja, det där då du ritade ut rutor ("rutorna") på backen'

Å he va int naa ana en in paar brööbeta
'Och det var inte något annat än några brödbitar'

He va jo ***ongga****, såm löipt opp ett* ***stegana***
'Det var ju ungarna, som löpte upp efter stegarna'

I nominalsammansättningar tycks *a* hos kortstaviga ord förekomma som bindevokal som utgår från den fornspråkliga genitivändelsen **–aR** i singularis och **–a** i pluralis (Vendell 1892, §62, 1).

Stoor stoor ***vedaknippona****, såm va ihoop me booma*
'Stora stora vedknippor ("–knipporna"), som var ihop med bommar'

Int sko man vaa naa ***nesaviis*** *å man sko vaa oppfostra*
'Inte skulle man vara näsvis och man skulle vara uppfostrad'

Mesta deils i ***barafööt****re*
'Mesta dels barfota'

He va mytsi ***byyjakara*** *tär*
'Det var många ("mycket") bykarlar där'

I genitiv singularis av en del egennamn finns ett *a* så att ändelsen blir *–as*. Det har tydligen uppstått genom att man tagit *a* från den svaga substantivböjningen och tillfogat ett genitiv–*s* (Vendell 1892, §63, II, 1; Hultman 1894, 101). Vendell (1904, 34) skriver: "Av sådana [kasus] kommer medvetet i bruk numera blott genitiven, som allestädes ändas på *–s* och oftast

användes i bestämd form; i Nu O i predikativ ställning eller fristående dessutom *-sa*, *-esa*, *-asa* (med < *a* fspr. *-ar*); av nomina propria i Nyld EF Öb *-as* eller (med dubbla ändelser) *-sas* (t.ex. *maṭas*, *oṛas*, *kaḷusas*, *fiiu̯sas*), åtm. i sVa *-as* också efter pldef."

> *Di hadd eldn tå vi* ***Sonnkvistas***
> 'De hade eld ("elden") då vid Sundkvists'

> *Å så var e* ***Björkkas*** *hadd jo å men ti hadd jo kafee å*
> 'Och så var det Björks hade ju också [butik], men de hade ju café också'

> *Å ein bekant, såm var* ***Fransas****, såm vi kalla ti* ***Franssas*** *Hann*
> 'Och en bekant, som var Fransas, som vi kallade för Fransas Hanna'

Detta förekommer rätt så ofta i dagens dialekt i Jb, även om mitt material endast innehåller få belägg på detta. Enligt Slotte (1967, 22) utgör denna genitivform av personnamn även förled i sammansatta ortnamn. Mitt material saknar belägg på sådana ortnamn. Slotte (1967, 22) ger som exempel *Antas lindan*, *Agustas kyttlandet* och *Svenas hägnan*. Dessa exempel härstammar från Karleby med omnejd.

I adjektivböjningen uppträder en del egendomligheter, som kräver en noggrannare undersökning. Eftersom formläran inte ingår i min undersökning, vill jag endast omnämna vissa strödda fall som förekommer i mitt material.

En gammal obestämd singularändelse *-a* eller *-an* är fortfarande mycket produktiv (jfr Ivars 1984), men hos informanter, vilkas dialekt även i övrigt uppvisar riksspråkliga drag, är den på väg att försvinna. I bestämd form singularis och pluralis tycks *-a* förekomma allmänt, medan obestämd form pluralis uppvisar apokope, så att ändelse *-a* genomgående faller (jfr Ivars 1984). Om detta och adjektivändelserna *-ari* och *-ast* se närmare i kap.

Apokope nedan.

*At åm man haar ein **stooran** gropp, så kan man no int riktit seij*
'Att om man har en stor grupp, så kan man nog inte riktigt säga'

*Ho proowa taa he **stösta** ho hitta*
'Hon provade ta den största [potatisen] hon hittade'

*Alde haa di hadd så **stoor** pääro*
'Aldrig har de haft så stora potatisar'

I Jb går *a* i adjektivändelserna *–a(n), –ari, –ast* tillbaka på ett äldre **a** (Vendell 1892, §62, 1; §235–238; Wessén 1962, 97–101).

***Grååa stygga lilla** botiiksbiil*
'En grå stygg liten butiksbil'

*Int va he jo tå naan, såm hadd naa **fiinari** en ha ana*
'Inte var det någon, som hade finare en den andra'

*He e jo **goowast** he*
'Det [risgrynsgröt på nymjölkad mjölk] är ju godaste det'

Presens particip har i Jb ändelsen *–and* hos verb som slutar på *–a* i infinitiv.

*Tå kåm ho jo ihååg a, så foor o in **roopand***
'Då kom hon ihåg honom, så gick hon in ropande'

*He va ein såm kåm jo **tsöörand** me hestn fråån staan*
'Det var en som kom körande med hästen från staden'

Detta gäller även enstaviga verb *gaa* och *staa* som har ändelsen *–and* i presens particip. Mitt material saknar belägg på övriga enstaviga verb i presens particip, eftersom man ofta ersätter presens participet av enstaviga verb med en relativ sats. Man säger hellre *ein flikkå såm leer* än *ein leeend flikkå*. I diskussionerna med mina informanter har det dock framkommit att

ändelsen *-e* faller, i fall enstaviga verb används, i presens particip.

Typiska för Jb och andra österbottniska dialekter är verbala substantiv på *-as(i)*, d.v.s. bildningar på verbstam + *as* + ev. bestämd artikel (neutrum). Ord på *-as(i)* saknar pluralis (Ahlbäck 1983, 553).

> *He vaa baa aavbråtti me de hää* ***springgasi***
> 'Det blir bara avbrott ("avbrottet") med det här springandet'
>
> *Å så laag di jo stretsi i bootse åm man hadd vori på* ***lesasi***
> 'Och så lade de streck ("strecket") i boken om man hade varit på läsförhör ("läsandet")'

Indikativ imperfekt och supinum av starka verb och av svaga verb i andra konjugationen har i *s*-formerna *-a* efter de övriga ändelserna. Vendell påstår (1892, §210), att det föreligger metates, som eventuellt kunde jämföras med riksspråkets -des, -tes samt -ts. Det handlar alltså om deponensverb. Fenomenet är i mitt material väl belagt och kan anses vara typiskt i de österbottniska dialekterna.

> *Kåål**a** fröis noow, men di, he* ***finsta*** *mytši pääro*
> 'Kålarna frös nog, men de, det fanns mycket potatisar'
>
> *Ja troow noow he va fösta å sista ganggo tå ja* ***sloosta***
> 'Jag tror nog det var den första och sista gången då jag slogs'
>
> *Ho* ***triivsta*** *int naa*
> 'Hon trivdes inte alls'

Det trycksvaga *a*-ljudet har i genitivformen *hennas* troligen uppstått genom en sammansättning av den gamla genitivformen ***hænna(R)** och riksspråkets genitivändelse s.

> *Så haa do int teiji* ***hennas****, yytan dy talar he såm he va i byyji*
> 'Så har du inte tagit hennes [dialekt], utan du talar det som det var i byn'

Men, men mamm ***hennas*** *saa: nå H* [namn] *taa no int na ykse*
'Men, men hennes mamma sade: Nå H [namn] tar nu inte någon yxa'

Som objektform förekommer *hena/ena*. Den fornsvenska ackusativformen **hāna, hōna** av pronomenet **hōn** utgör tydligen utgångspunkten till denna form, medan stamvokalen tydligen är påverkad av genitiven och dativen (fsv. **hænna(r)** resp. **hænni**).

He va naating, såm o sko haa joort, å naan så joo joor int he åt ***hena***
'Det var någonting, som hon skulle ha gjort och någon gjorde det inte åt henne'

Så hinda a opp in stoorin kvinno, såm vila sita påå, å så leta ***ena*** *sess åpåå*
'Så hann han upp en stor kvinna, som ville sitta på, och så lät han henne sätta sig ("sitta på")'

I trycksvaga stavelser i lånord motsvarar *a* i Jb äldre kort **a** i obetonad stavelse, speciellt hos lånord (Vendell 1892, §62, 1). Detta gäller även riksspråket.

Å gryngröitn ti ***kałaasi***
'Och gryngröten till kalaset'

*Då boode ja vaa ren vi tååg****statsjoon***
'Då borde jag redan vara vid tågstation'

Så ja måsta haa ipi ha dii ***masjiin***
'Då var jag tvungen att ha upp den där maskinen'

Det riksspråkliga ordet <u>auktion</u> har i Jb formen *avisjoon*:

*Hadd vi kreftvato****avisjoon*** *vi meijerii i Kållbyyji*
'Hade vi kräftvattenauktion vid mejeriet i Kållby'

Ordet förekommer endast hos informanten F, men jag antar, att ordet i dagens läge är fullt brukbart vid sidan av *aoksjoon* auktion.

/ä/

/ä/ förekommer nästan uteslutande framför äldre **-r** eller "tjockt" *l*. Uttalet är ett öppet ä [æ] i alla ställningar. I de flesta fall tycks *ä* i Jb motsvara fornspråkets **ä**. (Wessman 1936, §65, C, 2.)

-Framför **r**:

*He e **fäädi** tvingga tå*
'Det är färdigt tvingat då'

*He droow yyt he dee **västa** ååv he dii stikki, såm ja fikk*
'Det [leran] drog ut det där värsta av sticket, som jag fick'

***Jäärna** stełnar i reina raama eelendi jär*
'Hjärnan stelnar i rena rama eländet här'

*Nå tå ha hadd ein **tsäring**, såm va bårt*
'Nå då han hade en käring, som var borta'

*Toko dee småå kakił me döm dii **Håhtåfärgona***
'Sådana små kakel med de där Hohto-färgerna'

Specialfall är verbet göra (fsv. **gæra, gøra**) som i Jb ofta uppvisar uttal med *ä*:

*Vi kåm ti byrja arbeit biti, kåm ja ti **jära***
'Vi började [var tvungna att] arbeta tidigt, [det] kom jag att göra'

*Så ette tiijo åår så sko vi måst byri tenk, va ha ska **jära** tå*
'Så efter tio år så måste vi börja tänka på, vad man ska göra då'

*Arbeiti vaa jo int slyyt me **järasi***
'Arbetet blir inte slut med att göra [det]'

Även former med *ö* förekommer, speciellt hos yngre informanter.

Nee, nee int kook yytan ***jöra*** *på sama sett såm Okshams*
'Nej, nej inte koka utan göra på samma sätt som vid Oxhamns [=skola]'

Jåå, men he hadd vel å ***jöra*** *me he, att du jikk i skooła i byyji*
'Ja, men det hade väl att göra med det, att du gick i skola i byn'

Enligt min mening är det troligt att *ä*–formerna efterhand kommer att försvinna ur dialekten.

Liksom i riksspråket tycks i Jb gammalt **e** framför **r** ha övergått till *ä*, speciellt i lånord. Detta tycks var det normala, eftersom materialet helt saknar belägg på /er/ i denna ställning.

He vart jo saan tå vi börja höö ti Tekniska ***Värkket***
'Det blev ju sedan då vi började höra till Tekniska Verket'

Så ja saa vi kan int haa ***resärvpeed*** *å* ***resärvpeedns resärvpeed***
'Så jag sade vi kan inte ha reservcykel och reservcykels reservcykel'

Å ***płåkk*** *trii liitär* ***pär*** *man*
'Och plocka tre liter per man'

–Framför **ł** (oberoende av uppkomst):

Så he e jo he e tå fåltsi ***fäałas*** *mei*
'Så det är ju då folket färdas mera'

Alt fråån snikkasi å ***jałpt*** *till i föysi*
'Allt från snickrandet och hjälpte till i fähuset'

Vi va jo ti villo jär i ***hałje***
'Vi var ju vid villan här i helgen'

Å ha vist va fjedro ja sko haa, men ha kan int ***säłi***
'Och han visste vilken fjäder jag skulle ha, men han [sade att han inte] kan inte sälja [den]'

Åm int a gaar ti tsellan, så hogga di ***ihääł*** *an*
'Om inte han går till källaren, så hugger de ihjäl honom'

a i ursprunglig kort öppen rotstavelse har övergått till *ä* framför *i* i följande stavelse i ordet fsv. **galin** (Hultman 1894, 76; Ahlbäck 1983, 552).

Jaa, höö do, tå a e ***gäłen****, så er a* ***gäłen***
'Ja, hör du då man är galen, så är man galen'

Ti jära ***gäłit*** *ååt naan*
'Att göra galet åt någon'

Nee, men ja ***gäälnas*** *meddöm tå ja hadd bykt masjiin*
'Nej, men jag skämtade med dem då jag hade byggt maskinen'

I trycksvaga stavelser framför *r* och *ł* fungerar *ä* som svarabhaktivokal. Uppkomsten av svarabhaktivokal hänger samman med apokope, d.v.s. bortfall av obetonad slutvokal. Om den sista av konsonanterna efter bortfallet är *r* eller *l/ł* uppstår en svarabhaktivokal *ä* före konsonanten (Huldén 1967, 59; 1986, 108). Detta förekommer hos substantiv, i komparativ av adjektiv och i olika verbformer. Till dessa har anslutit sig även en del ord på –el: fågel, mögel, nykel, tegel.

Jåå, men he va he å me ***nykäłn****, var e* ***fågäł*** *elde fisk, mitt i milla* ***brendär*** *e ele var e kaalt*
'Ja, men så var det också med nyckeln, var det fågel eller fisk, mitt emellan, brinner det eller var det kallt'

Å farbroor va på ana åår ***ynggär***
'Och farbror var på andra året yngre'

Så vi bryyka jo fåå lååv åå töm ti ***sambäł*** *heim grenriisi*
'Så vi brukar ju få lov av dem [bönderna] att samla hem granris ("granriset")'

He va ***mögäł*** *tär*
'Det fanns mögel där [på brödet]'

*Tå hadd vi jo **tigałbryytsi**, eit lilli **tigałbryyk** såm fem gååła eegd*
'Då hade vi ju tegelbruket, ett litet tegelbruk som fem gårdar ägde'

I trycksvag ställning kan konstateras en växling mellan *ä* och *e*. Framför *ł* och *r* tycks förekomma *ä*, detta även i ändelser på *–er*. När slutljudande *ł/r* faller tycks vokalen vara *e*. Ändelsevokalen kan således anses vara ett fonem /e/ med två kombinatoriska varianter: framför *r* och *ł* står *ä*, i slutljud *e*. Exempel på

– substantiv:

*Ho mytši **jestär**?*
'Hur många gäster?'

*Så ho sko a fått sööm naa grann **kłeedär** ååt ena*
'Så hon skulle ha fått sy några fina kläder till henne'

*Vi tenkt ju int fåå **kłeede** yyr masjiin*
'Vi tänkte ju inte få kläderna ur [tvätt]maskinen'

– adjektiv:

*Ha e tsygoseks åår **gambäł***
'Den [symaskinen] är tjugosex år gammal'

*Tå ho vart **gambäł** å sko faa ti fatigååłn*
'Då hon blev gammal och skulle ("fara") till fattiggården'

***Gambe** gobba ti bryyka sej*
'Gamla gubbar de brukar säga'

*He mins ja å, he va na **gambe** kvääns teina*
'Det minns jag också, det var några gamla kvarnstenar'

*Men ja ondra noow, åm int o e **sembär**, tå di tšööpär i boode*
'Men jag undrar nog, om inte den [mjölken] är sämre, då de köper den i boden'

*He brinde noow **sembe** me alt de hää aaiivee*
'Det brinner nog sämre med allt det här AIV'

–verb:

*He **brindär** int naa mei helde, he bara låftar*
'Det brinner inte något mera heller, det bara luktar'

*He **brinde** noow sembe me alt de hää aaiivee*
'Det brinner nog sämre med allt det här AIV'

*Så man endra jo me ååre å **tykkär** att*
'Så man ändrar ju [sig] med åren och tycker att'

*Å braa **tykke** ja he haa vori, att man ha fått lää se fråån byrjani*
'Och bra tycker jag det har varit, att man har fått lära sig från början'

I obestämd form pluralis av neutrer har några informanter ändelsen *–er*.

*Ti va kanssi fremlingga på eit viis, fö di kåm jo fråån ande **stellär***
'De var kanske främlingar på ett vis, för de kom ju från andra ställen'

*Men di va yytan **bååner** å di hadd drendze*
'Men de hade inte barn och de hade dräng ("drängen")'

*Å så kåmbe vi fråån ooliika **hållär***
'Och så kommer vi från olika håll'

Men även den riksspråkliga ändelsen på –en (Jb *–e/–en*) finns belagt i mitt material.

*He e sjyni sama, va di haa på al **stellen***
'Det är sak samma, vad de har på alla ställen'

*Så va he ein kass me **epplen** på trappo*
'Så var de en kass med äpplen på trappan'

Olikheterna i ändelserna kan bero på konsonantbortfall när följande ord börjar med konsonant, se kap. Konsonantbortfall nedan.

/e/

Det *e*–ljud som förekommer i Jb är mera öppet än riksspråkets, det liknar finskt e. Det tycks inte finnas någon skillnad i kvaliteten av långt och kort *e* (jfr Holmberg 1986, 91–92). I Jb tycks *e* härstamma från –fornspråkets **æ** och **i**:

Ha måst noow sjölv ***legg*** *tiid ho dee fjedro*
'Han måste nog själv lägga dit den där fjädern'

He vaa jo ***lengg*** *fö te*
'Det blir ju länge för dig'

Men do sko måst taa hiid masjiin, saa a, at he e ein ***fjedro***
'Men du måste komma hit med maskinen, sade han, att det är en fjäder'

Ha jikk fråån gåål ti gåål å hoogd ***veen*** *fö bröööödo siin*
'Han gick från gård till gård och högg ved ("veden") för sitt levebröd'

I genitiv– och objektsformerna till <u>hon</u> (fsv. **hænn–** till **hōn**).

Jöst de hää, såm ja haa ti patsient, så ***hennas*** *dootro, så e biilmönttöör*
'Just den här, som jag har som patient, hennes dotter är bilmontör'

Så hinda a opp in stoorin kvinno, såm vila sita påå, å så leta ***ena*** *sess åpåå*
'Så hann han upp en stor kvinna, som ville sitta på, och så lät han henne sitta på'

He va naating, såm o sko haa joort, å naan så joo ... joor int he åt ***hena***
'Det var någonting, som hon skulle ha gjort och någon gjorde det inte åt henne'

Framför kort konsonant motsvarar *e* i Jb tydligen ett äldre kort *i*–ljud (Wessman 1936, §51, III). Detta tycks handla om vissa tvåstaviga ord på *–a* i andra stavelse. Ordet <u>simma</u> har i Jb kortstavigt *e*. Den kortstaviga formen i *leva* är den regelrätta i Jb, se kap. Stavelselängd nedan.

Nå, tä sko a behööv peedn, tå ha sko å ***sema*** *å annos å*
'Nå, där skulle man behöva ha cykeln, då man ska och simma också annars'

Ha toow bårt e så lengg ha ***leva***
'Han tog bort det [äppelträd] så länge han levde'

I några ord på fsv. **midh–** i förled motsvarar *e* i Jb fornsvenskans korta **i**.

Så toow vi jo seve tå ti ***messåman****, så tå di sko veva sevimattona*
'Så tog vi säven då till midsommaren, så då de skulle väva sävmattorna'

He sko jo kona vaa ein tå dee friiläftseftemeddaa
'Det skulle ju kunna vara en sådan där friluftseftermiddag'

Även de possessiva pronominella former som i fornsvenskan hade kort **i** får i Jb uttal med *e*. Detta tycks speciellt gälla neutrumformerna *mett, tett* och *sett* (fsv. **mit, þit, sit**). I mitt material förekommer dessa genomgående med *e*, medan det i de maskulina formerna finns en variation mellan *men* och *miin*. De feminina och plurala formerna uppvisar genomgående formen *miin*.

Men he sko ha int a behööva byyt, he va ***mett*** *feil*
'Men det [lagren] skulle han inte ha behövt byta, det var mitt fel'

Seij naa no S [namn], *så vi fåå* ***tett*** *jyyd mee på de hää kasettn*
'Säg något nu S [namn], så vi får ditt ljud med på den här kassetten'

Fast ho haa bott heila liivi ***sett*** *i Jaakåpstaad*
'Fast hon har bott hela sitt liv i Jakobstad'

Två undantag finns hos informanten F. I dessa fall betonar hon, enligt min mening, hela frasen eller pronomenet, och då tycks det vara lättare att ta till riksspråket med dess ordföljd.

Å vart ett minne ååv ***sitt*** *foorna jaag*
'Och blev ett minne av sitt forna jag'

Ti rens diksreina i ***sitt*** *liiv*
'Att rensa diksrenar i sitt liv'

I maskulinum förekommer som ovan nämnts variation mellan *e* och *ii*. I *men* motsvarar *e* ett äldre kort **i** framför en lång slutljudande konsonant (fsv. **min**, fisl. **minn**).

Åm ja ny faa tiid heim å tała me broodärn ***men***
'Om jag nu far dit hem och talar med min broder'

Men he dee söömasjiin ***men*** *kłåtta jo*
'Men min symaskin klåttade ju'

Tå papp ***men*** *saa, ha taa int ytt hestn i toko tee vedär*
'Då min pappa sade, han tar inte ut hästen i sådant väder'

Äldre långt **i** förekommer även i singularis av några maskulina substantiv hos en av mina informanter. Här handlar det tydligt om riksspråkets påverkan, eftersom informantens dialekt i viss mån är riksspråkligt färgat.

Så fikk ha jo piiln presiis raakt i bakkringen ***miin***
'Så fick han ju pilen precis rakt i min bakring'

I maskulinum förekommer växling mellan *e* och *i*. Formen *men* i maskulinum hör till den gamla dialekten i staden. Men eftersom pronominet även uppträder i formen *miin*, kan det antas att femininum och pluralformerna påverkat maskulinum (se vidare Huldén 1973, 73). I mitt material tycks *miin* förekomma speciellt i tryckstark ställning, medan *men* finns i mindre betonade sammanhang.

*Tå papp **men** saa, nå ha taar int hestn yyt i toko tee vedär*
'Då min pappa sade, nå han tar inte hästen ut i sådant där väder'

*Men papp **miin**, ha va jo tä heim*
'Men min pappa, han var ju där hemma'

*Åm ja ny faa tiid heim å tała me broodärn **men***
'Om jag nu far dit hem och talar med min broder'

*He ärvd ja ååv broodärn **miin**, så int va he ny håkkare*
'Det ärvde jag av min broder, så inte var det nya ishockeyskridskor'

I singularis av feminina substantiv bevaras äldre långt **i** genomgående i mitt material, likaså i pluralis:

*Så hadd ja jo mytsi slektingga fråån **miin** siido*
'Så hade jag ju mycket släktingar från min sida'

*At mamma **miin** rei*
'Att min mamma redan'

*Jaa, nå int **tiin**, to a jo slyyta tiidigare*
'Ja, nå inte dina [barn], du har ju slutat tidigare'

*Våår bekantta me **siin** bååna̧r*
'Våra bekanta med sina barn'

Framför konsonantgrupp **st** eller långt **t** uppträder i Jb kort *e*, som troligen motsvarar äldre långt **e**–ljud (Wessman 1936, §54, 1, a).

*Tå hadd ho **mest** pengga tå hadd ho miljoone på bankken*
'Då hade hon mest pengar, då hade hon miljoner på banken'

Ordet lada uppträder också med *e*. Wessman (1936, §54, 2) påstår att *e* här uppkommit genom **i**–omljud av a. Enligt Vendell (1892, §34, 2) har äldre kort **a** framför ett **u** i följande stavelse utvecklats till **e**. Former med ä fö–

rekommer även annorstädes i Österbotten samt i Uppland och Norrland (Hellquist 1957, s.v. *lada*). Denna övergång *a* > *e* gäller inte ordet hare, som i Jb har formen *hara*.

> *Int va he naa aade, såm sko tramp i* ***ledo***
> 'Inte var det någon annan, som skulle trampa i ladan'

En likadan övergång *a* > *e* finns i ordet *stedo* stadig fsv. **stadhugh(er)**.

> *Ha va stoor å* ***stedo***
> 'Den [oxen] var stor och stadig'

I ordet *gren* gran motsvarar *e* äldre kort *ä* framför kort slutljudande konsonant (Wessman 1936, §66, 2, d). Detta förekommer också i Norrland (Dahlstedt & Ågren 1980, 234–237).

> *Men ja troow di, ongga åtminståni, di samła jo mest jyylgrena*
> 'Men jag tror de, ungar åtminstone, de samlar ju mest julgranar'

> *Så vi bryyka jo fåå lååv åå töm ti sambäł heim* ***grenriisi***
> 'Så vi brukar ju få lov av dem att samla granris hem'

Verbet låta (göra något) har i Jb *e*. Som hjälpverb är låta för det mesta trycksvagt. I fornsvenskan träffas verbet med både lång och kort vokal, d.v.s. fsv. **lāta/lata** resp. **leta**. Det finns flera förklaringar till uppkomsten av formen *leta*. Enligt Noreen (1904, §544, 1; §561, 4; §147) och Vendell (1892, §19, II, 1) har vokalen i *leta* uppstått från fornsvenskans presensform av **læta** som haft **i**-omljud av **a** (***leta** (inf.) < **lǣt[-um]** (pres.): ***letit** (sup.)). Utgångspunkten för de österbottniska dialekternas former med *e* är fsv. pret. formen **lēt** som i trycksvag ställning har fått stamvokalen förkortad. (Huldén 1957, 226.)

*Jaa, veit do **let** i gaa, **let** i gaa, int haa ja naa mytsi ti seij*
'Ja, vet du låt det gå, låt det gå, inte har jag mycket att säga'

*Noow bryyka di **leta** fåłtsi ligg*
'Nog brukar de låta folk ["folket"] ligga'

Mitt material saknar belägg på preteritum av låta, men den regelrätta formen i dialekten torde vara ett svagt böjt *leta*, ävenom verbet sällan används i preteritum. De vanligaste tempusformerna är infinitiv, presens, perfekt och pluskvamperfekt.

Den kortstaviga formen med *e* tycks vara den regelrätta i Jb. I mitt material förekommer det 7 belägg på *let(a)*, medan den riksspråkliga varianten låta i denna betydelse saknar belägg i materialet. I betydelsen 'låta, ljuda' har Jb *låta* med långt *å*.

*He dii **lååte** noow ondelit*
'Det där låter nog underligt'

*Så he kåm löös å fikk he dii reetta **lååto***
'Då det [bark] kom lös och fick den där rätta låten'

Verbet låsa har i Jb långt *e*; *lees* som motsvarar fsv. **læsa** (Hellquist 1957, s.v. *låsa*). (Man skall inte förväxla verbet med läsa, som i Jb har kortstavigt uttal *lesa* och går tillbaka till fsv. **læ̆sa**.)

*Noow sko do faa en lengeran veeg, åm do sko **lees** döre*
'Nog skulle du fara en längre väg, om du skulle låsa dörren'

*Jåå, men vi åss **leest** vi döre*
'Ja, men hos oss låste vi dörren'

Likaså uppträder *e* även i lånord.

> *Å fösta såmararbeiti ja hadd, så he va tå ja va vi fastes å* ***rensa*** *moorootslandi*
> 'Och första sommararbete jag hade, så det var så jag var hos faster och rensade morotslandet'

> *Så haa di* ***leedit*** *i daa å så haa di* ***leedit*** *på friidaan*
> 'Så har de ledigt i dag och så har de ledigt på fredagen'

Så kallade maskulina och feminina rotnomina får i mitt material både i obestämd form och bestämd form pluralis ändelsen *–re*. I Jb har dessa två sammanfallit (jfr Pe–Pu i Vendell 1892, §232–234). Vid sammanfallet av obestämd form och bestämd form har den gamla bestämda formen (**bǿnd–RiniR, bǿkRinaR, tæn(d)RinaR, fǿtRiniR**) tagit överhanden och den obestämda formen försvunnit. I dialekten finns dock en funktionell skillnad mellan obestämt och bestämt species och det är kontexten, som anger, vilket det är fråga om.

> *Fö vi haa jo* ***böndre*** *ti dii ront*
> 'För vi har ju bönder där runt'

> *Å ho sko haa naa* ***båånböökre***
> 'Och hon skulle ha några barnböcker'

> *Så ja troow ongga i skooła hadd ganska reto* ***tendre*** *på ha tiin*
> 'Så jag tror ungar i skolan hade ganska dåliga tänder på den tiden'

> *Å roko skoowa hadd man, så man fröys jo åm* ***föötre***
> 'Och dåliga skor hade man, så man frös ju om fötterna'

> *Å lååg tä på* ***neetre****, tå ha kåm me höije*
> 'Och låg där på nätterna, då han kom med hön'

/ö/

I Jb liknar *ö* riksspråkets ö. Till skillnad från riksspråket bibehålls vokalkvaliteten oförändrad framför *r*.

Kort *ö* i Jb tycks i stora drag ha utvecklats parallellt med rikssvenskans och representera fornspråkets

– korta **y**:

Men tšöttbollona tšööpe di fäädit
fsv. **kyt**
'Men köttbullorna köper de färdigt'

Noow har e låfta na ***grömt*** *järi daa*
fsv. **grymber**
'Nog har det luktat mycket här i dag'

He fins jo int at fåå ***mörkblåå*** *enstekstyyge i heila staan*
fsv. **myrker**
'Det finns ju inte att få mörkblå enstextyg ("–tyget") i hela staden'

Jyst i he dee sjeede tå di taar ipi ***döre*** *å kåmbe heim, kåmbär in*
fsv. **dyr**
'Just i det där skedet då de [barnen] öppnar dörren och kommer hem, kommer in'

Man bärd jo in vatni å så ***stsöld*** *man vi bryddzo nidanfö basto*
fsv. **skylia**
'Man bar ju in vattnet och så sköljde man vid bryggan nedanför bastun'

– korta **ø**:

Di fikk int ***törk*** *yyt*
fsv. **þørka**
'De [kräftorna] fick inte torka'

Så vart he mesta vattn ***törkka*** *yyr i*
'Då blev det mesta vattnet torkat ur det'

– långa **ø**:

Vi haa jo ***böndre*** *tä ront*
'Vi har ju bönder där runt'

Kort *ö* i Jb kan dessutom i vissa fall motsvara fornspråkets korta **u**, korta **ä** och långa **e** (Wessman 1936, §67, 1, C):

Ja mins int no, åm ti sko vara vari tiiji ti tålv sent langg, tå do meet döm fråån stsärtn ti ***hövo***
'Jag minns inte, om de [kräftorna] skulle vara tio till tolv centimeter långa, då du mätte dem från skjärten till huvudet'

Nee, he sko jo ti vaa se ***sjölv***
'Nej, man ska ju vara sig själv'

Jåå, int sko he naa follvekst fåtk fori ett ***töm*** *naa he va noow onggas jära he*
'Ja, inte skulle något fullväxt folk ha farit efter dem [korna], det var nog ungarnas göra det'

Pronomenet *töm* har sitt ursprung i fsv. **þēm**, **þom**, **þöm** o.d. (Hellquist 1957, s.v. *de*)

Långt *ö* (< fsv. långt **ø**) förekommer i Jb huvudsakligen i samma ställningar som i riksspråket.

Kansje he ***höös****, tå vi sörpla kaffi*
'Kanske det hörs, då vi sörplar kaffe'

He sko behööv ingaa i ***tšöökoortre*** *he dee*
'Det borde ingå i körkorten det där'

Ja stedar ti tiiji, fråån sjyy ti tiiji å så fa ja på ***tšööki***
'Jag städar till tio, från sju till tio och så ska jag jobba på köket'

Jaa, ny ringd telefoon ijen, så vi vaar ***stöört*** *i de hää talasi*
'Jaa, nu ringde telefonen igen, så vi blir störda i det här talandet'

I orden *snöö* och *sjöö* representerar *ö* i Jb fornspråkets **iō** > **iö** (Vendell 1892, §45, 6):

Föst haa vi jo hadd så mangg åår, såm he haa vari så liiti ***snöö***
fsv. **sniōr**
'Först har vi haft så många år, som det har varit så litet snö'

Men va tykt ni åm he dee ***snöön****, tå ni vakna på mårne?*
'Men vad tyckte ni om den där snön, då ni vaknade på morgonen?'

Å fara ti ***sjöön*** *å tsöłi*
fsv. **siōr**
'Och fara till sjön och skölja'

Men målet har även ofta bevarat långt *ö,* där riksspåket har förkortat det.

Å så tvettmasjiin så slyyta sentrifigeer jär i, he va ny i ***hööst***
'Och så tvättmaskinen slutade centrifugera här i, det var nu i höst'

Å ende he dee ti stelli sett tibaak fö ti kona ***sööm***
'Och ändra det där [nålen] tillbaka på sitt ställe för att kunna sy'

Men va int veit ja, åm vi e ***föödd*** *i fåsto elde i brooenda*
fsv. **føþa**, **føþi(r)**, **fø̄dde**, **fø̄dder**
'Men inte vet jag, om vi är födda i förstugan eller i broändan'

Ja mins vi fikk stedi mangg gangg på veiji å kniid ***föötre*** *våår*
fsv. **føtR-ini(R)**
'Jag minns vi fick stanna många gånger på vägen och gnida våra fötter'

Å ho sko haa naa ***båånböökre***
fsv. **bø̄kR-ina(R)**
'Och hon skulle ha några barnböcker'

Om överlång stavelse se kap. Stavelselängd.

/i/

Det *i*–ljud Jb uppvisar liknar riksspråkets i–ljud. Vokalen uppträder som kort och lång, utan någon större kvalitativ skillnad. Enligt Holmberg (1986, 91) är den långa vokalen i något längre i de finlandssvenska dialekterna än vad den är i riksspråket.

I de flesta fall motsvaras *i* i Jb av fornspråkets korta **i**:

– framför långt *g* och *k*:

*Do e altjemt så **pigg** å głaad, tå vi kåmbe, saa T* [namn]
fsv. **pigger**
'Du är alltid så pigg och glad, då vi kommer, sade T [namn]'

***Ligg** i lado ha, lååg i lado å såv*
'Ligga i ladan, han låg i ladan och sov'

*Så **fikk** a ita tå å fikk a såva*
'Så fick han äta då och fick han sova'

*He **jikk** fö langt*
'Det gick för långt'

– framför långt *l*:

*He börja kåma efteretta meir järr eit taag **imilla***
'Det började komma efterrätter mera här ett tag emellan'

*Men ha jikk **milla** gååła me tsenstre*
'Men han gick mellan gårdarna med tjänster'

– framför *m*, *n* och *ng*–ljud:

*Tå laga man jo **limppona** ååt se*
'Då lagade man ju limporna åt sig'

Men noow e he kånstit me de hää ***vintra****, såm haa vori de hää seinast ååre*
'Men nog är det konstigt med de här vintrarna, som har varit de här senaste åren'

Mitt imoot he vi svenggär in å parkkeera, tå vi far å ***springg*** *i Östanpåskooji*
'[Den fotbollsplanen är] mitt emot det vi svänger in och parkerar, då vi far och springer i Östanpåskogen'

Tå gaar jo naan ***ringg*** *sånder*
'Då går ju någon ring sönder'

– framför *s* + *konsonant*:

He sko kookas på ***fiska*** *å såppo å grynngröitn ti kalaasi*
'Det skulle kokas fiskar och soppa och gryngröt till kalaset'

He va ein, såm fäätast ront me ***fiska*** *å såld tå*
'Det var en, som färdades runt med fiskar och sålde då'

Ha sko jo måst laga nyyji ***diskbenk*** *tå*
'Han måste laga en ny diskbänk då'

– framför (urspr.) långt *t*:

Di haa så mytsi ti steld, så di måst kåma så dii ***bitit***
fsv. **bīt(t)īdha, bittida**
'De har så mycket att ställa, så de måste komma så där tidigt'

Jb har bevarat även kort **i** utan övergång till e i kort stavelse framför **u**, t.ex. fsv. **viku** (Vendell 1892, §19, I, 1). Ordet *viko* förekommer allmänt, även om vecka uppträder i några enstaka fall.

Så sko man kona böri ein ***viko*** *tiidigari*
'Så skulle man kunna börja [skolan] en vecka tidigare'

Så tee jikk o heila ***vikona*** *yyt fråån gåål ti gåål*
'Så där gick hon hela veckorna ut från gård till gård'

Slutartikeln har ofta bevarat *i* både hos starka maskuliner och neutrer (femininer uppvisar varierande ändelser). Bortfallet av *n* är typiskt för dialekterna i Österbotten.

*Ja ska taa me **kniivi** järondär*
'Jag ska ta med kniven här under [kakan]'

*He va noow ha dii **betsi**, såm man arbeita påå*
'Det var nog den där bäcken, som man arbetade [=åkte skridskor] på'

*He va seint på **kveldi***
'Det var sent på kvällen'

*Men int vaar e naa vinttär enny, fö fö he ska vaa **höögvatni** trii gang i **haavi** å he haa he int vori naa enny*
'Men inte blir det någon vinter ännu, för eftersom det ska vara högvatten tre gånger i havet och det har det inte varit ännu'

*Vi kåmme fråån **landi** sellan ti staan*
'Vi kommer från landet sällan till staden'

I best. form sg. hos maskuliner förekommer s.k. artikelsynkope. Då faller *i* efter *t*, *s* och *n*: *hestn* hästen, *fåssn* forsen och *man* mannen.

I namn på olika stadsdelar, som slutar på -holm eller -näs förekommer ett *i* i slutet. I ortnamnen på -holmen och -näset är de bestämda formerna vanliga i österbottniska dialekter (Zilliacus 1989, 37; 70; 108). Därigenom får dessa ändelsen *i*, som går tillbaka till fsv. dativ sg. av maskuliner och neutrer. (Se även Mattisson 1986, 27–31; 131–132).

*Fråån **Krååkhåłmi***
'Från Kråkholmen'

*He va liika mörkt såm he e no på **Tšitthåłmi***
'Det var lika mörkt som det är nu på Kittholmen'

*I **Skyytnesi**, döm di gambe gobba, ti bryyka seij*
'I Skutnäs, de där gamla gubbarna, de brukar säga'

*Saan sko do jo byyt ti nattåågi i **Bennesi** ti kåma ti Kållbyyji*
'Sedan skulle du ju byta till nattåg i Bennäs för att komma till Kållby'

I sockennamnet Pedersöre eller som det heter på dialekt *Pedesi* har *e* > *i*. Det finns flera olika antagelser till hur namnet Pedersöre uppstått. Lars Huldén behandlar denna fråga i en artikel från 1966 och säger (1966, 163): "Undersökningen har inte lett fram till någon obestridligt riktig tolkning av namnet Pedersöre". (Se vidare Huldén 1966).

*Men he e jä ront staan å Pedes- gambe **Pedesi** riktit så tär er e på feitisdaan*
'Men det är här runt staden och Peders- gamla Pedersöre riktigt så där är det på fettisdagen'

Formen *Pedesööri* torde vara ett lån från riksspråket.

*Å kåmbe fråån essiveija i **Pedesööri***
'Och kommer från Essevägen i Pedersöre'

Likaså motsvaras –e i Esse av –*i*:

*Å kåmbe fråån **Essi**veija i Pedesööri*
'Och kommer från Essevägen i Pedersöre'

Verbet äta (fsv. **æta**) har i Jb *i*, d.v.s. den regelrätta formen i Jb är *ita*. I de flesta österbottniska dialekterna förekommer verbet äta antingen med brytningsdiftong *jä/ji* eller med *i*. Enligt Huldén (1957, 137) är detta resultat av en ljudlagsenlig utveckling. Han har delat utvecklingen i två olika stadier: "Det första stadiet i den östsvenska utvecklingen är en långtgående palatalisering av brytningsdiftongens senare komponent under inflytande av dess första. Alltså: (**ia** >) **iæ**, **jä** > **ji**). Det andra stadiet i utvecklingen vid **äta**

är reducering och bortfall av uddljudande **j**. Detta ljud har måhända efter ord med vokalslut fått karaktären av hiatusfyllande halvvokal, och det slutliga bortfallet därigenom förberetts." (Huldén 1957, 137).

> *Så ho saa ho haa trii gangg ti **ita** saa ho*
> 'Så hon sade hon har tre gånger att äta sade hon'
>
> *Noow **ite** ja e*
> 'Nog äter jag det'
>
> *He e kansse sensatšoon åt toki såm int a **iti***
> 'Det är kanske sensation för sådana, som inte har ätit'

Även i particip presens:

> *Jaa, veit do **itandi**, he va liiti salt tär så teer å veit do koddona mjölkka braa å va så grömmt ti **itandi***
> 'Ja, vet du ätandet, det var litet salt där så där och vet du korna mjölkade bra och det var så mycket att äta'

Av de sammanlagt 17 beläggen på verbet äta, som finns belagda i mitt material, utgör *ita* 14 belägg och den ovan nämnda presens particip formen *itandi* två belägg. Procentuellt utgör *ita/itandi* 94,1% av beläggen. Det återstående belägget utgörs av engångsformen äta som får de resterande 5,9%. Resultatet skulle troligen ha blivit något annorlunda med ett större antal belägg, men trots detta bevisar detta resultat enligt min mening, att Jb har bevarat dialekten tämligen ren utan större påverkningar av riksspråket.

Fornsvenskans långa **e** omedelbart framför **a** har gett långt *i* i Jb (Hultman 1894, 281; Huldén 1957, 155; Noreen 1904, § 103, 2). Detta är ett typiskt drag också i andra österbottniska dialekter.

Di haa leedit i daa å så haa di leedit på ***friidaan***
fsv. **frēadagher**
'De har ledigt i dag och så har de ledigt på fredagen'

Di haa ***trii*** *bååne*
fsv. **þrēa**
'De har tre barn'

Antalet belägg i materialet är: 5 belägg på *friidaa* och 36 belägg på *trii*. Förekomsten av långt *i* < fsv. **ē** framför **a** kan anses höra till de karakteristiska dragen i Jb. I ordningstalet *tridi* har Jb bevarat det gamla korta **i**–ljudet (fsv. **þriðie**).

Ja sko int kåma ihååg, åm di hitta tvåå, men ***tridi*** *hitta di int naa*
'Jag kommer inte ihåg, om de hittade två, men tredje hittade de inte'

Järar a fått lään se, he eina me he ***tridi***
'Här har man fått lära sig, det ena med det tredje'

Verbet se har utvecklats av fornsvenskt **sēa** till *sii*, som även har spritt sig till presensformen. Övergången **ē** > *ii* i Jb är välbelagd med sammanlagt 43 belägg. Supinum *siit* sett har upptagit vokalen från presens och infinitiv (Huldén 1957, 157).

Ha ***sii*** *jo all steina no i Breitstsäre, såm fins*
'Man ser ju alla stenar nu, som finns i Bredskär'

Fåå ***sii,*** *åm ja fåå naa sjiidre*
'Få se, om jag får några skidor'

Int ha ja ***siit*** *naa płaane tär, ja haa* ***siit*** *baa parkeeringspłatsn*
'Inte har jag sett några plan där, jag har bara sett parkeringsplatsen'

Ordet beta har i Jb bevarat **i** (fsv. **biti**) (Hellquist 1957, s.v. *beta*).

Ja mins int, åm he va såkebitona elder åm he va kåålrootslandi, såm vi rensa åt döm tå
'Jag minns inte, om det var sockerbetorna eller om det var kålrotslandet, som vi rensade åt dem då'

Vendell (1892, §20, 3) påstår, att adjektivet *iilaak* elak uppstått när en gammal diftong **ei** övergått till *ī* (**ei–lakr** > *iilaak*). Enligt Hellquist (1957, s.v. *elak*) har ordet utvecklats ur fsv. **elaker**. Växlingen mellan **e** och **i** beror enligt honom åtminstone delvis på olika accentuering. Den senare förklaringen låter trovärdig, eftersom Jb i övrigt bevarat de gamla diftongerna utan övergång till lång vokal, och eftersom i varje fall en övergång **ei** > **ii** annars inte är belagd.

*Så va man argg påå döm, tå he finsta jo **iilakari** å värr ååv töm å, men he finsta jo braa å*
'Så var man arg på dem, då det fanns ju elakare och värre av dem också, men det fanns ju bra också'

*Fast o va jo **iilaka** såm o var*
'Fast hon var ju elak som hon var'

Hos enstaviga adjektiv tycks i Jb förekomma en ändelse *–i* i stället för den vanliga riksspråkliga adjektivändelsen –t. Enligt Huldén (1973, 76) kan ändelsen tolkas som en obestämd artikel (–et > Jb *–i*) som har fogats till adjektiv. Jb tycks i attributiv ställning ha bevarat böjningen med *–i* genomgående, även efter obestämd artikel.

*Ja mins horo **granni** bröö vi hadd*
'Jag minns hur grant bröd vi hade'

*Å ha vega jyst fem kilor. Ja haa int hadd så **tonggi** båån*
'Och han vägde just fem kilo. Jag har inte haft ett så tungt barn'

*Men he va jo naa ande **nyyi** hyys*
'Men det var ju något annat nytt hus'

*No bygge ha eit **stoori** stall*
'Nu bygger han ett stort stall'

*He va noow eit **fiini** hyys*
'Det var nog ett fint hus'

Även hos femininer är den gamla adjektivändelsen **–in** bevarad (jfr *–an* hos maskuliner, s. 56 ovan):

*Ja hadd ein **gambelin** mostär i staan*
'Jag hade en gammal moster i staden'

*He va ein, såm kåm jo tsöörand me hestn fråån staan, så hinda a opp in **stoorin** kvinno*
'Det var en, som kom ju körande med hästen från staden, så hann han upp en stor kvinna'

Starka verb har i supinum och perfekt particip kvar ändelsevokalen *i*. Som i det finlandssvenska riksspråket faller slutljudande *t*. I likhet med substantiven faller *n* i slutljud. Resultatet av detta är sammanfall och ett enhetligt *–i* i alla böjningsformer.

*Nee, fö he haa int **vori** vått he dee landi*
'Nej, för det har inte varit vått det där landet'

*Int vart e **teiji**, tå ja va bryyd*
'Inte blev det [fotot] taget, då jag var brud'

*Så var i ein hoop opp**dreiji**, såm va liika stoor såm lado*
'Så var det en hop uppdragen, som var lika stor som ladan'

*Int haa ha **vonni** naa stoor sommona, he haa ha int*
'Inte har han vunnit några stora summor ("summorna"), det har han inte'

I trycksvaga stavelser har Jb bevarat det fornsvenska slutljudande **i**–ljudet, t.ex. i fsv. **fyri**, utan övergång till e (Hultman 1894, 61).

*Jåå, ja tenkt noow, he måst haa vori **fyri** ja vart föödd*
'Ja, jag tänkte nog, det måste ha varit förrän jag föddes'

Å tå E [namn] *vart föödd så, tå va ja noow roko åm natte **fyri***
'Och då E [namn] föddes, då var jag nog dålig natten före'

Äldre **y** motsvaras i Jb av *i* i ordet öppen (fsv. ***upin** > **ypin**), Jb har *ipi*.

*Jyst i he dee sjeede, tå taar **ipi** döre å kåmbe heim, kåmbär in*
'Just i det skedet, då de öppnar dörren och kommer hem, [de] kommer in'

*Å så mangg gangg ja haa hadd **ipi** ha dee masjiin*
'Och så många gånger jag har haft ipp den där maskinen'

Detta förekommer även i namn på –by, i vilka –by blivit trycksvagt och långt **y** förkortats (Vendell 1892, §19, 3). Detta tycks vara vanligt i hela Österbotten.

*Ha va jo heim fråån **Krombi***
'Han var ju [hemma] i Kronoby'

Kort *i* har blivit *e*, (se s. 65–66 ovan) om följande stavelse innehållit *a*, men ifall den följande stavelsen innehållit någon annan vokal, har *i* bibehållits (Wessman 1936, §56, A; Wessén 1962, 12). Det bevarade *i*–ljudet finns i ordet tegel (fsv. **tighli**) i Jb.

*Tä så man brend **tigli** sjölv ti allt, va man sko anvend*
'Där så man brände tegel själv till allt, vad man skulle använda'

Detta gäller även ordet *nidanfö*. Även här har ett **a** i följande stavelse påverkat det korta **i** så, att det övergått till **e**. Fornsvenskan hade både **niþan** och **næþan** (Noreen 1904, §163.) I mitt material förekommer formen med

bevarat **i** endast hos informanten F. De övriga informanterna har *e* i denna ställning. Uttal med *e* tycks vara den regelrätta i dagens dialekt.

*Man bärd jo in vatni å så stsöld man vi bryddzo tå **nidanfö** basto*
'Man bar ju in vattnet och så skjölde man vid bryggan då, nedanför bastun'

*Så finsta päärolandi **nedanfö** bakka*
'Så fanns potatislandet nedanför backen'

I vissa trycksvaga stavelser motsvarar *i* i Jb fornsvenskt långt *i* (Vendell 1892, §64, 2).

*Ja ondra, åm he e he, såm e presiis mitt **imoot**, he vi svenggär in*
'Jag undrar, om det är det, som är precis mitt emot, där vi svänger in'

*He börja kåma efteretta meir järr eit taag **imilla***
'Det började komma efterrätter mera här ett tag emellan'

I räkneord på fsv. **–tighi/–tio** har Jb kort *i* trots att grundordet tio i Jb har lång vokal *tiiji*.

*He e **femtti** pråsent mindär fett*
'Det är femtio procent mindre fett'

*Nee, he e fem å **förtti***
'Nej, det är fem [timmar] och fyrtio [minuter]'

I infinitiv av verb med kort rotstavelse på **–ia** (rspr. –ja) har slutljudande **a** fallit och medfört även att föregående **j** övergått till vokal **i** (Vendell 1892, §64, 8). Detta förekommer genomgående hos alla informanter.

*Å ha vist noow, va fjedro ja sko haa, men ha kan int **säli***
'Och han visste nog, vilken fjäder jag skulle ha, men han kan inte sälja'

*Å he va viktit, at bååne sko **siti** tä ront å höör åpåå*
'Och det var viktigt, att barnen skulle sitta där runt och höra på'

*Ja mins noow vi fikk **stedi** mangg gangg på veiji å kniid föötre vår*
'Jag minns nog vi fick stanna ("städja") många gånger på vägen och gnida våra fötter'

Ett typiskt drag i Jb är ett *i*–inskott hos verb på *–la*. Enligt Thelander (1979, 86), har detta i Burträskmål uppstått efter apokope, då infinitiv bildas med *i*.

*Ha vart jo stsikka ti boode å **handil***
'Man blev ju skickad till boden och handla'

*Va ska vi aav**handil** no?*
'Vad ska vi avhandla nu?'

Substantivet handel finns i mitt material endast i ordet *handełsskoola* och det tycks förekomma endast i sammansättningar. I betydelsen affär används i Jb *botiik* eller *boode*.

Ordet tjära har i Jb *i*. Detta har uppstått av äldre **e** (fsv. **æ**) genom progressivt palatalomljud (Vendell 1892, §19, 1; Huldén 1957, 137). Utvecklingen av denna palataliseringen liknar palataliseringen av ordet äta, se sidorna 78–79 ovan, men är inte exakt densamma: **tiara** > **tiæra** > **tjira** > *tsira*. Här har brytningsdiftongen **–i(j)** lämnat sina spår på konsonanten.

*Tiiji stikko på bree hadd vi å **tsira**tonno*
'Tio stickor på brädet hade vi och tjärtunna'

Dessutom motsvarar målets *i* fornspråkets (delvis riksspråkets) *e* i olika ställningar framför en konsonant. Detta gäller speciellt lånord.

*Vi ååge så va he noow faalit, så he hadd man noow naa liiti **rispekt** fö*
'Vid ån så var det nog farligt, så det hade man nog litet respekt för'

*Rei i **disembär** bryyka vi*
'Redan i december brukade vi'

I pronomenen varje (fsv. fem. **hvarie**) och varenda har Jb bevarat fornsvenskans **i**.

*Ho hadd fått naa riikidoomar rei i Amirika, men ho hamna noo i fatigåån i **varji** fall*
'Hon hade fått några rikedomar redan i Amerika, men hon hamnade nog i fattiggården i varje fall'

*Läärarföreeningga såm åådna, di haa oolika **varinda** åå*
'Lärarföreningarna som ordnar [julfest], de har olika vartenda år'

/y/

I Jb har äldre vokaler **u** och **y** sammanfallit och utgör ett fonem. Detta har jag kommit fram till genom att ha testat fyra olika kommutationspar på tio dialekttalande människor mellan 18 och 40 år. Ordparen finns i bilaga 8. Försökspersonerna fick uttala orden högt varefter jag frågade om de tyckte att det fanns skillnader i deras uttal. Åtta av tio påstod att det inte fanns någon skillnad. Enligt mina försökspersoner är det kontexten som avslöjar ordets betydelse. Uttalet av fonemet påminner om det finlandssvenska riksspråkets och finskans *y*. Långt *y*-ljud är i Jb något slutnare än kort *y*-ljud.

Kort *y* i Jb motsvarar i stort sett äldre:

-kort **u**:

*Tå hadd di allmenne **tvettstygo**, såm no int va naa spesielt fiin*
'Då hade de allmän tvättstuga, som nu inte var någon speciellt fin'

Men he vist G. [namn], *ha hadd **jyst** vori hiid*
'Men det visste G. [namn], han hade just varit här' ("hit")

– kort **y**:

*Tå **byggd** ti Kåkkołaveiji, ha dee nyy, såm kåmbe fråån Bennesi*
'Då byggde de Kokkola-vägen (=Karleby-vägen), den där nya, som kommer från Bennäs'

*Så slyyta ja tšyygo **fyri** trii*
'Så slutar jag tjugo före tre'

*Nå do kan jo **byri** ty*
'Nå du kan ju börja du'

Ordet 'gödsel' har i Jb formen *dynje* ("dynge").

*Ha **dynje** haa vi proova men he e fö kłeen*
'Den gödseln har vi provat, men den är för klen'

Informanten F har kvar fornsvenskans korta **y** även i ordet <u>kött</u> (fsv. **kyt**). Detta hör troligen till den äldre dialekten i Jakobstad.

*Ho hadd ein hink, såm ho błanda såppo å gröitn å **tsyttsåppo** i*
'Hon hade en hink, som hon blandade soppa och gröt och köttsoppa i'

Äldre långt **u** har förkortats och övergått till *y* i ordet <u>nu</u> (Wessman 1936, §62, 1), men när ordet förekommer i svagton får det uttal med *o*.

*Ty å **ny**, seij jaag*
'*Ty* och *ny*, säger jag'

No haa he jo reina bårt heila såman
'Nu har det jo regnat bort hela sommaren'

Det långa *y*-ljudet i Jb motsvarar både fornspråkets långa **u** och **y**. Som ovan redan nämnts har långt *y* i Jb ett något slutnare uttal än kort *y*, med ett lätt *j*-efterslag. Wessman (1938, §60–61) påstår, att *y* + *i* har i slutljud och framför vokal diftongerats. Enligt min mening handlar det inte om

diftongering utan om ett rent *j*–efterslag (markeras inte i min beteckning).

Långt *y* i Jb motsvarar fornspråkets

– långa **u**:

*Å så legge man påå prågrammi å så e he fäädi tå, tå a taar **yyt** i*
'Och så lägger man på programmet och då är det [tvätten] färdigt då, när man tar ut det'

*He va noow eit fiini **hyys***
'Det var nog ett fint hus'

– långa **y**:

*Så haa vi naa **nyy** reiso ti skåda*
'Så har vi någon ny resa att titta på'

*Ja hadd jo naa **tyyg** fråån Härmä*
'Jag hade ju något tyg från Härmä'

Framför labialen *m* motsvarar långt *y* i Jb fornsvenskans långa **u** (rspr. u) (Vendell 1892, §27). Detta är typiskt för Jb, även om de riksspråkliga formerna förekommer.

*Så toow a jo in tär å hyyrt **ryymi** öve natte*
'Så tog han ju in där och hyrde rummet över natten'

Vi tała finsk liika mytsi i kafferyymi, såm vi tała svensk
'Vi talar finska lika mycket i kafferummet, som vi talar svenska'

*Tå man sko smaka smöri, så bredd di jo yyt me **tyymi** på smörrgååse, å he heit **tyymabåås***
'Då man skulle smaka smöret, så bredde de ju ut med tummen på smörgåsen, det hette *tyymabåås*'

Ordet *syyda* luta saknar motsvarighet i riksspråket, men enligt Vendell (1892, §28) representerar *y* här av *i*–omljud av **ū**. I fsv. förekommer ett **sūdh** f. som betecknar skeppsbord o.dyl. (Söderwall).

> *Nå, tała ni naa åm, at ni **syydär**?*
> 'Nå, talade ni om, att ni lutar?'
>
> *Bååtn **syyd** jo å naa liiti, tå a hołd påå å vinkka*
> 'Båten lutade ju också litet, då den höll på att stjälpa'

Ordet för **ughn** har tappat frikativt **g** (**gh**) och fått lång vokal.

> *Tå var i jo festi tå, tå di hadd lakt eldn i tigäłyyn*
> 'Då var det ju fest ("festen") då, då de hade lagt elden i tegelugnen'
>
> *Hadd ni ein stooran bakoyyn?*
> 'Hade ni en stor bakugn?'

/å/

I Jb förekommer *å*, som nämnts, både som långt och kort. Det finns ingen skillnad i kvaliteten hos långt och kort *å*. Långt *å* blir inte diftongerat så som t.ex. i Sideby (Holmberg 1986, 98).

I följande fall representerar /*å*/ fornsvenskans **o/u** (Wessman 1936, §63–§64; Huldén 1959, 12):

– framför **k**:

> *Vi krefta enno på ha såmarn å så **płåkka** ja linggona*
> 'Vi kräftade ännu på den sommaren och så plockade jag lingon'
>
> *Å ein gangg så bokka ha mamm miin i sjöön, så vi trodd ho sko **dråkn***
> 'Och en gång så stötte han min mamma i sjön, så vi trodde hon skulle drunkna'

– framför långt **p**:

Jaa nää, ja saa noow ja kan int ***åpptroo****, at he dee e Jaråla płaan*
'Ja nej, jag sade nog jag kan inte tro, att det där är Jarola–planen'

– framför **sk**:

Så prektit å braa så sleet endzrar å int in ***båska*** *påå*
'Så präktiga och bra ängar och inte en enda buske på'

– framför **rt**:

No haa he jo reina ***bårt*** *heila såman*
'Nu har det jo regnat bort hela sommaren'

– framför **nd**:

Å hadd ein deil mee, såm ja trodd va ***såndär***
fsv. **sunder**
'Och hade en del med, som jag trodde var sönder'

Jåå, nå he biite jo en ***stånd*** *å så gaar e ååv*
fsv. **stund**
'Ja, nå det biter ju en stund och så går det av'

– framför **t/þ** + konsonant:

He kåm så grömt ti pääro, stoor å grann, å så böri di ***råtin***
'Det kom så mycket potatisar, stora och granna, och så började de ruttna'

Så haa vi naa nyy reiso ti ***skåda***
'Så har vi någon ny resa att titta på'

Även i ordet <u>morgon</u>:

He vaa noow toko, på ***mårni*** *peedand ti Kållbyyji me kreftembare*
'Det var nog sådant, på morgonen cyklande till Kållby med kräftämbaren'

I det följande motsvaras **ā** i fornspråket av långt *å* i Jb fornspråkets *ā* (i några fall även ett senare initialt förlängt *a*) (Wessman 1936, §63, 1–2; Ahlbäck, 1983, 551).

*Jaa lyytar, **bååtn** syyd jo å liiti, tå a hold påå å vinkka*
'Ja lutar, båten lutade ju också litet, då den höll på att stjälpa'

*Fö do fåå int så braa tšyyl**skååp** naa meir, at di haldär int*
'För du får inte så bra kylskåp något mera, att de håller inte'

*Nee, he haa noow måra å **błååst** mangg sårtärs vindar*
'Nej, det har nog hållit på att blåsa många sorters vindar'

Lånordet fråga både som substantiv och verb:

*Ja mins vi leikt tsyygo **fråågo** tä heim vi åss*
'Jag minns vi lekte tjugo frågor där hemma vid oss'

*Så hadd ja ein gangg ringd å **fråågd** ååv henna, åm he dee ho haa naating*
'Så hade jag en gång ringt och frågat ("av") henne, om det här hon har någonting [tyg]'

*Så kåm di å **frååga**, åm di fåå nattkvartteer*
'Så kom de och frågade, om de får sova över ("nattkvarter")'

Även i ord med kort uddljudande a:

*Så he joo jo, at he droow yyt, he dee västa **ååv** he dee stikki, såm ja fikk*
'Så det [leran] gjorde ju, att det drog ut, det där värsta av de där sticken, som jag fick'

*He va met feil, ja hadd int lakt **ååtär** trombloko*
'Det var mitt fel, jag hade inte lagt fast trummluckan'

/å/ representerar fornspråkets **u** (i ordet duga) när det står i öppen stavelse och om det följs av **a** i följande stavelse (Vendell 1892, §29, 2).

***Dåga** ti naa*
fsv. **duga**
'Duga till något'

Framför ursprungligt **ldr** och **ng** motsvarar *å* i Jb fornsvenskt kort **a** i orden

ålder och sång (Vendell 1892, §29, 5). (Jfr bevarat *a*–ljud framför *ld* och *ng* under fonemet /a/ s. 47 ovan.) Orden är tämligen sena lån och har därför uttalet med *å*.

Men vi aader byri jo vaa i ha ***åldärn***
fsv. **aldr**
'Men vi andra börjar ju vara i den åldern'

Så var e å ***sångköör*** *finsta jo å*
fsv. **sang**
'Så var det och sångkör fanns ju också'

Ett fornspråkligt långt **a**, som blivit förkortat i relativt obetonad ställning eller framför konsonantförbindelse motsvaras i Jb av kort *å* (Vendell 1892, §29, 6). Detta även i riksspråket.

Ja fåå noow böri liiti seinari, fö tå böri di ***åtta*** *så mytsi*
'Jag får nog börja litet senare, för då börjar de åtta så mycket'

Å så ***såld*** *vi kreftona tå åt optsööparn*
'Och så sålde vi kräftorna åt uppköparen'

Fornspråkligt kort **a** framför vissa **r**–förbindelser har i tidigt skede blivit långt *å* i Jb (Vendell 1892, §30; Ahlbäck 1983, 551). Dessa är typiska i Jb. Vokalen i orden gård och hård är densamma som i riksspråket, därför väcker det inte större intresse. Däremot är vokalen i ordet barn en helt annan än i riksspråket (jfr. garn).

Men ha jikk milla ***gååla*** *tsenstre*
fsv. nom.sg. **gardher**
'Men han gick mellan gårdarna med tjänster'

Ho fikk noow fara liiti ***håålari*** *en va ho hadd määra*
'Hon fick nog fara litet hårdare än vad hon hade menat'

*För i vääde, tå a va **båån**, var e varm såmra*
fsv. **barn**
'Förr i världen, då man var barn, var det varma somrar'

*Å färga **gaani** sjölv ååt se*
'Och färgade garnet själv åt sig'

UNDANTAG: Långt *a* finns i följande.

*Ha saa ha sko faa et naa **baanmoosko***
'Han sade han skulle fara efter någon barnmorska'

*Å he höö ti miin **baarndooms** minne*
'Och det hör till mina barndoms minnen'

Detta torde bero på riksspråkets inflytande. Men i mitt material finns även belägg på *båån–* i sammansättningar.

*Int finsta he naa, int ein svenskan **bååbook***
'Inte fanns det någon, inte en svensk barnbok'

Jb har *å* även i ordet förstuga.

*Int veit ja, åm vi e föödd i **fåsto** elde i brooenda*
'Inte vet jag, om vi är födda i förstugan eller i broändan'

/o/

Det *o*–ljud som finns i Jb liknar till en hög grad finskt u. Det förekommer i samma ställningar som riksspråkets o, men några skillnader finns.

Fornspråkligt **u/o** framför nasal + annan konsonant representeras i Jb oftast som *o* (Wessman 1936, §58, D).

*Ja saa noow, he va he **dombast** ha joo*
'Jag sade nog, det var det dummaste han gjorde'

Å kłeede va jo int ollstromppona va man no hadd
'Och kläderna var ju inte, ullstrumpor ("–strumporna") vad man nu hade'

Ty e jo ***ongg*** *ty*
'Du är ju ung du'

Sondan *börja he, på måndan var i riktit*
'Söndagen började det, på måndagen var det riktigt'

Nää, he e ***hondra*** *meetär fråån veiji*
'Nej, det är hundra meter från vägen'

Verbet sjunga har o i infinitiv och presens (*sjongg*, *sjonggär*). Verbet har övergått till svag böjning och har därigenom även fått preteritum och supinum på *o* (Huldén 1957, 110).

Å papp miin ***sjonggd*** *varinda gangg, tå a stoow i bååtn, tå he va rikti grannt*
'Och min pappa sjöng varenda gång, då han stod i båten, när det var riktigt vackert'

Å entå ti liika var e spennand, fö di ***sjonggd*** *jo grannt*
'Och ändå till lika var det spännande, för de sjöng ju vackert'

Ävenså har Jb kort *o* framför geminatorna bb, dd, kk, mm och nn (Wessman 1936, §58, B).

I Skyytnesi, döm di gambe ***gobba,*** *ti bryyka seij*
'I Skutnäs, de där gamla gubbarna, de brukar säga'

Föö ***koddona*** *på mårne å gaa et döm på kvelda*
'Föra korna på morgnarna och gå efter dem på kvällarna'

Å spesielt tå he va meir en ein, såm ***bokka*** *påå*
'Och speciellt då det var mera än en, som stötte på'

Halva peningsommon jikk på naa viis ti skoołan
'Halva peningssumman gick på något vis till skolan'

Ha sko jo rens treegåålslandi fråån he nestan tottn rambła yyr ***monn***
'Man skulle ju rensa trädgårdslandet från det [då] nästan nappen ramlade ur munnen'

Jb har långt *o* (fsv. **o/u**) även i ställning framför **gg**, **ł**, och **rdh**.

Ha ***hooggd*** *veen fö fåłtsi*
'Han högg ved för folket'

Tå a börja gaa i ***skooła***
'Då man började gå i skolan'

Nee, he va int i åår, he va i ***fjoo*****ł**
'Nej, det var inte i år, det var i fjol'

Enligt Wessman (1936, §58, A) motsvarar *o* äldre kort **o/u** i t.ex. följande supinformer. Vendell (1892, §22, 1) påstår, att äldre kort **u** > **o** om **i** eller **u** står i följande stavelse. Uttal med *o* är vanligt i Jb, även om uttal med *å* förekommer.

Tå di haa ***komi*** *heim*
'Då de har kommit hem'

All de hää dialektre, he e ***knoti*** *vi he dee gamałt*
'Alla de här dialekterna, det är knutet vid det där gamla'

Nää haa do ***boti****?*
'När har du bytt?'

Enligt Noreen (1904, §163, 2) har **u** genom **a**–omljud övergått till **o** när den följande stavelsen innehåller **a**. Analogiskt även äldre **a** > **o**. Supinum i *vori* och *fori* är enligt Vendell (1892, §22, 3) analogiskt bildade efter burit och skurit, i Jb *bori* och *skori*. Dessa former har säkerligen framkallats av en böjningsanalogi och återgår till ett äldre **u**–ljud. Infinitiv och supinum av *fara* har sannolikt påverkats av *vara* (Huldén 1957, 161.)

*Men noow e he kånstit me de hää vintra, såm ha **vori** de hää seinast ååre*
'Men nog är det konstigt med de här vintrarna, som har varit de här senaste åren'

*Ja hadd **vori** baa ein gangg ååtär å fram förr*
'Jag hade varit bara en gång åter och fram förr'

*Jåå, int sko he naa fållvekst fåłk haa **fori** ett töm naa*
'Ja, inte skulle något fullväxt folk ha farit efter dem [korna] något'

Dessa former tycks vara regelrätta i Jb. I dialekten påträffas i några enstaka fall *viri* och *firi*, men jag anser dem vara lånade från granndialekterna.

Äldre långt **o** har förkortats i ***mōdhur** + **mōdhir** > *mommo* (Hellquist 1957, s.v. *mormor*).

*Naa, som ja kåmbe ihååg, va **mommo** liiksåm tała åm he va knepani*
'Något, som jag kommer ihåg, vad mormor liksom talade om det var korghandtaget'

Ändelsen i svaga feminina substantiv (i riksspråket på –a) tycks i Jb genomgående uppvisa ändelsen *–o* (< fsv. oblikt kasus **–u/–o**, Wessén 1962, 54; 94). Riksspråket uppvisar visserligen något inflytande, men det är ytterst minimalt.

*Int va he naa ana, he va **handbroto***
'Inte var det något annat, det var handbråka'

Ja hadd jo ha dii gröön, ha dii gambel[1] *vi **villo***
'Jag hade ju den där gröna [cykeln], den där gamla vid villan'

*Ho vart he me **kako** tiin?*
'Hur blev det med din kaka?'

---

[1] Sic informant B i stället för *gambił*.

*Vi hadd ein **kvinno**, såm kåm ti åss, ho heit B*
'Vi hade en kvinna, som kom till oss, hon hette B'

*Nå, så fa do ti ande **siido**, så svengge do ti venstär*
'Nå, så far du till andra sidan, så svänger du till vänster'

Även pluraländelserna –or och –orna har *–o* i Jb (Wessman 1936, §58, E). I bestämd form pluralis har fornspråkets palatala **R** fallit. Ändelserna *–or / –ona* är väl belagda i mitt material.

*Int kan a sej handelsreesand, tå a jikk gåål milla me naa **varor**, men ha jikk milla gååła me tsenstre*
'Inte kan man säga handelsresande, då han gick gårdar mellan med några varor, men han gick mellan gårdar med tjänster'

*Vi haa så mytsi **flaskor** jä, så he e roolit fö döm ti kåma å skåda*
'Vi har så mycket flaskor här, så det är roligt för dem [småpojkar] att komma och titta på'

*Så tå hadd vi **brotona** förr, int va he naa ana, he va handbroto*
'Så då hade vi bråkorna förr, inte var det något annat, det var handbråka'

*Int haar a vonni naa rikti stoor **sommona** int*
'Inte har han vunnit några riktit stora summor inte'

Avledningsändelserna –on och –onde har enligt Wessman (1936, §58, E) i de finlandssvenska dialekterna ett uttal med *o*. Detta även i Jb. I *–on* faller slutljudande *–n*.

*Höö do, he va noow bara så at **päärolandi** fröys*
'Hör du, det var nog bara så att potatislandet frös'

*Jaa he dee va pääro. Haa do vari i **linggoskooji** naa?*
'Ja, det där var potatisar. Har du varit i lingonskogen något?'

*Å Laagmans sko faa föst i **måro***
'Och Lagmans [skola] skulle fara först i morgon'

*Å så **fjoortonde** jyyli va ja bryyd å **tiiondi** jyyli ana ååri, så fikk ja ein påik*
'Och så fjortonde juli var jag brud och tionde juli följande år ("andra året"), så fick jag en pojke'

*Ein gambäł tantti såm e **nittiond** ååri*
'En gammal tant som är [i] nittionde året'

Adjektivändelsen fsv. **-ogher/-ugher** (som motsvarar riksspråkets -ig) tycks i Jb genomgående ha *o*.

*Jaa, si do ho misslykkas jo alde ho dii kako å så er ho faktist **safto** å goow*
'Ja, ser du den misslyckas ju aldrig den där kakan och så är den faktiskt saftig och god'

*Tå ja siir a, så ska ja sej, do e **sjyldo** me femtto mark*
'Då jag ser honom, så ska jag säga, du är skyldig mig femton mark'

*Å tå di kłeed ååv a, så hadd a alldeiles såndersleijian rygg å **skårvo***
'Och då de klädde av honom, så hade han alldeles sönderslagen rygg och skorvig'

*Ho va naaleis **hasto***
'Hon var på något sätt hastig'

Fsv. **-ut** finns belagt i två (ev. tre) adjektiv. Riksspråkets 'dålig' motsvaras i dialekten av *roko(t)* som är representerat med 14 belägg i materialet. (Se även Wessén 1958, 52–53). Som ursprung till adjektivet ger Vendell (1904, s.v. **rokog*) två möjligheter: ***ruckog** eller ***ruckot**.

*Men noow e di **rokot** sjik, **rokot** sjöitt*
'Men nog är de [fotbollsplanen] i dåligt skick, dåligt skötta'

*Å **roko** skoowa hadd man*
'Och dåliga skor hade man'

Adjektivet tokig heter *tooko(t)*, 2 belägg:

*Ho kona do vaa så dee **tooko**?*
'Hur kunde du vara så där tokig?'

*He va noow så roko, så ja veit int, ho he kona misslykkas så **tookot***
'Det var nog så dålig [fotot], så jag vet inte, hur det kunde misslyckas så tokigt'

Dessutom hör hit ev. *leno* 'hal', som enligt Vendell (1904, s.v. *leno*) går tillbaka till fsv. ***lenog** med bortfall av slutljudande frikativt **g**:

*Ho kona ha dee veiji vaa så dee **leno**?*
'Hur kunde den där vägen vara så där hal?'

Det är svårt att komma med förklaringar till dessa dialektord och Vendell är den enda som noterat orden *roko* och *leno*. Dessa två noteras varken av Söderwall eller Rietz.

Fornsvenskans **–an** i trycksvaga stavelser (i räkneorden 13 –19) har enligt Hultman (1894, 99) i de finlandssvenska dialekterna övergått till *–o*. Detta även i Jb.

*Vi haa jo boodd i snaart **fjoortto** åår tä*
'Vi har ju bott i snart fjorton år där'

*Do e sjyldo me **femtto** mark*
'Du är skyldig mig femton mark'

*Jåå, nå **seksto** brö*
'Ja, nå sexton bröd'

Nittohondrafemttitrii skaffa vi fösta biiln
'Nittonhundrafemtiotre skaffade vi första bilen'

I sammansättningar på fsv. **vatu–** vatten– har Jb bevarat den gamla formen på *–o*.

*Tå man haa måsta tsöör heim varinda **vatodråpp***
'Då man har varit tvungen att köra hem varenda vattendropp'

Även sammansättningar på svaga femininer o.d. samt verbet baka har *–o*.

*Vi haa jo int naa **gatolamppor** vi hellär*
'Vi har ju inte någon gatubelysning ("gatulampor") vi heller'

*Hadd ni ein stooran **bakoyyn?***
'Hade ni en stor bakugn?'

Framför äldre **–kin** i demonstrativt pronomen *toki*, pl. *toko* 'sådan' (< fsv. **þōlīkin, tholkin, thokkin**) har äldre **o** bevarats i Jb (Vendell 1892, §22, 3; Noreen 1904, §510, 2). Ordet är fullt brukbart i dagens dialekt.

*Allt **toki** tee błandskreep kåm bårt*
'Allt sådant där blandskräp kom bort'

*Int hitta ja naa **toki** stell*
'Inte hittar jag något sådant ställe'

*He e baa **toko** dee småå kakił*
'Det är bara sådana där små kakel'

*Di haa **toko** langg reiso*
'De har bara sådana långa resor'

Likaså i *anahoki* 'ettdera' (< ***annat–hwīlīkin**).

*Int veit ja, åm vi e föödd i fåsto elde brooenda, he e **anahoki** er i vel*
'Inte vet jag, om vi är födda i förstugan eller i broändan, ettdera är det väl'

I preteritumsformen av det starka verbet hålla finns i Jb *o* där riksspråket har ö.

Bååtn syyd jo å liiti, tå a ***hold*** *åpåå å vinkka*
'Båten lutade ju också litet, då den höll på att stjälpa'

Nee, vi ***hold*** *noow iij, men vi błonda å peeda*
'Nej, vi höll nog i, men vi blundade och cyklade'

TABELL 1

	Kort vokal			Lång vokal		
/a/	sand	starkk	fald–är	faara	maat	saak
/ä/		stärkk	märk–är	fäałas		läär
/e/	send	sprengg	feld–är			lees
/ö/	törkk	mörkk	följ–är	föör–i	fööt–re	löös
/i/	vild	virkk	rind–är	fiira	liit	siik
/y/	synd	styrkk–o	fyld–är	fyyra	lyyt	sjyyk
/å/	våld	stånd	sånd–är	lååna	lååt	låås
/o/	sond	prost	ond–är	sooł–e	foot	soot

Kommutationslista över vokalfonemen i Jb.

5.1.2. DIFTONGER

Ett av de mest påfallande dragen i Jb är förekomsten av diftonger d.v.s. förbindelser av två vokaler. De har sina anor i fornspråket; redan urnordiskan hade tre fallande diftonger, **ai**, **au** och **eu**. De utvecklades under äldre runsvensk tid till **ai**, **au** (och dels genom omljud till **øy**) resp. **iu**. Under runsvensk tid föregick i de centrala dialekterna en förenkling av dessa diftonger: diftongen **ai** blev (över **æi**) långt **e** och diftongerna **au** och **øy** sammanföll till långt **ø**; **iu** blev stigande (senare **ju** och dylikt). (Holmberg & Janzén 1968, 88; Wessén 1962, 27–28.) Dessa gamla diftonger lever åtminstone delvis kvar i dialekterna i Finland, i Sverige, i Norge och på Island (Huldén 1986, 107). Lars Huldén skriver: "Diftongerna t. ex., som kanske är det ålderdomligaste draget i Österbottens folkmål, har inte minskats eller förändrats" (JT 3.12.1958). Jb har bevarat diftongerna **ai** och **au** som *ei* resp. och *öi/öy* samt diftongen **eu** huvudsakligen som *ju*.

Diftongen */ei/* har uppkommit ur den urnordiska diftongen **ai** (Holmberg & Janzén 1968, 88). Diftongen tycks utanför staden ha ett öppnare uttal [æi]. I materialet har jag kunnat förteckna upp till 691 belägg på diftongen *ei* i ställningar där riksspråket har långt eller kort *e*. Därvid har jag uteslutit de talrika obestämda artiklarna *ein* och *eit*, trots att de också uppvisar ett uttal med diftong – även monoftongerade former förekommer i mitt material. Likaså har alla ord av typen *teiji*, *reine* uteslutits, de behandlas nedan. Däremot har alla övriga belägg på *ei* tagits med, oberoende av hur många gånger de förekommer i materialet, inklusive avledningsändelserna *–leis* och *–heit*. Ord som uppvisar diftongen *ei* två gånger (t.ex. *eindeira*), räknas som ett belägg.

Jb har *ei* t.ex. i följande.

Nee, ho saa di haa hadd ***meir*** *tiima en va di ska haa*
'Nej, hon sade de har haft mera timmar än vad de ska ha'

He va int naan, såm vann he dee fem miljoone ***seinast***
'Det var inte någon, som vann det där fem miljoner [på lotto] senast'

Så haa vi, men tå taa di ***deila*** *fråån he*
'Så har vi, men då tar de delar från den [reservcykeln]'

No haa he jo reina bårt ***heila*** *såman*
'Nu har det ju regnat bort hela sommaren'

Men int ***veit*** *ja ja tykke såm toko dee sko måra å tasmas bårt järet*
'Men inte vet jag, jag tycker som sådant där skulle hålla på och jämnas ut härefter'

Do faa ***heim*** *i daa*
'Du far hem i dag'

Ja va så ***leissn*** *å ja mins horo* ***leissn*** *ja va*
'Jag var så ledsen och jag minns hur ledsen jag var'

Preteritum **heit** 'hette' är belagt i fvn. (Huldén 1957, 222). Formen går tillbaka till ett gammalt s.k. reduplicerat preteritum ***hehait** (got. **haíhait** [hehait]) (Bergman 1980, 57).

Vi hadd ein kvinno, såm kåm ti åss, ho ***heit*** *B* [namn]
'Vi hade en kvinna, som kom till oss, hon hette B [namn]'

Diftongen *ei* har blivit kvantitativt något utökad genom en vokalisering av äldre *gh* mellan vokal och konsonant eller mellan två vokaler i följande ord:

Noow va ja leid he dee ***reine***
'Nog var jag led det där regnet'

Något problematiska i fråga om fonemstrukturen är supinerna (inkl. part.

perf.-formerna) *dreiji*, *sleiji*, *teiji/taiji* och *gaiji* 'dragit', 'slagit', 'tagit' resp. 'gått'. Jag har tolkat strukturen som /e/ + /i/ + /j/ + /i/ resp. /a/ + /i/ + /j/ + /i/. Såsom på det fonetiska planet uppfattas denna förbindelse som [dreiji, sleiji, teiji, gaiji].

Men ha hadd in tsool ***dreiji****, så ha sko vara kvinno*
'Men han hade en kjol dragen, så han skulle vara kvinna'

*Tå di kłeed ååv a så hadd a alldeiles sånder****sleijian*** *rygg å skårvo*
'Då de klädde av honom, så hade han alldeles sönderslagen rygg och skorvig'

Verbet dra har utvecklats ur fsv. **dragha**. Supinum *dreiji* har uppstått genom *i*-omljud (**draghit** > ***dreghit**) och med en övergång **gh** > **j**. Mellan detta **j**-ljud och föregående vokal har ett konsonantiskt **i** inskjutits och därigenom har en diftong bildats. Verbet slå har en likadan utveckling. (Huldén 1957, 172-177.) Enligt Vendell (1892, §47, 3), har *teiji* uppstått genom analogibildning av perfektparticip *dreiji* och *sleiji*. Han påstår, att dessa former med *i*-omljud går tillbaka på fvn. (Vendell *fv.*), inte på fornsvenskan, eftersom fsv. har **draghit**, **slaghit** och **takit**. I mitt material förekommer både *teiji* och *taiji*. Eftersom *teiji* uppvisar 11 och *taiji* endast 4 belägg av sammanlagt 15 belägg, är det begrundat att förmoda, att den förstnämnda är den regelrätta i Jb. *Taiji* är troligen en mellanform mellan dialektens *teiji* och riksspråkets tagit.

Haa ni ***teiji*** *åpp na pääro ren no?*
'Har ni tagit upp några potatisar redan nu?'

Tå he haa håppa yyr, tå nååła hadd ***teiji*** *i jään*
'Då det [garnet] har hoppat ur, då nålen hade tagit i järnet'

Å di hadd ***taiji*** *riktit ekta fåårkakka å lakt på päärolandi*
'Och de hade tagit riktigt äkta fårskit och lagt på potatislandet'

*Ho saa ho hadd jyst **taiji** fram syymasjiin*
'Hon sade att hon hade just tagit fram symaskinen'

Supinumformen av verbet *gaa* gå *gaiji* har utvecklats genom analogibildning efter *dreiji*, *sleiji*, *teiji* ovan. När infinitiverna **gang(a)/stand(a)** ersattes av de från lågtyskan inlånade **gaa** och **staa**, blev det naturligt att bilda även supinum på ett motsvarande sätt. (Huldén 1957, 173; 211.) I mitt material finns sammanlagt 13 belägg på *gaiji*, medan gått helt saknar belägg i mitt material.

*He haa **gaiji** såm kłåkko saan*
'Den [symaskin] har gått som en klocka sedan'

*He hadd noow **gaiji** kreftpestn naan gangg på slyyti av femttitali*
'Det hade nog gått kräftpest ("-pesten") någon gång på slutet av femtiotalet'

Diftongen *öi/öy* har utvecklats ur den ursprungliga diftongen **au**, som genom *i*-omljud blivit **øy** (Holmberg & Janzén 1968, 88). Båda diftongerna (**au** och **øy**) uppvisar i Jb både *öi/öy*. Varianterna tycks uppvisa komplementär distribution på grundval av vilken konsonant som omedelbart följer. Diftongen *öi* tycks förekomma framför *p*, *k*, *t* och *r*,

*Ho **söip** åpåå*
'Hon söp på'

*Å int **röike** ja naa*
'Och inte röker jag något'

*Di bryyka haa **gröitn***
'De brukar ha gröt ("gröten")'

*Döm dii **röire** såm va jo gradeera naaleis*
'De där rören som var graderade på något vis'

medan *öy* förekommer före *ł*, *n*, och *d*.

Fåå sii no, åm kveevi byrja ***böył*** *se naa*
'Få se nu, om kvävet börjar böla sig något'

Jaa, he va noow naatingg me vedri å ***röyne***
'Ja, det var nog någonting med vädret och rönnen'

Tå papp miin tykt jo åm ti dans, så ha ***bjöyd***[1] *opp tsängga ha i gååła tå*
'Då min pappa tyckte ju om att dansa, så han bjöd upp käringarna han i gårdarna då'

Framför *s* i frös tycks det förekomma både *öi* och *öy* i fri variation.

Kåała ***fröis*** *noow, men di, he finsta mytši pääro*
'Kålarna frös nog, men de, det fanns mycket potatisar'

Va he jo föståss tå ååge ***fröis***
'Var det ju förstås då ån frös'

Höö do he va noow bara, så at päärolandi ***fröys***
'Hör du det var nog bara, så att potatislandet frös'

Å saan var e på betsi, yytfallsdiitsi såm ***fröys*** *foorttari*
'Och sedan var det på bäcket, utfallsdiket som frös fortare'

Fördelningen mellan dessa två diftonger är: 56 belägg på ord med *öi* och 38 belägg på *öy*. Om övergången till långt *ö* se under Enkla vokaler.

---

[1] Preteritum *bjöyd* (till *bjyyda*) har *j* i analogi med presensstammen (och part.perf/sup.); jfr fsv. **bǿdh**, fvn. **bauð** (Noreen 1904, §59, 11; §82; §122, 2, b).

Jb har *öi/öy* även i följande ord:

Ha fikk noow legg iij å tramp ***höiji*** *på höijlindo*
'Man fick nog lägga i och trampa hö på hölindan'

Do haa braa ***jöydsel***
'Du har bra gödsel'

Å jälpt till i ***föysi*** *å nå va di behööd a mee*
'Och hjälpte till i fähuset och vad de nu behövde honom med'

He va pärthöyłasi tå man sko haa nyy taatsi på stogona
'Det var pärthyvling då man skulle ha nytt tak på stugorna'

He va ledestöyła på vinttän
'Det var lederstövlar på vintern'

höi har fått diftongen från äldre vokal + **w** (Hellquist 1957, s.v. *hö*). I *jöydsel* har lång vokal (*ȫ* < *ō* med omljud) diftongerats; verbet göda är bildat till adjektivet **gōdh** (Hellquist 1957, s.v. *göda*). I *föys* har två långa vokaler gett diftongen *öy* efter bortfall av **h** (< **fǣhūs**). I de två sista exemplen har yv i *höył–* 'hyvel' resp. öv i *stöył–* 'stövel' blivit *öy*.

Skillnaderna i uttalet är individuella och beror, enligt min mening, på informanternas kontakter med andra dialekter.

I ordet dålig fsv. **doghliker** förekommer enligt Huldén (1986, 107) en diftong *åo*, som har uppkommit då *gh* vokaliserats efter *o* och *a* samt framför konsonant. Eftersom denna diftong tycks vara marginell – jag har inte kunnat belägga den i målet annars – vill jag tolka den som ett *å* med ett *w*–efterslag (/å/ + /w/).

Ha va ***dåwłi*** *ti kook*
'Han var dålig att koka'

Ordet *dåwłi* kan även få betydelsen duglig, flitig:

Faffa saa ååt ha dii påitsi at:" Do fåå taa alt va pääro do årkka płåkk". Men vi hadd int möijliheit ti taa mee he heim helde. Ha var så ***dåwłi***.
'Farfar sade åt den där pojken att: "Du får ta allt vad potatisar du orkar plocka." Men vi hade inte möjlighet att ta med dem [potatisarna] hem heller. Han var så flitig.

Den urn. diftongen **eu** representeras av *ju* > *jyy* i Jb:

Ha hadd vaari ***sjyyk*** *ein natt, så ha hadd fått faa ti leekan*
'Han hade blivit sjuk en natt, så han hade fått fara till läkaren'

Ha måst jo sii fråån ho dii ***jyys*** *siido, famo*
'Man måste ju se från den där ljusa sidan, farmor'

Tå do ***bjyyde*** *på kaffi*
'Då du bjuder på kaffe'

Efter r saknas sedan urminnestider j, t.ex. *bryyta*.

Vid sidan om diftonger, som går tillbaka på fornspråket, uppvisar Jb vissa andra diftonger, som tydligen är inlånade från finskan och bara förekommer i finska lånord.

Ha ***måitta*** *he va så roko så*
fi. moittia 'förebrå, klaga'
'Han klagade på att det [fotot] var så dåligt så'

Å he he höö jo ti miin baarndoomsminne 'ny är det jyyvlig såmmar' tå ha ***håila***
fi. hoilata 'sjunga högt och fel el. dyl.'
'Och det det hör ju till mina barndomsminnen "nu är det ljuvlig sommar", då han hojtade'

Tå faste miin, ho såm tykt åm toki tee gambe ***taikona*** *såm di hadd fö se förr i väädе*
fi. taika 'trolldom el.dyl.'
'Då min faster, hon som tyckte om sådana där gamla seder, som de hade för sig förr i världen'

I hur stor utsträckning dessa finska diftonger etablerat sig i Jb skulle vara intressant att undersöka, men de kan tyvärr inte tas hänsyn till i föreliggande undersökning. Om finskans inflytande i övrigt kan man konstatera, att den är tämligen liten, t. ex. jämfört med Karlebymålet, där finska lånord lär förekomma i större utsträckning.

5.1.3. SPECIELLA FÖRETEELSER

5.1.3.1. APOKOPE

Apokope innebär att en trycksvag vokal i slutljud faller. Detta bortfall drabbar i Jb både lång- och kortstaviga ord. I långstaviga ord förekommer apokope i hela Österbotten, medan det vid kortstaviga ord råder en växling (Ahlbäck 1983, 555). Ett förstadium till apokope är, enligt många, vokalbalansen (Dahlstedt & Ågren 1980, 240f; Sandøy 1985, 89). Enligt Ahlbäck (1945, 32) har apokoperingen i finlandssvenska dialekter fullbordats redan under 1400-talet. Apokoperingen i Jb är ovillkorlig, men p.g.a. olika analogier uppträder den inte på samma sätt i alla ordklasser. Ordets ställning i satssammanhanget har varit en förutsättning för att apokopering skall äga rum. Ordet kan stå trycksvagt i upptaktsställning eller i nära förbindelse med ett därpå följande trycksvagt ord. Detta medför, att apokopen är bunden med rytmen i satsen. Eftersom verb ofta är obetonade, apokoperas de oftare än andra ordklasser (Ahlbäck 1945, 6; Tandefelt 1983, 170, 176; Huldén 1986, 96). I vissa österbottniska dialekter förekommer apokope med förlängning av stamvokalen. Denna typ av apokope förekommer i Jb i vissa kortstaviga verb, men i övrigt bibehåller dialekten kort stamvokal vid apokopering.

I fråga om infinitivens slutvokal *-a* hos långstaviga verb handlar det förmodligen om allmän vokalbalans (jfr Dahlstedt 1980, 241f). Detta *a* har i hela Österbotten fallit (Ahlbäck 1945, 5; Huldén 1957, 26). Samma bortfall finns även i mitt material som har 452 belägg på apokoperade infinitivformer av sammanlagt 457 infinitiver av långstaviga verb. Således kan konsta-

teras, att apokope av infinitivens slutvokal *-a* hos långstaviga verb är karakteristiskt för Jb.

> *Å så kan man jo int helde **tvingg** dem*
> 'Och så kan man ju inte heller tvinga dem [barnen att göra något de inte vill]'
>
> *No, ho dii piigo, ho lykkats jo **głöömm** bårt he dee*
> 'Nå, den där pigan, hon lyckades ju glömma bort det där'
>
> *Ja sko kona **berett** naa liiti åm*
> 'Jag skulle kunna berätta något litet om'
>
> *Men mangg gangg på såman, så sko man **behööv** haa ein peed på va stelli*
> 'Men många gånger på sommaren, så skulle man behöva ha en cykel på vart ställe'

I Jb har även vissa kortstaviga ord förlorat ändelsen i infinitiv i analogi med långstaviga (Huldén 1986, 100). Detta gäller infinitiver av vara och fara samt adverbium bara, som ofta står i obetonad ställning. I trycksvag ställning eller framför konsonant har sedan även slutljudande *r*-ljud fallit. Infinitiverna *vaa* 'vara' och *faa* 'fara' med lång vokal är tryckstarka varianter av *va* resp. *fa* med substituerat långt *-a* (Huldén 1957, 159, 165.) Huldén (1986, 100) anser, att det handlar om en ersättningsförlängning, som motsvarar cirkumflex hos långstaviga ord och är utvecklad från en dylik. I denna ställning har alla informanter apokope.

> *Ha hadd vaari sjyyk ein natt, så ha hadd fått **faa** ti leekan*
> 'Han hade blivit sjuk en natt, så han hade fått fara till läkaren'
>
> *Såm sakt tå he ska **vaa** meeninge, så tå er e noow svåårare ti hitt åpåå naa*
> 'Som sagt då det ska vara mening, så då är det nog svårare att hitta på något'

Huldén påstår, (1986, 100) att endast de apokoperade formerna har förlängd vokal, men i mitt material förekommer även kort vokal i de apokoperade

formerna. Vid sidan av dessa förekommer även det kortstaviga tvåstaviga uttalet hos alla informanter.

*He va tiidigari på kveldi så di sko **fara** tibaaks*
'Det var tidigare på kvällen, så de skulle fara tillbaka'

*Sist så måsta vi jo **vara**, ja troow kłåkko va eit, tå vi foow heim*
'Sist så måste [var vi tvugna att vara] vi ju vara, jag tror klockan var ett, då vi for hem'

I analogi med vara, fara, bara uppvisar också adverbialet bara enstavig form av samma typ. Även en kortstavig tvåstavig variant existerar i Jb.

*Di hadd **baa** döm dii głogga*
'De hade bara de där gloggarna'

*Såm sådee saa ja **bara**, tå vi sko reken*
'Som så där sade jag bara, då vi skulle räkna'

I övrigt bevarar de flesta kortstaviga verb i Jb slutvokalen i infinitiv.

*Så sko man jo ti graavgååln å **steda** opp graava*
'Så skulle man ju till gravgården och städa upp gravarna'

*Tä bryyka vi **kåma** in*
'Där brukar vi komma in'

*Så ha sko **veta**, vann ha sko trykk*
'Så han skulle veta, var han skulle trycka'

Svaga verb apokoperar i preteritum den slutljudande vokalen (Ahlbäck 1945, 5). I konjugation I är apokoperingen regel, och även konsonanten (**ð**) faller i ändelsen (fsv. **-aði** > **-a**). Mitt material innehåller 489 belägg på preteritum av svaga verb i konjugation I, av vilka alla är apokoperade.

*Nää ni **vakna** på mårne*
'När ni vaknade på morgonen'

Naa såm ja kåmbe ihååg, he mommo liiksåm ***tała*** *åm, he va knepani åm kårihandtaagi, he* ***kalla*** *ho ti knepani*
'Något som jag kommer ihåg, det mormor liksom talade om, det var *knepani* om korghandtaget, det kallade hon [till] *knepani*'

Detsamma gäller även om preteritum i konjugationerna II och III: bortfall av slutljudande vokal hos alla informanter.

Hor i friidens namm ***głöömd*** *ja ti knepp åpåå he dii?*
'Hur i fridens namn glömde jag att knäppa på det där [kaffebryggaren]?

Jaa, ny ***ringd*** *telefoon ijen*
'Ja, nu ringde telefonen igen'

Så ***tsööft*** *ja kłeede tå, fö ja sko faa ti Ååbo i skooła*
'Så köpte jag kläder då, för jag skulle fara till Åbo i skola'

Men vi ***svengd*** *ååv å* ***jälpt*** *till*
'Men vi svängde av och hjälpte till'

När ett *j*–ljud efter apokope blivit slutljudande, har det vokaliserats till *i*. (Hultman 1894, 30; Huldén 1957, 26). Detta förekommer hos alla informanter.

Så ette tiijo åår så sko vi måst ***byri*** *tenk, va ha ska jära tå*
'Så efter tio år så borde vi börja tänka, vad man ska göra då'

Ja mins vi fikk ***stedi*** *mangg gangg på veije å kniid föötre våår*
'Jag minns vi fick stanna ("städja") många gånger på vägen och gnida fötterna på oss'

Men i preteritum och supinum återställs *j* framför ändelsen. (Jfr apokope i konjugation I ovan).

Tå hadd o ***byrja*** *gaa vi åss rei*
'Då hade hon börjat besöka oss regelbundet redan'

Tå var i jo fest, tå di hadd lakt eldn i tigälyyn å di ***börja*** *siti tär å vakt*
'Då var det ju fest, då de hade lagt eld i tegelugnen och de började sitta där'

Ord på –<u>ande</u> (fsv. **–andi**) apokoperar ändelsevokalen t. ex.

– i particip presens:

Tå fikk man faa ***slaskand*** *å* ***gaand***
'Då fick man gå och slaska ("Då fick man fara slaskande och gående")'

Å tå mårne kåm så peip jo tåågi, tå kåm ho ihååg a, så foor o in ***roopand****:Höö ni höö ni, he peip no*
'Och då morgonen kom så pep ju tåget, då kom hon ihåg honom, så for hon in ropande: Hör ni, hör ni, det pep nu'

– i adjektiv:

Noow va he ***spennand*** *me he dii teltmööti*
'Nog var det spännande med det där tältmötet'

Int tsend ja me naa ***fremand***
'Inte kände jag mig något främmande'

– i substantiv:

Ja troow he e L:s [namn] *påitsi, såm kåmbe hiid på naa* ***äärand***
'Jag tror det är L:s [namn] pojke, som kommer hit på något ärende'

Jaa, di hadd spesiaaleerbjyydand
'Ja, de hade specialerbjudande'

I bestämda pluralformer av maskulina s.k. rotnomina har i det fornspråkliga ordslutet (nom./ack.) **–R–ini(R)** /**–R–ina** vokalen apokoperats (> *–ren* > senare *–re*) (Hultman 1894, 31–33).

Å roko skoowa hadd man, så man fröys jo åm ***föötre***
'Och dåliga skor hade man, så man frös ju om fötterna'

Fö vi haa jo ***böndre*** *ti dee ront*
'För vi har ju bönder där runt'

I analogi med maskulinerna apokoperas även motsvarande femininer (på **-R-inaR**) (Hultman 1894, 31–33).

Å ho sko haa naa ***bååbböökre***
'Och hon skulle ha några barnböcker'

Så di fikk in stein --- steinmyyrn --- naa me bara ***hendre***
'Så fick de en sten --- stenmuren --- något med bara händer'

Vissa finlandssvenska dialekter apokoperar obestämd form singularis av svaga substantiv (Ahlbäck 1945, 2; 1983, 555). I Jb förekommer detta endast i sammansatta maskulina ortnamn. Ahlbäck ger (1945, 2) exempel på ortnamn på *-mos*, *-kåll*, *-skät*, men mitt material saknar belägg på dessa.

Bååsibakk *finsta he vi jäänveiji*
'Båsibacka fanns det vid järnvägen'

Skadabakk *heit e, såm di tykt va så hööga bakka*
'Skadabacka hette det, som vi tyckte var en så hög backe'

Det enkla substantivet *bakka* förekommer utan apokope. Detta beror på att bortfallet motverkats av att bestämd form *bakkan* har bevarat ändelsens vokal (Ahlbäck 1986, 555).

Yrkesbetecknande substantiv på -<u>are</u> och -<u>ande</u> har apokoperat slutvokalen. Enligt Ahlbäck (1945, 2) har dessa långstaviga ursprungligen svaga maskuliner förlorat den slutljudande vokalen i obestämd form singularis och därigenom övergått till starka maskuliner. I dessa fall har nominativen generaliserats eller varit vid tiden för apokope den mest nyttjade formen. I mitt material uppvisar dessa ord både apokoperade och fulla former. Man

måste räkna med ett senare kraftigt inflytande från riksspråket, eftersom just yrkesbeteckningar är sådana ord som hela tiden står under ständig förändring.

Int kan a sej handelsreesand, tå a jikk gåål milla me na varor
'Inte kan man säga handelsresande, då han gick mellan gårdar med några varor'

Ha e noow eittans ***baagar*** *ha*
'Han är nog ettans bagare han [som kan baka smörkransar]'

Vi haa noow braa maat, så sej noow ***läärar****, såm kåmbe tiid fråån ande skooła*
'Vi har nog bra mat, så säger nog lärarna, som kommer dit från andra skolor'

Va sko di haa vi skooła, såm vi måst vara påå, ***läärare*** *haa di naa skoołnings-da?*
'Vad skulle de ha vid skolan, som vi måste vara med på, lärarna har de någon skolningsdag?'

He e ***föriståndare****, såm far*
'Det är föreståndare, som går [på kurs]'

Tå är e jo mangg ***diskare****, så he gaa riktit foort*
'Då är det ju många diskare, så det går fort'

Pluralis av adjektiv apokoperar i de finlandssvenska dialekterna allmänt ändelsevokalen, och i samklang med denna regel apokoperas den även i Jb (Hultman 1894, 32). Thelander (1979, 90) har i sin undersökning kommit fram till att även i norrländska mål har draget stor utbredning. Han kallar detta för den oböjda predikatsfyllnaden i pluralis och betraktar dessa ändelselösa former hos plurala predikativ som apokoperade pluralformer, inte som singularformer.

Ho saa alde haa di hadd så ***stoor*** *pääro, int naa småå*
'Hon sade aldrig har de haft så stora potatisar, inte några små'

He kåm så grömt ti pääro, ***stoor å grann***
'Det kom så mycket potatisar, stora och vackra'

Di va hondrafemtti meetär ***langg****, döm dee benkka*
'De var hundrafemtio meter långa, de där bänkarna'

Jag anser formen på *–a* här representera ett riksspråkligt lån.

Men järet ska di jo draa dem ihoop ti så ***stoora*** *skoołår*
'Men numera ska de ju dra dem ihop till så stora skolor'

Adjektivens svaga böjningsmönster apokoperar i superlativ slutljudande *–e* (fornspråkligt **–i**) (Hultman 1894, 32). I mitt material finns 6 belägg på superlativformer, av vilka alla är apokoperade. Detta syns tydligt t. ex. i:

Men noow e he kånstit me de hää vintra, såm ha vori de hää ***seinast*** *ååre*
'Men nog är det konstigt med de här vintrarna, som har varit de här senaste åren'

Adjektivens komparativändelse bevarar i Jb *–ari* (fsv. **–ari**), men i vissa dialekter apokoperas ändelsevokalen (Hultman 1894, 32).

Så troow ja he sko vaa ***leettari***
'Så tror jag det skulle vara lättare'

Ja faa ***bittnari*** *i måro*
'Jag går tidigare i morgon'

Även lånformer på –<u>are</u> från riksspråket förekommer.

Tå he ska vaa meeninge, så tå er e noow ***svåårare*** *ti hitt åpåå naa*
'Då det ska var mening, så då är det nog svårare att hitta och på något'

To a jo slyyta ***tiidigare***
'Du har ju slutat tidigare'

Den *a*–lösa komparativen apokoperar allmänt. Dessa former har enligt Huldén (1986, 108) uppstått genom ett vokalbortfall efter lång stavelse. Om den sista konsonanten i stavelsen är *r* eller *l* har ett *ä*–ljud inskjutits

framför denna konsonant.

Ho va jo noow naaleis, höört ti he dii ***betär****, sko ja seij*
y.fsv. **bætre -a**
'Hon var ju nog någorlunda, hörde till det där bättre, skulle jag säga'

Men he dii skråbokk elde nyyååsbåkk he haa noow meir elde ***mindär*** *döödd yyt*
'Men den där skrobocken eller nyårsbocken ("det där skrobock eller nyårsbock"), det har nog mer eller mindre dött ut'

Tå di a vaari liiti ***stöör***
'Då de blivit litet större'

Enny såm ***eldär*** *sko ja seij*
'Ännu som äldre skulle jag säga'

Även i superlativ:

Int he dee ***elst***
'Inte den där äldsta [byggnaden]'

Många adverb apokoperar slutvokalen regelbundet i Österbotten (Ahlbäck 1945, 5). Detta tycks vara fallet också i Jb.

Vi hadd ***int*** *naa stell ti legg a*
fsv. **ænkti, ængin, ingin, ingte**
'Vi hade inte något ställe att ställa ("lägga") den [diskmaskinen]'

He vaa jo ***lengg*** *fö te*
'Det [höstlovet] blir ju länge för dig'

Int fikk a jo vaa naa lata tä ***heim*** *helde*
'Inte fick man ju vara något lat där hemma heller'

Haa vi sakt he ***rei****?*
fsv. **redho**
'Har vi sagt det redan?'

Ordningstalen på -<u>onde</u> har troligen tidigt apokoperat slutvokalen. I mitt

material finns bara två belägg på apokope här. Eftersom de förekommer hos informant H, som är äldst, antar jag, att detta är ett drag, som tidigare funnits i Jb, men försvunnit ur dagens mål. I övriga fall använder hon så-som alla andra informanter *-onde/-ondi* utan apokope.

De hää e no ein gambäł tantti, såm e ***nittiond*** *ååri*
'Det här är nu en gammal tant, som är [på] nittionde året'

He e sjytti åår saan ja va bryyde, ***fjoortond*** *jyyli, tå va ja bryyde*
'Det är sjuttio år sedan jag var brud, fjortonde juli, då var jag brud'

Så ***fjoottonde*** *jyyli va ja bryyd å* ***tiiondi*** *jyyli ana ååri, så fikk ja ein påik*
'Så fjortonde juli var jag brud och tionde juli följande år ("andra året"), så fick jag en pojke'

I Jb förekommer apokope regelbundet även i följande spridda fall:

Ja hadd jo ***mamm*** *å* ***papp****, ein va fråån Lööija å ana fråån Bennesi*
'Jag hade ju mamma och pappa, den ena var från Lövö och den andra från Bennäs'

Å tå ja kåm ***tibaak*** *så var i ti höijbärgg tå*
'Och då jag kom tillbaka så var det att bärga hö då'

Vi fikk tšygofem ***penn*** *rade*
'Vi fick tjugofem penni raden'

5.1.3.2. SYNKOPE

Med synkope avses bortfall av en vokal i inljud i trycksvag ställning. Detta innebär att samtidigt antalet stavelser i ordet minskar. Synkope beror på ett starkt tryck på ordets första tryckstarka stavelse. Synkoperade former förekom redan i den urnordiska perioden. Då synkoperades alla korta trycksvaga vokaler, medan långa trycksvaga vokaler blev korta. Framför allt synkoperades ändelserna. Först synkoperades vokaler efter långa rotstavelser, men senare även efter korta rotstavelser. Synkope av **a** inträdde först, sedan synkope av **i** och sist av **u**. (Wessén 1962, 10–12.)

Under den nysvenska tiden börjar synkope förekomma speciellt hos adverb och adjektiv på **–ligha** > **–ligh** > –li och hos en del vanliga verb som i satssammanhanget är obetonade (Wessén 1962, 143). Detta även i Jb.

> *Ho e veit do riktit **aldaagli***
> fsv. **daghligha**
> 'Hon är vet du riktigt alldaglig'
>
> *Å di sko vaa i varinda **klass, saa** T*
> 'Och de skulle vara i varenda klass, sade T [namn]'

I övrigt är de synkoperade formerna i Jb inte många. I mitt material har jag uppspårat följande:

> ***tšängga*** < **kärlingaR** käringar
>
> ***toki*** < **þōlikit** sådant
>
> ***hoki*** < **hōlikit** vilket, –dera

Och ett senare synkoperat ord är namnet *Krombi* av Kronoby och därigenom blir kronobyborna ***kromboowa.***

5.2 KONSONANTER

5.2.1. SEGMENTALA KONSONANTFONEM

Från språkhistorisk synpunkt visar konsonanterna i Jb mindre egenartade utvecklingar än vokalerna. Liksom vokalerna, har jag bestämt konsonanterna med hjälp av kommutationspar (se bilaga 7). Konsonanterna har i allmänhet en kort och en lång variant. Jb uppvisar sammanlagt 20 korta och 10 långa konsonanter (Jfr Wiik 1986, 51). De konsonanter som inte har lång variant är: *v*, *sj*, *ł*, *ng*, *w*, *j*, *tš* och *dz*.

De tonlösa klusilerna förekommer både som långa och korta. De finns både i uddljud, i inljud och i slutljud. Även efter annan konsonant i vissa ställningar anser jag (med Vendell) klusilerna vara långa, t.ex. *lamppo*. De är oaspirerade. Enligt Holmberg (1986, 103) beror detta på den allmänna slappare artikulation de finlandssvenska dialekterna har.

/p/

Klusilen *p* går i allmänhet tillbaka på fornspråkets *p*.

> *Såm tå halva* ***peningsommon*** *jikk på naa viis ti skoołan*
> 'Som då halva pennigssumman gick på något vis till skolan'
>
> *He finsta ein* ***lamppo*** *å ho finsta vi Härrfåssn*
> 'Det fanns en lampa och den fanns vid Herrforsen'
>
> *Int va he naa ande, såm sko* ***trampp*** *i ledo*
> 'Inte var det någon annan, som skulle trampa i ladan'

I stadsnamnet *Jaakåpstaad* motsvarar *p* ett äldre **b** (Vendell 1892, §122, 2), tydligen genom partiell assimilation från det efterföljande *s*-ljudet, som

gjort att *b* blivit tonlöst.

*He va jo int **Jaakåpsta**dialektn he*
'De var ju inte Jakobstad–dialekten det'

*Å så kåm bokseerbååtana å droow döm hiid ti Sjååmans ele **Jaakåpstas** selloloosa, såm he va på ha tiin*
'Och så kom bogserbåtarna och drog dem hit till Schaumans eller Jakobstads cellulosa, som det var på den tiden'

*Å foo på löödasmårne ti tårje me höije i **Jaakåpstaad***
'Och for på lördagsmorgon till torget med hö i Jakobstad'

Om assimilation av *p* med ett efterföljande *t* se kap. 5.2.2.1. Assimilation nedan.

/t/

Klusilen *t* motsvarar fornspråkets t och förekommer med några undantag i samma ställningar som riksspråkets t.

*Vi hadd henna på **taał** jä förr*
'Vi hade henne på tal här förr'

*He sko behööv ingaa i **tšöökoortre** he dee*
'Det [monteringskursen] borde ingå i körkorten det där'

*Ja saa noow he va he **dombast** ha joo*
'Jag sade nog det var det dummaste han gjorde'

Det i fornspråket tonlösa **þ**–ljudet har i uddljud i allmänhet övergått till *t*, även i pronomen och adverb.

*Men ho e så **trött***
'Men hon är så trött'

*Int **tykke** ja tšende naan ååv döm hii*
'Inte tycker jag känner någon av de här'

*Vi bryyka fara **tiid***
'Vi brukar åka dit'

*Jaa, nå int **tiin, to** a jo slyyta tiidigari*
'Ja, nå inte dina [barn har inte varit ensamma hemma], du har ju slutat tidigare'

*Gambe gobba, **ti** bryyka sej*
'Gamla gubbar, de brukar säga'

***Tå** do tenkke ny*
'Då du tänker nu'

*Ha jälpt till **tär** å joor all möjli toko dee arbeiti*
'Han hjälpte till där och gjorde alla möjliga sådana där arbeten'

Speciellt hos pronomen har de riksspråkliga inslagen börjat bli allt vanligare. Det finns flera belägg i mitt material, där ett riksspråkligt *d* förekommer. En motsvarande utveckling finns i t.ex. åländskan (Loman 1988, 151).

***Do** haa braa jöydsel*
'Du har bra gödsel'

*Jaa riktit braa, å int, fast **di** e så dii stoor, int naatin in*
'Ja, riktigt bra, och inte, fast de [potatisarna] är så där stora, inte någonting inne i [dem]'

*Å vato hadd vi på embare, så **di** sko int törk yyt*
'Och vatten hade vi på ämbaret, så de [kräftorna] skulle inte torka ut'

I konjugation II preteritum har Jb i några enstaka fall ändelsen *–t* efter tonande konsonant. Vanligen står ändelsekonsonanten *d* efter ett tonande ljud, medan *t* förekommer efter ett tonlöst. En förklaring till uppkomsten av *–t* ges av Huldén (1967, 64): "Det beror dels på att *l* var tonlöst hos vissa verb i fornsvensk tid och att dessa dragit till sig andra, dels på att imperfektum av *kördhe* m.fl. ljudlagsenligt skulle utvecklas till *tsööl* osv., varigenom en

speciellt liten böjningsgrupp hade bildats; man valde då i stället att använda den tydliga och vanliga ändelsen *–t*.". Detta även i Jb.

*På jymnaasie, så **stellt** int jymnaasies tšöksona opp*
'På gymnasiet, så ställde inte gymnasiets köksor upp'

*He **smellt** en gangg i döre å så va do yyt*
'Det smällde en gång i dörren och så var du ut'

*Men he hadd int ja höört på lengg, tå ja **höört** he ein daag jä på arbeiti*
'Men det hade jag inte hört på länge, då jag hörde det en dag här på arbetet'

*Å så toow a jo in tär å **hyyrt** ryymi öve natte*
'Så tog han ju in där och hyrde rummet över natten'

Enligt Vendell (1892, §133, 2) har ett slutljudande *t* tillagts efter *s* i vissa tidsadverb. I mitt material finns detta endast i uttrycket i somras. Vendell ger även andra tidsadverbial med *t* i slutljud, t.ex. *i höösta*st och *i våårast*.

*He va i **såmrast** å ja haa sööma mytsi saan*
'Det var i somras och jag har sytt mycket sedan'

På grund av en assimilation av *p* + *t* heter prepositionen efter Jb *et(t)*. Se kap. Assimilation nedan.

*Men kåmbe do heim **bakett** fyyra å frååga, va såm haa hend*
'Men kommer du hem efter fyra och frågar, vad som har hänt [under dagen]'

/k/

Klusilen *k* i Jb motsvarar i regel fornsvenskans **k**.

*He e baa toko dee småå **kakäł***
'Det är bara sådana där små kakel'

*Di **fikk** jo int **törk** yyt*
'De [kräftorna] fick ju inte torka ut'

I inljud framför *t* och *s* motsvarar *k* i Jb ett äldre **g** (Vendell 1892, §94, 3). Detta beror på att *t* och *s* är tonlösa konsonanter, som den föregående tonande konsonanten partiellt assimileras med.

*Di hadd **lakt** fåårkakka på å*
'De hade lagt fårskit på [potatisarna]'

*Haa vi **sakt** he rei?*
'Har vi sagt det redan?'

*Å ska fösöök tała jä på de hää bandi ein gambe**daks** dialekt*
'Och ska försöka tala här på det här bandet en gammaldags dialekt'

Men framför ett *d,* som är tonande, bevaras dock tonande *g*.

*Ha **hooggd** veen ååt fåłtsi*
'Han högg ("huggde") ved åt folket'

*He dii va, veit do, tå di **byggd** ha dii nyy Essiveiji*
'Det där var, vet du, då de byggde den där nya Esse-vägen'

I uddljud förekommer i Jb kombinationen *k* + *n* i några enstaka ord, där riksspråket har g + n.

*Vi fikk stedi mangg gangg på veije å **kniid** föötre våår*
'Vi fick stanna ("städja") många gånger på vägen och gnida våra fötter'

*Å tå enno **knellde** di över, at int di fåå naa maat, såm smakar*
'Och ännu gnäller de över, att de inte får någon mat, som smakar'

I likhet med de tonlösa förekommer de tonande klusilerna i Jb i uddljud, i inljud och i slutljud. De är mera tonande än i rikssvenskan, vilket beror på att de tonlösa inte är aspirerade.

/b/

Tonande *b* uppträder huvudsakligen i samma positioner som **b** i fornspråket.

> *Såpa var e jo, såpa på* ***boole***
> 'Mjölk var det ju, mjölk på bordet'
>
> *Visst toow do* ***kłobbo*** *diin mee?*
> 'Visst tog du din klubba med?'

Undantag utgörs av halvvokalen *w,* som framför *r* övergått till *b*, inte till *v* som i riksspråket (Hultman 1894, 68). I mitt material finns endast två belägg på gammalt wr- > *br-* nämligen i verbet vrida, och diskussionerna med mina informanter har övertygat mig om, att detta inte längre är kännetecknande för dagens dialekt i Jakobstad. Dessa belägg torde utgöra endast enstaka reliktfall.

> *Å så sko ha jo* ***briid*** *he fö hand*
> 'Och då skulle man vrida det [tvätten] för hand'
>
> *He va ein fest, tå a fikk böri* ***briid*** *på kraan*
> 'Det var en fest, då man fick börja vrida på kranen'

Gerd Eklund har undersökt utvecklingen av gammalt uddljudande **wr-** i svenska dialekter och har kommit till, att **wr-** i stor utsträckning övergått till *br-* inom det finlandssvenska området (1991, 125). Detta tycks inte längre vara fallet i dagens dialekt i Jakobstad. Mitt material innehåller ett belägg på *vrå*, som enligt Eklund (1991, 70–71) i vissa svenska dialekter får formen *brå*; i Finland påträffas denna endast i Åboland och Nyland.

> *Å ja fikk jo siti kvaar å staa i skamvrååge*
> 'Och jag fick ju sitta kvar och stå i skamvrån'

I konsonantförbindelsen *mb* motsvarar *b* i Jb äldre samnordisk **mb** (Vendell

1892, §74, 1). Denna förbindelse finns kvar i mitt material och kan anses vara typisk i dialekten i Jakobstad.

*He va he **dombast** ha joo*
'Det var ju det dummaste han gjorde'

*Ja mins int naa, tå a droow i ijinåm **kambi**, va he heit*
'Jag minns inte något, då man drog det [linet] igenom kammen, vad det hette'

Jb har bevarat den fornspråkliga inskottskonsonanten **b** mellan **m** och **r** eller **l/ł**.

*Men ja ondra noow, åm int o e **sembe**, tå di tšööpär o boode*
'Men jag undrar nog, om den [mjölken] är sämre, då de köper [den] i boden'

*Stsepp **kåmbe** lastat leikt man*
'Skepp kommer lastat lekte man'

*Ja hadd ha dii gröön, ha dii **gambel** vi villo*
'Jag hade den där gröna [cykeln], den där gamla vid villan'

*Å tä **sambłast** vi jo å*
'Och där samlades vi ju också'

Formerna med inskottskonsonant är välbevarade i dialekten. Inskottskonsonanten förekommer även hos informanter, vilkas språk i viss mån är präglat av riksspråket.

/d/

Den tonande klusilen *d* i Jb motsvarar i huvudsak fornsvenskt **d** resp. frikativan **ð (dh)**. Klusilen förekommer i stort sett i samma ställningar som i riksspråket.

*Eina **daan** er e einleis å ana **daan** analeis*
'Den ena dagen är det på det ena sättet och den andra dagen på det andra sättet'

Fö ny er i jo så låågi ***vatoståånd****, så he e nestan så båttn e tårr*
'För nu är det ju så lågt vattenstånd, så det är nästan så bottnen är torr'

I in- och slutljud motsvaras *d* av fornsvenskt **ð** (**dh**) (Vendell 1892, §75, 2):

Å så ***bada*** *ho basto*
'Och så badade hon bastu'

Å passa påå, åm e kåm naa ***błaade*** *ii he dee*
'Och passade på, om det kom några blad i det där'

Ha måst jo sii fråån ho dii jyys ***siido****, famo*
'Man måste ju se från den där ljusa sidan, farmor'

He sko ni haa sakt, heij ijen, så sko di haa vori ***głaad***
'Det skulle ni ha sagt, hej igen, så skulle de ha varit glada'

I uddljud framför *j* uttalas *d* i Jb tydligt. Jfr kap. Affricering.

He e ganska ***djyypt*** *tär*
'Det är ganska djupt där'

I orden *hiid* och *tiid* motsvarar *d* i Jb ett äldre **t**; dessa former förekommer hos alla informanter. Orden har i fornsvenskan formerna ***hī-at** och ***þī-at**. (Vendell 1892, §77, 3.)

Ha hadd vori ***hiid***
'Han hade varit hit'

Så frååga ja et katalåågen me sama ... ja too ein ***hiid***
'Så frågade jag efter katalogen med detsamma ... jag tog en hit'

He błååse så mytši ***tiidååt***
'Det blåser så mycket ditåt'

Vi bryyka jo föö ***tiid*** *naa maat*
'Vi brukade ju föra dit någon mat'

Mitt material uppvisar sammanlagt 17 belägg på *hiid* och 41 belägg på *tiid*. Riksspråkligt hit har endast 2 belägg i mitt material och dit 1 belägg. Jag förmodar, att detta beror på kontexten, eftersom de riksspråkliga varianterna förekommer i en kontext, där informanten vill betona orden hit och dit. I övriga fall använder hon de för dialekten vanliga formerna. Beläggantalen visar att riksspråkets inflytande är minimalt.

Tå he haa kåmi all sårttärs aparaatre å masjiine ***hiit***
'Då det har kommit all sorters apparater och maskiner hit'

Så ringd ja ***diit*** *å så frååga ja tå*
'Så ringde jag dit och så frågade jag då'

Även den gamla inskottskonsonanten **d** är bevarad i Jb i både gammalt **ldr** och **ndr**.

Foow a jo heim å ***skvaldär***
'For han ju hem och [för] att skvallra'

He ***rinde*** *jo yyr döm heila tiin*
'Det rinner ju ur dem hela tiden'

Ti seij jo he ***fylde*** *nårme, så ha ska vaa głaad*
'De säger ju det fyller normerna, så man ska vara glad'

Likaså är den gamla konsonantförbindelsen **ld** tämligen väl bevarad i Jb.

He va int ***kald****, he va int he*
'Det [maten] var inte kall, det var inte det'

Men di hää nyytiidens masjiine, int fåå do naa såm ***haldär*** *i tsyygo åår*
'Men de här nutidens maskiner, inte får du någon som håller i tjugo år'

Vid böjningen av vissa enstaviga substantiv på långt **æ**, tilläggs ett *d* i Jb (Vendell 1892, §76, II). Enlig Vendell handlar det här om en analogibildning efter pluralis av *bräder* och *trådar*. Böjningen är mycket vanlig i da-

gens dialekt.

*Noow va a sjyyk i **kneede**, tå a hadd krekt aav å an*
'Nog var man sjuk om knäna, då man hade krupit av och an'

*He e såm **treede** ront heila*
'Det är som träd runt det hela'

I supinum av några verb i konjugationerna II och III har Jb *d* (fsv. **t**) efter *n* och i vissa fall även efter vokal. Preteritumändelsens **ð** hos verb med lång stamstavelse på **m**, **þ** (**dh**), **d**, **b**, **l**, **n**, **ng** uppträder i fsv. som **d**. Jb har fått samma konsonant även i supinum. (Noreen 1904, §550; Huldén 1959, 117, 154, 164.)

*Kåmbe do heim bakett fyyra å frååga, va såm haa **hend**, jaa int ha he vori naa sjillt*
'Kommer du hem efter fyra och frågar, vad som har hänt, ja inte har det varit något [sär]skilt'

*Å saan ha ja **tšend** a*
'Och sedan dess känner jag honom ("sedan har jag känt honom")'

*Ytan ja talar, såm he e, såm tä vi haa **bodd***
'Utan jag talar, som det är, som där vi har bott'

Vendell (1892, §76, II) påstår att *d* i *eismend* 'ensam' härstammar från presens particip (äldre **–and**) "med vokalisk tilljämning". En annan förklaring vore ett adj. ***einsaman** (fsv. **ēnsaman**) med ett sekundärt tillagt **d** (jfr fallet *i såmrast* ovan s. 118) och med synkopering av **a**. Ett fornspråkligt **einsaman** > ***einsman(d)** har sålunda blivit *eismend*. Ordet finns belagt i mitt material även utan *–d*.

*Tär har e jo vori ijen at ti haa vori **eismend***
'Där [hos oss] har det ju varit igen att de [barnen] har varit ensamma'

*Ho va **eismen** me mamm siin*
'Hon var ensam med sin mamma'

/g/

Den tonande klusilen *g* i Jb representerar fornsvenskans motsvarande klusil resp. frikativa **gh**, i likhet med riksspråket.

> ***Gambe gobba**, ti bryyka sej*
> 'Gamla gubbar, de brukar säga'
>
> *He hadd ja int höört på lengg naa, tå ja höört he ein **daag** jä på arbeiti*
> 'Det hade jag inte hört på länge något, då jag hörde det en dag här på arbetet'

Detta även i lånordet tidigare:

> *Ja kan jo slyyt liiti **tiidigare***
> 'Jag kan ju sluta litet tidigare'

Fornsvenskans **gh** efter likvida har i Jb inte övergått till *j* som i riksspråket, utan till klusil (Wessén 1958, 142–146). Uttal med hårt *g* finns i stort sett i hela materialet i denna ställning.

> *Ho va jo heim bara på **hałga***
> 'Hon var ju hemma bara på helgerna'
>
> *Eindeira e ja **arg** eldi głaad*
> 'Endera är jag arg eller glad'
>
> *Fö vi hadd int **höijbärga** naa en tå*
> 'För vi hade inte bärgat något hö än då'

Men mitt material uppvisar även övergång till *j* i denna ställning. Denna förekommer i några enstaka fall, och här torde det handla om en fullbordad förmjukning. Fullbordad förmjukning förekommer ofta i best. form sg. och pl. och i dessa fall kan slutvokalen ha påverkat att förmjukningen blivit fullbordad. Det är också troligt att några ord är ganska nya i dialekten och därför har ett riksspråkigt uttal t.ex. *vari* varg.

> *Vi ska laga nyy ti **helje***
> 'Vi ska laga ny [kaka] till helgen'

Tå sko he leggas opp på ***bärje*** *å törkkas*
'Då skulle det [säven] läggas upp på berget och torkas'

Inljudande och slutljudande *g* har i konsonantförbindelsen *ng* inte övergått till *ŋ* utan uttalas *ŋ* + *g* (Hultman 1894, 50). Detta är ett drag som är välbevarat hos alla informanter.

Nee, men he e ***mangg gangg*** *på såman*
'Nej, men det är många gånger på sommaren'

He vaa ***langgan*** *vinttär i åår*
'Det blir lång vinter i år'

Jaa, he dii va pääro. Haa do vari i ***linggoskooji*** *naa?*
'Ja, det där var potatisar. Har du varit i lingonskogen något?'

Fäädit ***tvingga***
'Färdigt tvingat'

Ett undantag förekommer när ett slutljudande *t* eller *d* tilläggs efter *ng*. Då assimileras *g* bort:

He jikk fö ***langt***
'Det gick för långt'

Så he va ***tongt*** *ti slåå*
'Så det var tungt att slå'

Ja ***ringd*** *ti deenand å besteld*
'Jag ringde dit och beställde'

Men vi ***svengd*** *ååv å jälpt til*
'Men vi svängde av och hjälpte till'

I Jb motsvarar *n* i förbindelsen *ndz* framför *e/ä* ett äldre ŋ –ljud framför *g* (Vendell 1892, 96). Förbindelsen *ndz* förekommer i bestämd form hos substantiv, som i obestämd form slutar på *ng*. Fenomenet behandlas utförligare

i kap. 5.2.2.2. Förmjukning.

Å så ti ande jikk å sko ligg se, ***drendze*** *i höögsendze å* ***tsändze*** *jikk å sko ligg, men gobbi var opp*
'Och de andra gick och skulle lägga sig, drängen i högsängen och käringen gick och skulle ligga, men gubben var uppe'

Likaså om **gh** förekommer framför **i** blir det *j*:

Vi fåå ***seij*** *presiis ho domt vi vill*
fsv. **sæghia**
'Vi får säga precis hur dumt vi vill'

*Så fa vi ti Östanpå****skooji*** *å springg*
fsv. **skōghin**
'Så far vi till Östanpåskogen och springer'

Fornsvenskans **k** har i likhet med rspr. blivit *g* i tag(–) och bagare:

He börja kåma efteretta järeit ***taag*** *i milla*
'Det började komma efterrätter här ett tag emellan'

*He va jo roołit fö bååne he dii pääro-****optagantalko***
'Det var roligt för barnen den där potatisupptagningen ("det där potatisupp-tagastalko")'

Ha e noow eittans ***baagar*** *ha*
'Han är nog ettans bagare han [som kan baka smörkransar]'

/m/

Nasalen *m* uppträder i stort sett i samma ställningar som fornsvenskans.

Fem *minyyt så tå är i fäädit*
'Fem minuter så då är det färdigt'

Men entå tvåå ***tiima?***
'Men ändå två timmar?'

Såm ***mamma miin*** *tä* ***heim****, så ho tała, såm di seij bettär*
'Som min mamma där hemma, så hon talar, som de säger bättre'

Genom synkope uppkommet *Krombi* Kronoby har ursprungligt inljudande *n* blivit *m*.

> *Jaa, å Såka fö ha va jo heim från* ***Krombi***
> 'Ja, och Soka för han var ju hemma från [i] Kronoby'

Vendell (1892, §103, 2) ger som exempel även *liimbree* linbräde, *sammark* sandmark och *jeembryyk* järnbruk. I mitt material förekommer i denna ställning endast *Krombi*.

Om assimilationen av *m* med föregående *r* och efterföljande *n* se kap. Assimilation nedan.

/n/

Nasalen *n* uppträder i stort sett i samma ställningar som fornsvenskans och rikssvenskans.

> *He e baa* ***nakkdeila*** *me he dee*
> 'Det är bara nackdelar med det där'

> *Så di* ***rensa*** *päärona på friidas kveldi*
> 'Så de rensade potatisarna på fredagskvällen'

> *He va jo naa* ***ande nyyi*** *hyys triihondranittityysen*
> 'Det var ju något annat nytt hus [till] 390.000 [mark]'

Som redan ovan nämnts uttalas i Jb förbindelsen *ŋg* som *ng* + *g*. Med andra ord är *ŋ* en allofon av fonemet /*n*/ framför *g* och *k*. Om assimilationen av *n* med ett föregående *m* se exemplet ovan.

I *bååan* motsvarar *n* fornsvenskt **rn** (Vendell 1892, §110, 4). Ordet *bååan* i Jb har diskuterats ovan i kap. Enkla vokaler under /å/. I komparativformen

bittnari är *n* ett tillägg till det från lågtyska inlånade fornsvenska **bittida** (Vendell 1892, §111, 1; Hellquist 1958, s.v. *bittida*). I mitt material finns det belägg på både *bittnari* och *tiidigari* som båda används i Jb. *Bittnari* är dock det rätta dialektala uttrycket.

*Ja faa heim å så fa ja **bittnari** i måro*
'Jag går hem och så kommer jag tidigare i morgon'

Frågepartikeln var (fsv. **hwarn**) förekommer ofta i Jb i formen *vann*. Även riksspråkligt var finns belagt i mitt material.

***Vann** ska ja skriiv ?*
'Var ska jag skriva?'

*Tenk, at ja veit int, **vann** Jaråla-płaan e*
'Tänk, att jag inte vet, var Jarola-planen är'

*Men veit di, **vaar** do boow tå?*
'Men vet de, var du bor då?'

/l/

Fonemet /l/ har två allofoner: [*l*] (dentalt, "tunt" *l*) och [*ł*] (kakuminalt, "tjockt" *l*). Dessa står i komplementär distribution i målet; om "tjockt" *l* se vidare nedan. *Dentalt l* förekommer

– uddljudande:

*He va jo int naa mangg **lamppor** på veiji på ha tiin*
'Det var ju inte några många lampor på vägen på den tiden'

*He va jo int så **langt** fråån Kållbyyji*
'Det var ju inte så långt från Kållby'

Jfr dalmålen i Bergfors där "tjockt" *l* förekommer också i uddljud (1994).

–som långt:

Men tšöttbollona, så tšööpe di fäädit
'Men köttbullarna, så köper de färdiga'

Int hitta ja naa toki stelli
'Inte hittar jag något sådant ställe'

–i avledningsändelsen *–el/–il* (< **–l**, < **–il**):

Do haa braa jöydsel
'Du har bra gödsel'

Va ska vi aavhandil no?
'Vad ska vi avhandla nu?'

–efter diftong *ei* och kort *i*:

Nee, men veit do, va e stösta feili vaanlitviis, tå naa gaa såndär?
'Nej, men vet du, vad [som] är största felet vanligtvis, då något går sönder?'

Så tå do anvende he dee resärvpeedn, så er a altjemt yyta deila
'Så då du använder den där reservcykeln, så är den alltjämt utan delar'

Så tä haa vi jo kona dråkn, åm he haa vila se till
'Så där hade vi ju kunnat drunkna, om det hade velat sig ("till")'

–efter *s*:

Tå fikk man faa slaskand å gaand
'Då fick man gå och slaska'

He kåmbe trii karar tsöörand å int haa naatingg i slede
'Det kommer tre karlar körande och de har ingenting i släden'

–i vissa nyare lånord:

No ringd telefoon ijen
'Nu ringde telefonen igen'

*Tå hadd ho **miljoone** på bankken, såm va gambe pengga me grömt ti pengga*
'Då hade hon miljoner på banken, som var gamla pengar men mycket pengar'

Sko vi int kon haa naa lingopłåkkastalko jär i skooła å?
'Skulle vi inte kunna ha någon gemensam lingonplockning här i skolan också?'

Även i kombinationen *ld* som går tillbaka på fornsvenskans **ld**, finns vanligen 'tunt' *l*[1].

*He va int **kald**, he va he int*
'Det [maten] var inte kall, det var det inte'

*He va tiidigari på **kveldi***
'Det var tidigare på kvällen'

Om uddljudande *l* framför *j* (fsv. **l** + dift. **iu**) se under /j/ ovan.

Vid sidan av dentalt *l* förekommer i Jb, som redan nämnts, "tjockt" *l*. I de flesta svenska dialekterna[2] förekommer ett "tjockt" ("kakuminalt", predorsalt) *l*. Detta är fallet också i Jb. "Tjockt" *l* har sina rötter i fornsvenskan, där **l** i vissa fall hade blivit predorsalt. I flera dialekter utvecklades dessutom också **rdh** till "tjockt" *l*. Enligt Ahlbäck (1983, 553), har denna övergång redan ägt rum under medeltiden. "Tjockt" *l* hörde på 1600-talet till det bildade talspråket, men efter att man på vissa håll ansåg uttalet med "tjockt" *l* vara mer eller mindre vulgärt, undanträngdes ljudet ur bildat tal (Thors 1970, 86). Numera anses uttalet med "tjockt" *l* vara dialektalt

---

[1] Vendell (1892, §99, 1) påstår, att förbindelsen går tillbaka till fsv. **l**, men min åsikt är, att han av någon orsak i dessa ord lämnat bort **d**, som han dock anger i sina exemplen. Både Hellquist och Söderwall har **ld** i fsv. **kalder** och **kvælder**.

[2] Med undantag av de sydsvenska målen (Wessén 1969, 15).

(Bergman 1971, 18; Widmark 1991, 232). Helge Sandøy (1993, 124) påstår, att kakuminalt *l* uppstått genom en konsekvent fonologisk princip. Därför betraktar han dentalt och kakuminalt *l* från början som kombinatoriska varianter. Han påstår för norskans vidkommande, att eftersom dagens norska har många moderna ord, som får ett uttal med dentalt *l*, är det skäl att i dag betrakta /*ɫ*/ som ett eget fonem i norskan. I Jb är det som sagt dock, enligt vad jag anser, fråga om en variant till fonemet /l/, eftersom "tjockt" *l* inte framkallar någon förändring i semantiken.

"Tjockt" *l* står endast i vissa omgivningar i in- och slutljud, men enligt Hultman (1894, 62) i finlandssvenska dialekter inte efter *i* eller *y* och i vissa fall inte heller efter *e*. Det uppträder aldrig som långt. Regeln för "tjockt" *l* i modernt Jb kan lyda: "tjockt" *l* står i vissa ställningar i inljud och i slutljud, men inte efter *i* och i vissa fall inte heller efter *e* i trycksvag stavelse. Om *l* efter *i* och *e* se under "tunt" *l* ovan. Eftersom både dentalt och "tjockt" *l* kan förekomma i samma ord – t.ex. *tala* / *tala* – utan att betydelsen ändras kan "tjockt" *l* konstateras att vid sidan av dentalt *l* vara en fri allofon av fonemet /*l*/.

Som redan konstaterats har "tjockt" *l* i Jb två olika ursprung, d.v.s. fsv. **l** och **rdh**. I det följande behandlas alla de ställningar, i vilka *ɫ* går tillbaka till fornsvenskans **l**. Den första positionen är intervokalisk efter lång vokal. I mitt material förekommer "tjockt" *l* i denna ställning efter långt *a*, *å*, *o*, *ä*, *ö* och *y* (< fsv. **ā**, **ō**, **ǣ**, **ø̄**, **u**). Belägg som går tillbaka på fsv. **y** saknas i materialet. I ställning efter *i* och *e* förekommer endast "tunt" *l* enligt regeln. I övriga fall förekommer "tjockt" *l* hos alla informanter och det är mycket frekvent i dagens dialekt i Jakobstad.

*He va tvåå trii hondra meetär, såm man **betaała** fö tå*
'Det var två tre hundra meter, som man betalade för då'

*Di hadd laga **pääła**, ja troow he va tilåme ååv jääni, tiid*
'De hade lagt pålar, jag tror det var till och med av järn, dit'

*Int ha ja fått gaa i naa **skooła** elde naa ana*
'Inte har jag fått gå i någon skola eller något annat'

*Jaa å så hadd di ootroołit mytsi toko dee ooliika slaagdenggona å toki dee såm di **hääła** åpåå mee*
'Ja och så hade de otroligt mycket sådana där olika slagdängorna och sådana där som de ramsade ("hälade på med")'

*Ja va jo vaan me he, att he sko błandas naa liiti **veitmjöł** mee*
'Jag var ju van med, att det skulle blandas något litet vetemjöl med'

Men så fikk vi kyyłona, głaaskyyłona
'Men så fick vi kulorna, glaskulorna'

Men ja hadd --- fö ja hadd gomijyyłe onde men
'Men jag hade ---- för jag hade gummihjul under min'

"Tjockt" *l* finns belagt även efter diftongen *öy* (fsv. **øv**, **yv**).

He va ledestöyła på vinttän å gomistöyła
'Det var lederstövlar på vintern och gummistövlar'

He va pärthöyłasi, tå man sko haa nyy taatsi på stogona
'Det var pärthyvling, då man skulle ha ny tak på stugorna'

Kombinationen kort vokal + "tjockt" *l* + vokal finns tämligen väl belagd i mitt material.

*Sko vi måst **tała** naa liiti närmare så he sko hööras?*
'Måste vi tala litet närmare så det skulle höras?'

*Så svääfaar saa vi ska **mała** å at i, råågen fråån tårr såmar tå vaar i*
'Så svärfar sade vi ska mala och att det, rågen från torr sommar då blir det'

*Jyst ho dii såm hadd fösta sjöönskrikkskoowa, så ha hadd å fösta råågomi-**sołoskoowa***
'Just hon där som hade de första skönskridskorna, så har [hon] också haft de första skorna med rågummisulor'

I allmänhet kan det om postvokalisk ställning konstateras, att även om dentalt *l* förekommer, så är det tjocka *l*-ljudet det dominerande i dialekten gentemot det "tunna".

"Tjockt" *l* står efter labiala och velara uddljudande konsonanter t. ex.

-efter *p*:

*He e tvåå **płaan***
'Det är två plan'

*Jaa nå, veet do åm eleevena sko fåå leedit en daa å **płåkk** trii liitär pär man*
'Ja nå, vet du om eleverna skulle få ledigt en dag och plocka tre liter per man'

-efter *b*:

*Ja hadd fondeera, at ja sko måål på naa **błåå** płatto*
'Jag hade funderat, att jag skulle måla på några blå plattor'

*Å så **błaana**, e tee **błaana**, såm kåm tå a rensa bårt he*
'Och så bladen, de där bladen, som kom då man rensade bort det'

-efter *f*:

*Å ana ååri tålfti septembär, så hadd ja ein **flikko***
'Och andra året tolfte september, så hade jag en flicka'

*Å så finsta he jo **flöitar***
'Och så fanns det ju flottare'

-efter *k*:

*He ha gaiji såm **kłåkko** saan*
'Den [symaskinen] har gått som klocka sedan'

Men ja haa sama ***kłeninze***
'Men jag har samma klänning ("klänningen")'

– efter *g*:

Hor i friidens namm ***głöömd*** *ja ti knepp åpåå he di?*
'Hur i fridens namn glömde jag att knäppa på det där [kaffebryggaren]?'

Så sko di haa vori ***głaad***
'Så skulle de ha varit glada'

Vid sidan av "tjockt" *l* förekommer även dentalt *l* i dessa ställningar t.ex. *blåå* och *plaan* 'plan'. "Tjockt" *l* är dock tydligen dominerande i ställningar efter uddljudande *p*, *b*, *f*, *k* och *g*.

Likaså uppträder tjockt *l* efter inljudande *p*, *b*, *v*, *m*, *k*, och *g*.

Åm vi haldär påå ein stånd til, så veit int naan, vaa vi ***råpłar*** *å tała järr*
'Om vi håller på en stund till, så vet inte någon, vad vi skvallrar och talar här'

Ha sko jo rens treegåålslandi fråån he nestan tottn ***rambła*** *yyr monn*
'Man skulle ju rensa trädgårdslandet från det nästan nappen ramlade ur munnen'

Veit do van Jarås ongdooma hadd sjiidateevłingga?
'Vet du var Jaros ungdomar hade skidtävlingar?'

Såmłi *hadd en låådo å* ***såmłi*** *hadd, så man satt å hold fast se*
'Somliga hade en låda och somliga hade, så man satt och höll fast sig nästan'

Å ti sist tå, så tå sko a spinn å tå hadd a va vi kalla fö flagabree å ***krekło***
'Och till sist då, så då skulle man spinna och då hade man vad vi kallade för *flagbräd*[1] och *kräckla*[2]'

---

[1] Rikt dekorerat plant rockblad för lin och hampa; vanl. fästmansgåva (Ahlbäck 1985, s.v. *flage*).

[2] Ställning för blår och spinnrock (Vendell 1904, s.v. *kräckla*).

Jåå, alttingg toko dee, så he ååtespeglas i leika
'Ja, allting sådant där, så det återspeglas i lekarna'

Detta är mycket väl belagt i mitt material. Eftersom "tjockt" *l* uppträder efter ovan nämnda konsonanter i de ovan nämnda ställningar, kan man konstatera att "tjockt" *l* i dessa ställningar är typiskt i dagens dialekt.

I Jb förekommer /*ł*/ också mellan kort vokal + *p*, *v*, *m*, *n*, *k* och *j*. Konsonantkombinationen *ł* + *j* uppträder i infinitivformer av verb på *-ja*. Efter apokope övergår *j* i slutljud till *i*. Om "tjockt" *l* i samband med *ä* se ovan kap. Enkla vokaler.

Nå noow e he vel he, såm ***jałpt*** *til*
'Nå nog är det väl det, som hjälpt till'

Å gobbi ***sjołv*** *tała åm i*
'Och gubben själv talade om det'

Å så kooka vi jo kaffi på ***håłma***
'Och så kokade vi ju kaffe på holmen'

Jäärna ***stełnar*** *i reina raama eelendi jär*
'Hjärnan stelnar i rena rama eländet här'

Å mytši ***fåłk***
'Och mycket folk'

Nee, nee int kook yytan jöra såm Okshams ***säłi*** *e*
'Nej, nej inte koka utan göra som Oxhamns [skola] sälja det [lingon]'

Jaa, jaa vi va jo ti villo jär i ***hälje***
'Ja, ja vi var ju till villan [=sommarstugan] här i helgen'

Å så ***fołjand*** *mårn, tå hadd, tå hadd di tvåå optsööpare*
'Och så följande morgon, då hade, då hade de två uppköpare'

Ett typiskt drag för dialekten är, att *ł* står i trycksvagt slutljud. Detta förekommer hos alla informanter, även om dentalt *l* förekommer hos de informanter, vilkas språk jag anser i viss mån vara färgat av riksspråket. Trots detta kan det konstateras, att ett uttal med "tjockt" *l* även i denna ställning är det regelrätta uttalet i dialekten.

Ha e tsygoseks åår ***gambił***
'Den [symaskinen] är tjugosex år gammal'

Fåå vi slyyt ***pepił å påpił*** *jä*
'Får vi sluta struntprata här'

Fördelningen mellan "tjockt" *l* och dentalt *l* i slutljud tycks vara den, att "tjockt" *l* förekommer efter *ä*, som redan konstaterats under fonemet /ä/ och dentalt *l* efter /e/.

Fågił *ele fisk ele brendär, e saa di*
'Fågel eller fisk eller bränner, det sade de'

I byyji hadd man jo ***pärthövił***
'I byn hade man ju pärthyvel'

*He e ganska braa byyte****shandel***
'Det är ganska bra byteshandel'

Do haa braa ***jöydsel***
'Du har bra gödsel'

*Va tykke ni vi sko aav****handil*** *ny?*
'Vad tycker ni vi skulle avhandla nu?'

I likhet med /*r*/ faller *ł* stundom i slutljud, speciellt om följande ord börjar med konsonant. Detta har redan behandlats i kap. Enkla vokaler under fonemet /*ä*/ ovan.

Gambe gobba, ti bryyka sej
'Gamla gubbar, de brukar säga'

Vi gaav tvåå gambe peeda, så vi fikk päärona i stelli
'Vi gav två gamla cyklar, så vi fick potatisar i stället'

I ovan nämnda fall hade "tjockt" *l* utvecklats från fornspråkets **l**. I det följande tas upp *ł*, som utvecklats från fornspråkets **rð (rdh)**. Detta är välbelagt både i dagens dialekt och i mitt material.

Å så reitt a opp, opp et ååkegååłn föst
'Och så rätade man upp, upp efter åkergården först'

Åm ni naan gangg fiska ti dee vi Sannsonns fjäał
'Om ni någon gång fiskade där vid Sandsundsfjärden'

Ho va i fjooł å
fsv. **ī fiordh**
'Hon var ifjol också'

Detta även intervokalisk:

Ho haa heila liitän på boołe, såpa var e, såpa på boołe
'Hon har hela litern på bordet, *såpa* [=mjölk] var det, *såpa* på bordet'

He e, tå fåłtsi fäałas meir
'Det är, då folk färdas mera'

Me ho fikk noow fara liiti håałari en va ho hadd määra
'Men hon fick nog fara litet hårdare än vad hon hade menat'

I dessa ställningar förekommer endast *ł*. Detta är det regelrätta uttalet i dagens dialekt och förekommer hos informanter, vilka även annars har "tjockt" *l*. Den yngre generationen i staden använder sig troligen av riksspråkliga former med -rd- [rd], men om så verkligen är fallet krävs en

närmare undersökning.

Som redan nämnts anses uttalet med "tjockt" *l* vara dialektalt. Hans H. Ronge har undersökt dialekten i Eskilstuna och kommit fram till att kakuminalt *l* där kan betraktas som social markör. Enligt Ronge har "tunt" *l* högre status än "tjockt" *l*, som anses vara dialektalt, vilket gör, att valet mellan dessa två i stort sett är socialt betingat. Valet påverkas av informanternas sociala status, kön och ålder. (Ronge 1984, 207–211.) Eftersom "tjockt" *l* är mycket väl bevarat i Jb, skulle en motsvarande sociolingvistisk undersökning i Jakobstad vara av intresse, men måste i detta sammanhang lämnas därhän. Jag antar, att resultatet i Jakobstad i stort sett skulle bli likartat med Ronges resultat.

/r/

uppträder i ungefär samma positioner som i rikssvenskan.

> *Vart ska vi **reis** no?*
> 'Vart ska vi resa nu?'
>
> *Så toow a jo in tär å **hyyrt ryymi** öve natte*
> 'Så tog han ju in där och hyrde rummet över natten'
>
> *Jaa, tiid svengge vi tå vi fa, tå vi **far å springg***
> 'Ja, dit svänger vi då vi far, då vi åker och springer'

I Jb förekommer en inskottskonsonant *r* efter *d/t* i vissa imperfektformer, bestämda former sg. av neurala substantiv och obestämda former pl. på *–är* (*–e*).

> *He e noow tä, tå vi **sjiidra** för i vääde*
> 'Det är nog där, då vi skidade förr i världen'

Å lååna ***tsärindre*** *i gååła*
'Och lånade [av] käringarna i gårdarna'

*He sko behööv ingaa i tšöö****koortre*** *he dee*
'Det borde ingå i körkorten det där'

Men ha jikk milla gååła me ***tsenstre***
'Men han gick mellan gårdarna med tjänster'

Fonemet /r/ uppvisar även en allofon [Ø]; se under Konsonantbortfall, s. 175. Om assimilation av *r* med ett efterföljande *s* eller *n* se kap. Assimilation nedan.

/f/

Frikativan *f* uppträder i Jb i samma ställningar som i fornspråket.

Höö do, he va noow bara så at päärolandi ***fröys***
'Hör du, det var nog bara så att potatislandet frös'

He e, tå ***fåłtsi fäałas*** *meir*
'Det är, då folket färdas mera'

Ordet efternamn är tydligen ett senare lån i dialekten och har därför formen *efte–*. Jfr prepositionen *et(t)*.

Men va heit ho ti ***eftenamm****?*
'Men vad hette hon i efternamn?'

I Jb affriceras dessutom *p* till *f*, då det står omedelbart framför ett *t* (Hultman 1894, 155). Se kap. Assimilation.

Int mins ja naa, va ja ***tsööft*** *fö kreftpengga, he kåmbe ja int i hååg*
'Inte minns jag något, vad jag köpte för kräftpengarna, det kommer jag inte ihåg'

Verbet 'lukta, dofta' har i Jb *f* (Vendell 1892, §81, 3). En dylik utveckling finns i substantivet *låft*. I fsv. förekommer formen **luft** (Hellquist 1958, s.v. *luft*).

*Va he **låftar** ååv kaffi järi stygo*
'Vad det doftar av kaffe här i stugan'

*Jaa, he **låfta** ååv kaffi. **Låftar** int e goow?*
'Ja, det doftar av kaffe. Doftar inte det gott ("god")?'

*Tå di sleppär in **låfte***
'Då de släpper in lukten'

/v/

Konsonanten *v* går tillbaka på den fornspråkliga halvvokalen **v/w**.

*Bååtn syyd jo å liiti, tå a hold åpåå å **vinkka***
'Båten lutade ju också litet, då den höll på att stjälpa'

*Ha **viisa** på masjiin*
'Han visade på maskinen'

***Vann** ska ja **skriiv**?*
'Var ska jag skriva?'

Va hadd ho på järtta?
'Vad hade hon på hjärtat?'

*Tå hadd di allmenne **tvettstygo**, såm no int va naa spesielt fiin*
'Då hade de allmän tvättstuga, som nu inte var något speciellt fin'

*Int e he jo naatingg **föreevit** järi **liivi***
'Inte är det ju någonting för evigt här i livet'

*Men biila så böri ja int **skryyv**, he fåå di håll*
'Men bilar så börjar jag inte skruva, det får de behålla'

Den fornsvenska förbindelsen **hv** har i vissa finlandssvenska och norrländs-

ka dialekter bevarats som [*kv*] (se vidare Ivars 1986, 108–112), men inte i Jb, där även *h*–ljudet i början av ord har fallit.

Va hadd ho på järtta?
'Vad hade hon på hjärtat?'

Ha såv vi ***vem*** *såm helst*
'Han sov hos vem som helst'

Vann ***ståppar*** *an?*
'Var stoppar man?'

/s/

Fonemet /*s*/ i Jb motsvarar i stort fornspråkets **s**.

Å så ***slotta*** *he nee moot ååje*
'Och så sluttade det ned mot ån'

Vi haa jo sama maatlisto ***annos***
'Vi har ju samma matlista annars'

Do haa braa ***jöydsel***
'Du har bra gödsel'

He e ***naaleis*** *så langt bårt he dee fö me*
'Det är på något sätt så långt bort det där för mig'

/sj/

Frikativan /*sj*/ [ʃ] är likt riksspråket uppkommen av **sj** och **sk** och är relativt ung i målet.

Å fara ti ***sjöön*** *å stsöłi å vi va jo nee i* ***sjöön***
'Och fara till sjön och skölja och vi var ju ner i sjön'

Tå va he jo lykkat me de hää dialektre, å fö he ***sjilde*** *grömt milla byyja*
'Då var det ju lyckat med de här dialekterna, också för det skiljer mycket mellan byarna'

För äldre **ski-/skj-** finns i mitt material belägg på både */sj/* och affricerat */sts/* eller */ss/*. Skillnaderna varierar informanterna emellan och kan bero på deras artikulation av konsonanter i allmänhet. En del kan också ha tagit intryck av granndialekterna, där de affricerade formerna är rätt så vanliga. Jag anser dock, att den affricerade formen i dagens dialekt i Jb är mindre brukbar än */sj/*.

> ***Kansji** he höörs, tå vi sörpła kaffi*
> 'Kanske det hörs, då vi sörplar kaffe'
>
> *No haa vi **kanssi** ha nakdeiln jä på arbeiti*
> 'Nu har vi kanske den nackdelen här på arbetet'
>
> *Men noow e di rokot sjikk, rokot **sjöitt***
> 'Men nog är de i dåligt skick, dåligt skött'
>
> *Tå a ska springg å **stsöitt** arbeiti i milla*
> 'Då man ska springa och sköta arbetet emellan'
>
> ***Tvettmasjiin** så slyyta sentrifigeer*
> 'Tvättmaskinen så slutade centrifugera'
>
> *He e baa ti ståpp i **masstsiin***
> 'Det är bara att stoppa i maskinen'

Orden <u>skjuta</u> och <u>sjuk</u> får uttal med */sj/*. Dessa ord går tillbaka på former med **skiu-** resp. **siū-** som i Jb utvecklats till *sjyy-*.

> ***Fösöök sjyyt** mitt i taavło*
> 'Försöka skjuta mitt i tavlan'
>
> *Noow taa he **sjyykt** saa a*
> 'Nog tar det ont sade han'

Preteritum av <u>skjuta</u> heter i Jb *sköyt* och kan inte förväxlas med infinitiven av <u>sköta</u>, som i Jb heter *sjöit/stsöit*.

I Jb uttalas ordet *avisjoon* 'auktion' med /*sj*/, medan ordet i det finlands-svenska riksspråket får ett uttal med /*ktj*/.

> *Så hadd vi tsööft kreftvatn på* ***avisjoon*** *vi – vi meijerii i Kållbyyji*
> 'Så hade vi köpt kräftvatten på auktion vid –vid mejeriet i Kållby'

/tš/

Affrikatan /tš/ tycks förekomma i Jb i samma ställningar som tj i riks-språket. Det manifesteras antingen som [*ts*] eller [*tʃ*]. Skillnaderna i uttalet är individuella. Affrikatan har tre olika slags ursprung (se även s. 35):

(a) **tj–(ti̯–)** och **þj– (þi̯–)** > **ts–/tš–**:

> *Ja mins vi leikt* ***tsyygo*** *fråågor tä heim heim vi åss*
> 'Jag minns vi lekte tjugo frågor där hemma hemma hos oss'
>
> *Å ja slyyta* ***tšyygo*** *fyri trii*
> 'Och jag slutar tjugo före tre'
>
> *Så ja hinde bara me he dee* ***tšåkkast***
> 'Så jag hinner bara med det där tjockaste [dammet]'
>
> *He dee va eit sett ti* ***fötseen*** *pengga, tå a va bååη*
> 'Det där var ju ett sätt att förtjäna pengar, då man var barn'
>
> *Ja kåmbe ihååg fösta* ***tsenstre*** *ja hadd, så he va ti rens å galde mooröötre*
> 'Jag kommer ihåg, första tjänsten jag hade, så det var att rensa och gallra morötter'

Detsamma gäller **tj– (ti̯–)** med ett omedelbart föregående **s**:

> *Ja mins int no, åm di sko vara tiiji ti tåłv sent langg tå do meet döm fråån* ***stsärtn*** *ti hövo*
> 'Jag minns inte nu, om de [kräftorna] skulle vara tio till tolv centimeter långa då du mätte dem från stjärten till huvudet'

(b) **k– > ts–/tš–**:

*Int mins ja va ja **tsööft** fö kreftpengga, he kåmbe ja int ihååg*
'Inte minns jag vad jag köpte för kräftpengarna, det kommer jag inte ihåg'

*Å så ein gangg så hadd di **tšööpt***
'Och så en gång hade de köpt'

*Int tykke ja **tšenne** naan ååv döm hii*
'Inte tycker jag känner någon av dem här'

*Så fåå do int **tsöör** ein vaanlian biil*
'Så får du inte köra en vanlig bil'

(c) Den fornsvenska kombinationen **kj–** (**ki–**) uppträder antingen ensam eller föregås av **s** (Vendell 1892, §144, 1, 2, 3).

*Så tå sååg a he va **tsool** yytapå byksona*
'Så såg han det var kjol utanpå byxorna'

*Jåå, å så saa di snepani å he va **stsoortkraga***
'Ja, och så sade de *snepani* och det var skjortkragen'

Affrikatan förekommer även i inljud framför *i* eller *e* (Vendell 1892, §144, 1–7). Företeelsen kallas "norrländsk" eller inre förmjukning. Detta är ett av de mest påfallande dragen i Jb för en icke–dialekttalande. Jag återkommer till denna företeelse senare i avhandligen i kap. Förmjukning.

*Å så leira påå, tä vann di had **stottši***
'Och så lera på, där [var] de hade stuckit'

*Nå he va jo he dee płatt–**taatsi** he dii tiin*
'Nå det var ju det där plattaket den där tiden'

/dz/

Fonemet /dz/ förekommer endast inljudande i Jb. Det går tillbaka till fornsvenskans **-g-** (Vendell 1892, §143, 2). Enligt Vendell förekommer /dz/ sporadiskt framför främre vokaler som i *drendze*. Även den riksspråkliga formen *drengen* förekommer i dagens dialekt. Företeelsen behandlas utförligare i kap. Förmjukning.

> *Å så ti ande jikk å sko ligg se,* ***drendze*** *i höögs****endze*** *å* ***tsändze*** *jikk å sko ligg, men gobbi var opp*
> 'Och så de andra gick och skulle lägga sig, drängen i högsängen och käringen gick och skulle ligga, men gubben var uppe'

/j/

I fornsvenskan fanns ett konsonantiskt **i** som senare utvecklades till **j** (Vendell 1892, §81, 1). Detta fonem finns både i Jb och riksspråket.

> *Å veit do koddona* ***mjölkka*** *braa*
> 'Och vet du korna mjölkade bra'

Ett inskotts-*j* uppkommer mellan vokalerna i ord på långt *i, y* eller *å* + vokal (Huldén 1986, 109). Detta är vanligt i Jb och är väl belagt i materialet.

> *Ja foo ti Ååbo på femtti****niiji*** *på höösti*
> 'Jag for till Åbo år femtionio på hösten'

> *Ja stedar ti tiiji, från sjyy ti* ***tiiji****, å så fa ja på tsööki*
> 'Jag städar till tio, från sju till tio, och så ska jag jobba i köket'

> *Tå va he jo lykkat me de hää dialektre å, fö he sjilde grömt milla* ***byyja***
> 'Då var det ju lyckat med de här dialekterna också, för det skiljer mycket mellan byarna'

> *Å så slotta he nee moot* ***ååje***
> 'Och så sluttade det ned mot ån'

Framför ändelsevokalen *i* i bestämd form av substantiv, i perfekt particip

och i supinum har *j* i Jb i inljud mellan vokaler uppstått ur äldre **gh** (Vendell 1892, §8, 2). Detta är ett fall av "norrländsk" förmjukning.

*Haa do vari i linggo**skooji** naa?*
'Har du varit i lingonskogen något?'

*Jaa, to **veiji** aa vaari kårttare*
'Ja, då vägen har blivit kortare'

*Int vart he **teiji**, tå ja va bryyd*
'Inte blev det [fotot] taget då jag var brud'

*Men ho hadd ei tsool **dreiji***
'Men hon hade en kjol dragen'

*Så hadd a alldeiles sånder**sleijian** rygg å skårvo*
'Så hade han alldeles sönderslagen rygg och skorvig'

Om *-eij-* se kap. Diftonger s. 105 ovan.

Pronomenet egen uppträder i mitt material både med *g* och *j*. Uttalet med *j* är det regelrätta i Jakobstad, medan ett sådant med *g* tycks vara riksspråkligt påverkat.

*Å i grannens eppältree var e jo rooligari ti ita eppäl en va he va ti ita åå **eiji** gåålspłaan*
'Och i grannens äppelträd var det ju roligare att äta äppel än vad det var att äta av eget gårdsplan'

*Så kona man jo int fara i **eiji** byyji*
'Så kunde man ju inte fara i egen by'

*Å **eeget** malt, såm de sjölv ha meltta å mała på vedekveene*
'Och eget malt, som de själva hade mältat och malt på väderkvarnen'

*Jåå, he va riktit miin **eegen** mamma, såm tała me gobbi*
'Ja, det var riktigt min egen mamma, som talade med gubben'

Ordet här uppträder i Jb med brytning (> ***hiær**).

*Nå int **jär** i vääde*
'Nå inte här i världen'

*Jåå, he vaa slettstrutsit **järet***
'Ja, det blir slätstrucket härefter'

I övriga fall tycks *j* i Jb förekomma i samma ställningar som i rikssvenskan.

*Å så fjoortonde **jyyli** va ja bryyd*
'Och så fjortonde juli var jag brud'

*Å int **jyst** naa tšöld å int naatingg*
'Och inte just någon köld och inte någonting'

*Men ja haa jo kona de hää gambe pedesidialektn fråån **byrjani***
'Men jag har ju kunnat den här gamla pedersöredialekten från början'

inklusive

(a) **g–** > *j–*:

*Fö mest deils, så fösööka di **jiss**, vem a e*
'För mesta dels, så försökte de gissa, vem man är'

*Hadd ni spårtlååv, tå do **jikk**?*
'Hade ni sportlov, då du gick?'

(b) **gj–** > *j–*:

*He va naatingg, såm o sko haa **joort** å naan så **joor** int he åt hena*
'Det var någoting, som hon skulle ha gjort och någon så gjorde inte det åt henne'

(c) **hj–** > *j–*:

*Va hadd ho på **järtta**?*
'Vad hade hon på hjärtat?'

*Så ja troow he e **jäärna** e allt inpyyrd ååv naa ondeliheitär*
'Så jag tror hjärnan är allt inpyrd av några underligheter'

*Å **jälpt** till i föysi*
'Och hjälpte till i fähuset'

(d) **lj-** > *j-:*

*Int hadd ja siit hena, men ho hadd höört **jyydi** ååv me*
'Inte hade jag sett henne, men hon hade hört ljudet av mig'

*Ha måst jo sii fråån ho dee **jyys** siido, famo*
'Man måste ju se från den där ljusa sidan, farmor'

Om förbindelsen *dj-* se under /d/ ovan.

/w/

Ett nyare ljud i Jb är *w*, som jag anser utgöra ett eget fonem. Fonemet förekommer enligt Vendell (1892, §141, 2) endast efter *o* eller *å*. Det har tydligen uppkommit vid hiatus mellan två vokalljud. I mitt material finns detta belagt i ställning efter *o*. Det har huvudsakligen uppkommit som en inskottskonsonant mellan långt *o* + kort *a* samt ur **gh** i ordet *dåwłi* (Huldén 1986, 109).

*Jä fins he krom**boowa** å jä fins he stas**boowa***
'Här finns det kronobybor och här finns det stadsbor'

*Tå hadd man int ådentli **skoowa** helde*
'Då hade man ju inte ordentliga skor heller'

*Ha va **dåwłi** ti kook*
'Han var dålig att koka'

Vendell (1892, 144) påstår att *w* motsvarar in- och slutljudande fornsvenskt **g** (**gh**). Vendell ger som exempel orden *droow*, preteritum av dra samt *noow* nog. Detta tycks fortfarande vara gällande i Jb, speciellt tydligt framträder fonemet /w/ där följande ord börjar med vokal.

*He **droow** yyt he dii stikki, såm ja fikk*
'Det [leran] drog ut de där sticken ("det där sticket"), som jag fick'

Noow e he eit å ana ti tała åm, tå a sko byri tenk åpåå e
'Nog är det ett och annat att tala om, då man skulle börja tänka på det'

Fonemet /w/ förekommer även i presens av enstaviga verb med lång vokal efter bortfall av slutljudande *r*.

*Så **troow** ja he sko vaa leettari*
'Så tror jag det skulle vara lättare'

/h/

Demonstrativpronomenet det har i Jb formen *he*. Enligt Vidar Reinhammar (1975, 179) har *he* uppkommit ur gammalt **þæt**. Pronominet den motsvaras i Jb av *ha(n)* hos maskuliner och *ho(n)* på tal om femininer (Vendell 1892, §250, 1–2.), vilka former torde härröra från de personliga pronomenen fsv. **han(n)** och **hōn**. Alla dessa tre former förekommer i mitt material genomgående utan undantag. Riksspråket har inte påverkat dialekten, även om stadsborna i mera vårdat tal möjligen kan använda den/det.

*Å järr ar a bara fått läär se **he** eina me **he** tridi*
'Och här har man bara fått lära sig det ena med det tredje'

*Int **ha** dee elst*
'Inte den där äldsta [byggnaden]'

*Men **ha** kan int säłi, **ha** måst noow sjölv legg tiid **ho** dee fjedro*
'Men han kan inte sälja, han måste nog själv lägga dit den där fjädern'

I övriga fall tycks fonemet /h/ i Jb motsvara rikssvenskans.

***Hałva** peningsommon jikk på naa viis ti skoołan*
'Halva pennigssumman gick på något vis till skolan'

*Föör se fråån eina å ande **hålli**, åm he sko gaa jemt in*
'Uppföra sig från ena och andra hållet, om det skulle gå jämt in'

*Int **behööva** ja jo laga naa maat **helde***
'Inte behövde jag ju laga någon mat heller'

Om fsv. **h** i uddljud framför *j* se under /j/ ovan.

TABELL 2

/p/	pest		piil	pant		prikk		gapa	soop
/t/	test	tett	tåår	tand	tiin	trikk		lata	soot
/k/	kast	katt	kåår	kant		kråkk		leka	siik
/b/	best		bååt	band	böön				
/d/	disk		daag		dyyr	drikk			syyd
/g/			gåår			grill		laga	
/m/	mest	matt	måår		miin				sööm
/n/	nest	natt	nåår	nöjd					
/l/	lest	lett	låår	land	löön				
/ł/			taał		siił		tåłv	gała	sooł
/r/	rest		råår	rand			tårv		syyr
/f/	fest	fatt	fåår	farm	fiin	frekk			
/v/	vest		våår	vant	viin	vrikk		leva	
/s/	sårt	sett	såår	sand	siin			lesa	såås
/sj/	sjest		sjiit		sjöön	sjikk			
/ts/	tšisto			tšind	tšöön				
/j/	jest	jett	jaag					jaga	
/h/	hest	hatt	håår	hand	höör				

Kommutationslista över uddljudande konsonantfonemen i Jb.
(med undantag av ł som bara förekommer i in- och slutljud)

5.2.2. SPECIELLA FÖRETEELSER

5.2.2.1. ASSIMILATION

Under fornsvensk tid hade bl.a. konsonantförbindelserna **mb**, **ld**, **nd** och **ts** en tendens att assimileras. Vid fullständig assimilation ersätts konsonantförbindelsen med en lång konsonant (**mm**, **ll**, **nn** resp. **ss**). De assimilerade konsonanterna står ofta i trycksvag ställning. Vid partiella assimilationer blir bl.a. ett tonande ljud, i förbindelse med ett tonlöst ljud, tonlöst – eller tvärtom. (Wessén 1962, 32–40.) Enligt Sandøy (1985, 188) förorsakar assimilation ändring i distributionen av konsonanterna. Med detta menar han, att vissa kombinationer helt försvinner ur språket. I Jb är konsonantförbindelserna *mb, nd* och *ld* oassimilerade, medan förbindelsen *ts* i ordet <u>låtsas</u> har assimilerats till *ss*.

> *Å så* ***låssa*** *ha fell naatingg å saa, åm o sko vila gaa et i*
> 'Och så låtsade han tappa någonting och sade, om hon skulle vilja gå efter det'

> *Nää, he e naa toko dee* ***låssasplaan***
> 'Nej, det är någon sådan där låtsasplan'

I Jb assimileras *p* fullständigt eller partiellt med ett efterföljande *t* i svagt betonad stavelse. Fullständig assimilation finns belagd i fsv. **æptir** > *et(t)* (Hultman 1894, 35). Detta förekommer genomgående i hela materialet hos alla informanter.

> *Ja va å skåda* ***ett*** *döm i daa*
> 'Jag var och tittade efter dem [porslinsfärger] i dag'

> *He vaa sleetstrutsit* ***järett***
> 'Det blir slätstrucket härefter'

I ordet eftermiddag förekommer både *ett–* och *efte–*. Den assimilerade formen tycks dock vara den regelrätta i dagens dialekt, även om den riksspråkliga formen *efte–* förekommer allmänt.

Så di drakk ***ettmeddaskaffi****, tå botiiksbiiln kåm*
'Så de drack eftermiddagskaffe, då butiksbilen kom'

*He sko jo kona vaa ein tå dee friilåftse****ftemeddaa***
'Det skulle ju kunna vara en sådan där friluftseftermiddag'

Om partiell assimilation handlar det när *p* följd av *t* blir *f*. Enligt Huldén (1957, 108), uteblir denna assimilation i yngre språk. Detta tycks vara fallet i dagens Jb. I mitt material finns både *f* och *p* i dessa ställningar. Hos en och samma talare tycks finnas regellös variation mellan *f* och *p*. Eftersom *p*–formerna tycks vara de dominerande, förmodar jag, att uttalet utan assimilation till *f* kommer att bli allt vanligare i dialekten.

Int mins ja naa, va ja ***tsööft*** *fö kreftpengga*
'Inte minns jag något, vad jag köpte för kräftpengarna'

Bofettn, he meenast jo he, at man ***tsööpt*** *taan*
'Buffeten, det betydde ju det, att man köpte därifrån'

Ja mins, ho ja bryyka vara ***jälft*** *til me alttingg*
'Jag minns, hur jag brukade vara, hjälpte till med allting'

Å mamm måra å bind a ***jälpt*** *til å bind a opp*
'Och mamma band och hjälpte till att binda honom upp'

I Jb förekommer även en assimilation av *n* med ett föregående *m* (Hultman 1894, 155).

Men tå ein slyyta å ti minska på tiin, så rååka e pass åtta tiima åt vi trii, såm ***lemma***
'Men då en slutade och de minskade på tiden, så råkade det passa åtta timmar för oss tre, som lämnade'

*Men va heite ho ti **eftenamm?***
'Men vad hette hon till efternamn?'

I orden mormor och farmor har *r* assimilerats med efterföljande *m* (Vendell 1892, §105, 2).

*Å ja kåmbär ihååg, tå ja hadd fått he dii holarintse ååv **mommo***
'Och jag kommer ihåg, då jag hade fått den där hula-hularingen av mormor'

*Å tå va ja me **fammo***
'Och då var jag med farmor'

UNDANTAG:

Assimilation uteblir däremot bl.a. i följande fall. Jb har bevarat ursprungligt **mb** oassimilerat i t.ex.

*He va he **dombast** ha joo*
'Det var det dummaste han gjorde'

Likaså i **mb** där **b** är inskottskonsonant (Wessén 1962, 151). Enligt Vendell (1892, §74, 1-3) har förbindelsen **mb** även utvecklats efter att en inskotts-konsonant **b** inskjutits mellan **m** och **l** samt mellan **m** och **r**. Även detta hör till de dragen i Jb vid vilka en icke-dialekttalande person omedelbart fäster sin uppmärksamhet. De oassimilerade formerna är väl belagda i mitt material och förekommer hos alla informanter.

*Nå jaa, vi ååte**kåmbe** i måro tå*
'Nå ja, vi återkommer i morgon då'

*Ha e tsygoseks åår **gambäł***
'Den [symaskin] är tjugosex år gammal'

*Ha sko jo rens treegååłslandi fråån he nestan tottn **rambła** yyr monn*
'Man skulle ju rensa trädgårdslandet från det [när] nästan nappen ramlade ur munnen'

Men i vissa fall finns assimilerade former med lång konsonant belagda i mitt material. Lång konsonant förekommer speciellt hos de informanter, vilkas språk även annars i viss mån präglas av riksspråk.

> *Åm do* ***kåmme****, såm va sko ja seij, nää åm man* ***kåmme*** *såm Laasmo-veiji*
> 'Om du kommer, som vad skulle jag säga, nej om man kommer som Larsmovägen'

> *Ja haar ein* ***gammal*** *skriivmasjiin*
> 'Jag har en gammal skrivmaskin'

Trots dessa riksspråkliga inslag ger materialet vid handen, att de oassimilerade formerna är dominerande i Jb. Med andra ord: Jb karakteriseras bl.a. av uttalet med *mb*.

Även den gamla förbindelsen **ld** finns oassimilerad i Jb, både i inljud och slutljud.

> *Nå, he va jo ein handelsreesand, såm hadd komi me tåågi på* ***kveldi***
> 'Nå, det var ju en handelsresande, som hade kommit med tåget på kvällen'

> *He va int* ***kald*** *he var int he*
> 'Det [maten] var inte kall det var inte det'

Också **d** har uppkommit som inskottskonsonant mellan **ll** och **r**, likaså mellan **nn** och **r** (Vendell 1892, §77, 2). Från presensformer hos verb har **d** spritt ut sig även till andra former.

> *Vi måra å kasta* ***båld***
> 'Vi höll på och kastade boll'

> *Ja saa ja va noow leid på he dee reine, men noow hadd ja he* ***heldär*** *en de häär så dee bitit*
> 'Jag sade jag var nog led [på] det där regnet, men nog hade jag det hellre än det här så där tidigt'

Fö kåmbe do heim onjifär samtiidit såm ti kåmbe heim, så tå he ***rinde*** *jo yy töm heila tiin*
'För kommer du hem ungefär samtidigt som de [barnen] kommer hem, så då det rinner ju ur dem hela tiden'

Likadana oassimilerade former finns även i andra finlandssvenska dialekter (se Naert 1987, 79). På Åland påträffas en vokalförlängning framför de ovan nämnda konsonantgrupperna (Harling-Kranck 1988, 80). I Jb är vokalen alltid kort.

Konjunktionen eller (fsv. **ællir**, **æller**) har också omfattats av denna övergång.

Föri jyyln ***eldi*** *nää var i?*
'Före julen eller när var det?'

Från presens har verbet spänna fått *nd* i infinitiv.

Så va he bara ti ***spend*** *ho deenand*
'Så var det bara att spänna den [fjädern] där'

I sammansättningar assimilerar Jb gammal konsonantförbindelse *nd*.

Så ein sondasmårn satt ja å skryyva tvettmasjiin så, toow ja ***sannpapri***
'Så en söndagsmorgon satt jag och skruvade tvättmaskin, så tog jag sandpapper'

På taał åm ***tannleekan****, noow ska ja seij, he va langt i fråån roołit förr*
'På tal om tandläkaren, nog ska jag säga, det var långt i från roligt förr'

Åm he va ååv liini såm di va laga, döm dii groov ***hanndyyka*** *tå, såm di hadd förr*
'Om det var av lin ("linet") som de var gjorda, de där grova handdukarna då, som de hade förr'

*Ja veit int ho de **kona** misslykkas så tookot*
'Jag vet inte hur de [fotona] kunde misslyckas så tokigt'

Till de äldsta av assimilationerna hör assimilationen av **rs.** Den är även belagd i Jb. I förbindelserna vokal + **rs** resp. vokal + **rn** har **r** + konsonant antagligen först assimilerats till en supradental, som i Jb senare har övergått till "enkelt" (dentalt) *s* resp. *n*.

*Nee, men veit do va e **stösta** feili vaanlitviis, tå na gaa såndär?*
'Nej, men vet du vilket är det största felet vanligtvis, då något går sönder?

He finsta ein lamppo å ho finsta vi Härrfåssn
'Det fanns en lampa och den fanns vid Herrforsen'

*Så ho steig me vatoembare vi **hööni***
'Så hon steg med vattenämbaret vid hörnet'

*Fö mangg gangg, så vila do jo fåå klimppo i he dee **gaani***
'För många gånger,så ville du ju få klimppor i det där garnet'

Också i ordet *bååån* barn finns en assimilation av **r** + **n**. Det långa **a**–ljudet har övergått till **å** (jfr. *gaan* garn).

*He va, tå ja va **bååån***
'Det var, då jag var barn'

***Bååne** leikt noow meir en va di płåkka päärona*
'Barnen lekte nog mera än vad de plockade potatisar'

En motsvarande tendens har ord med senare från riksspråket inlånat *–rd*. Här bör observeras att gammalt **rdh** ger "tjockt" *l* (se s. 145–146 ovan):

*Nå, int jär i **vääden***
'Nå, inte här i världen'

*He e **fäädi** tvinga tå*
'Det är färdigt tvingat då'

Däremot behåller förbindelserna *–rt* och *–rl* alla sina komponenter utan assimilation.

Ho hadd ***höört*** *jyydi ååv me*
'Hon hade hört mitt ljud [=röst]'

No haa he jo reina ***bårt*** *heiła såman*
'Nu har det ju regnat bort hela sommaren'

Di e noow fiin döm dii ***päärlona***
'De är nog fina de där pärlorna'

Undantag utgör ordet karl som förekommer i Jb i formen *kaar*, även i pl.

Tä hadd di ein ***kaar****, såm di kalla ti T* [namn]
'Där hade en karl, som de kallade [till] T [namn]'

Va e he fö fåłk, såm kåmbe, trii ***karar*** *tsöörand å int nååtingg i sleda?*
'Vad är det för solk, som kommer, tre karlar körande och inte någonting i släden?'

I farfar och morfar assimileras *r* med efterföljande *f*.

Ja va jo mytši vi fammos å ***faffas*** *ja, tå ja vekst opp*
'Jag var ju mycket hos farmor och farfar jag, då jag växte upp'

Men ja veit int, va he va, tå ***moffa*** *toow bårt he så lengg ha leva*
'Men jag vet inte, vad det var, då morfar tog bort det [äppelträdet] så länge han levde'

Dessa uppvisar inga kortstaviga former som *famo*, se vidare under Stavelse–längd nedan. Bortfallet av –r i ändelser kan också anses vara en form av assimilation. Om detta se vidare under Konsonantbortfall s. 175.

I ordet lass *lass* (m.) 'last, lass' har Jb *t* efter *s* assimilerats till ett långt *ss*. En motsvarande utveckling finns i riksspråket (Hellquist 1958, s.v. *lass*,

last).

He va ein stooraktian ***lass****, så tenkt vi riktit lemm tä vi sann*
'Det var en storaktig last, så tänkte vi riktigt lämna där i sanden'

*Int va he naa ande, såm sko tramp i ledo å i de hää på höij****lassin*** *en ongga*
'Inte var det någon annan, som skulle trampa i ladan och i det här på hölasset än ungarna'

En tidig övergång är **–RnaR > –na** i feminina bestämda pluralformer:

Vist e döm dii ***björkkana*** *grann?*
'Visst är de där björkarna vackra?'

Så tee jikk o heila ***vikona*** *yyt*
'Så där gick hon hela veckorna ut'

Ett typiskt drag för Jb är assimilationen över ordgränsen (yttre sandhi). Detta berör speciellt prepositioner och personliga pronomen. Om en preposition åtföljs av ett personligt pronomen, är det vanligt, att prepositionens slutljudande konsonant (t.ex. **ð**) assimileras med den konsonant (t.ex. **m, ð** eller **s**) som det personliga pronomenet börjar t.ex. **með mēR** > *memme.* (Vendell §208, II; §209, III.)

Men ti frååg ååv H [namn], *åm ho sko hola* ***memme****, he va naa såm di tykt int riktit passa se*
'Men att fråga ("av") H [namn], om hon skulle dansa hula–hula med mig, det var något som de tyckte inte riktigt passade sig'

Då di int riktit hadd tiid ***medde***
'Då de inte riktigt hade tid med dig'

Ha sko altjemt haa en jälppar ***messe***
'Han skulle alltjämt ha en hjälpare med sig'

Å så hadd man tå ***vassin*** *viko, så hadd di hand åm pomphyysi saan, tå he va fäädi*
'Och så hade man då var sin vecka, så hade de hand om pumphuset sedan, då det var färdigt'

5.2.2.2. FÖRMJUKNING

Under den äldre fornsvenska tiden inleddes en förmjukning (affricering) av de velara klusilerna **g** och **k**, även i förbindelsen **sk**, framför främre vokaler (æ, e, i, y, ø). Klusilerna utvecklades till en början rätt allmänt till **gj**, **kj** resp. **skj**. Dessa har senare affricerats enligt följande: **gj** > **dj** > **j**, **kj** > **tj** resp. **skj** > **stj** > **sj** (Wessén 1962, 49.) Enligt Ahlbäck (1971, 8) har i finlandssvenska dialekter utvecklingen vid ursprungligt **g** oftast stannat på stadiet *dj* eller även *dz*, vid ursprungligt **sk** på *sts*; växlingen mellan ovan nämnda uttalstyper skiftar från by till by. Härmed sammanfaller även utvecklingen av fsv. **gj-** (**gj-**) och **kj-** (**kj-**).

I mitt material står **g** i uddljud med fullbordad förmjukning till *j*. Materialet omfattar bl.a. sammanlagt 35 belägg på verbet göra i olika tempusformer, och alla belägg får ett uttal med fullbordad förmjukning, både i fråga om uddljudande **g** framför främre vokal och **gj-** (**gj-**):

> *Så ette tiijo åår, så sko vi måst byri tenk, va ha ska **jära** tå*
> 'Så efter tio år, så borde vi börja tänka, vad man ska göra då'

> *Så va he naatingg, såm o sko haa **joort** å naan så **joor** int he åt ena*
> 'Så var det någonting, som hon skulle ha gjort och någon så gjorde inte det åt henne'

Hultman säger redan 1894 (112) om dialekten i Pedersöre härad enligt följande: "I uddljudet håller likväl det hsv. *j* på att gripa omkring sig på bekostnad af *dz-*", d.v.s. anledningen är tydligen riksspråkligt inflytande. Även i de övriga fallen med ursprungligt **g**-ljud har informanterna en fullbordad förmjukning till *j*:

*Ja **jikk** jo baket fammo, tå o refsa diksreina, å de hää så var e eit toko dee jooł**jeiting**boow, å så toow ho dii refso reett i he dii **jeiting**boowe*
'Jag gick ju ("bak") efter farmor, då hon räfsade diksrenar, och det här så var det ett sådant där jordgetingbo, och så tog den där räfsan rätt i det där getingboet'

*Fö int va he jo nykäłn **jöömd** på naa toki stell*
'För inte var ju nyckeln gömd på något sådant ställe'

Fsv. tonlös klusil **k** har utvecklats i Jb i likhet med det finlandssvenska riksspråkets, d.v.s. till en affrikata, med ett undantag. I Jb blir uttalet antingen [*ts*] eller [*tš*]. Skillnaderna i uttalet är helt individuella.

*Int mins ja naa, va ja **tsööft** fö kreftpengga*
'Inte minns jag något, vad jag köpte för kräftpengarna'

*Så ja fikk int **tšööp** naa fjedro*
'Så jag fick inte köpa någon fjäder'

Det tycks vara så, att uttalet av *k* i uddljud för det mesta är [*ts*].

*He va jo vaanlit ti haa nykäłn ti lees i **tsistona***
'Det var ju vanligt att ha nyckeln att låsa kistorna'

*Så tå sååg a he va naa **tsool** yytanpå byksona*
'Så då såg han det var någon kjol utanpå byxorna'

I mitt material finns flera belägg på att utvecklingen vid ursprungligt **sk** stannat på **sts**– stadium, men eftersom de förekommer endast hos informanten F, förmodar jag, att detta hör till en äldre form av dialekten. Det skulle vara intressant att undersöka, om en motsvarande utveckling finns i granndialekterna t.ex. i Esse och Purmo. I dessa dialekter torde *sts*– i uddljud vara välbevarat.

He vaa bara aavbrotti me de hää springgasi, tå a ska springg å ***stsöit*** *arbeiti imillan alttingg*
'Det blir bara avbrott med det här springandet, då man ska springa och sköta arbetet emellan allting'

Å så hadd vi tå he va jo stråffona på ***stsiidre***
'Och så hade vi då det var ju *stråfforna* [= läderremmar] på skidorna'

He va he ... naa ***stsilna****, va do va i åldär, så passa do mee i jenggi*
'Det var det... någon skillnad, vad du var i ålder, så passade du med i gänget'

Informanten F har *sts–* i denna ställning konsekvent, även om detta i allmänhet inte tycks vara modernt i dagens dialekt i Jakobstad. Övriga informanter har enkelt *sj–* i dessa ställningar.

Men noow e di i rokot sjikk, rokot ***sjöitt***
'Men nog är de [planen] i dåligt skick, dåligt skötta'

Stråffona på ***sjiidre***
'Läderremmarna på skidorna'

Jaa, men va e he fö naa ***sjilna****, åm int ni behööva peedra å ni behööva päärona*
'Ja, men vad är det för någon skillnad, om inte ni behövde cyklarna och ni behövde potatisarna'

Ovan nämnda förändringar kan inträda även i inljud, och denna företeelse kallas som redan i kap. 4.2. nämnts "norrländsk" förmjukning. Som ovan konstaterats liknar Jb i stort sett riksspråket, när det gäller förmjukning av uddljudande *g–/k–*, men i inljud är situationen en helt annan. "Norrländsk" förmjukning förekommer relativt konsekvent i Jb, också hos alla mina informanter. Som vanligast är denna förmjukning i bestämd form singularis av substantiv på *–g* eller *–k*, där rotmorfemets slutkonsonant står framför artikelvokalen, fsv. **i**.

Kortstaviga substantiv på fsv. **-gh** har i bestämd form singularis förmjukning. Uttalet varierar mellan *j* och *dz*. Inljudande **-gh-** blir *-j-*.

Så he va, tå ja handla, var å handla bryydkłeningstyyje
'Så det var, då jag handlade, var och handlade brudklänningstyget'

Ja haa jo en fåłkdrekt, såm faste miin haa bådi vekstfärga å vevd he dii tsooltyyji i tvååskaft
'Jag har ju en folkdräkt, som min faster har både växtfärgat och vävt det där kjoltyget i tvåskaft'

He saa jo gobbi å, tå a jikk baket ***płooji****, he fins int toki tee*
'Det sade ju gubben också, då han gick bakefter plogen, det finns inte sådant där'

*Åm do kåmme, såm va ska ja seij, nää åm man kåmme såm Laasmo****veiji****, ja bryyka faa ront ha* ***veiji***
'Om du kommer, som vad ska jag säga, nej om man kommer som Larsmo-vägen, jag brukar fara runt den vägen'

Tå vi far å springg i Östanpå ***skooji***
'Då vi far och springer i Östanpåskogen'

-dz- förekommer i ord som slutar på *-ng*.

Å så ti ande jikk å sko ligg se, ***drendze*** *i höög****sendze*** *å* ***tsändze*** *jikk å sko å ligg, men gobbi var opp*
'Och så de andra gick och skulle lägga sig, drängen i högsängen och käringen gick och skulle ligga, men gubben var uppe'

Ha va stoor å stedo å hadd ***rindzi*** *i nesa*
'Den [oxen] var stor och stadig och hade ringen i näsan'

Även den tonlösa varianten *ts* finns belagd i mitt material.

*He dii me hola****rintsi****, he va noow naating såm va, he va noow tiidens melodii*
'Det däp med hula-hularingen, det var nog någonting som var, det var nog tidens melodi'

I avledningsändelsen *–(n)ing* växlar också resultatet mellan tonande och tonlös kombination.

Å fa do tiid ti he dii ***åmjiivnenze*** *tiin, tä do haa vekst opp*
'Och far du dit till den där omgivningen din, där du har växt upp'

Ja nappa jo på krootse ja straks å foo tiid me ***kleninze***
'Jag nappade ju på kroken jag strax och for dit med klänningen'

Ja haa heila he dii ***byggnintse*** *płos yyteveesee å he e fyyra kłasse płos bibłoteetsi, seks sjyy tambyyre, trii trappo fråån ande* ***våånintse***
'Jag har hela den där byggningen plus utedass och det är fyra klasser plus bibloteket, sex sju tamburer, tre trappuppgångar från andra våningen'

Vid sidan av dessa bestämda former förekommer även riksspråkligt påverkade former. Det är mycket troligt, att riksspråket i allt större utsträckning kommer att påverka uttalet av inljudande *–g–*.

Vid inljudande **–gg–** förekommer både *–ddz–* och *–ddj–*. Skillnaderna i uttalet tycks i stort sett vara individuella.

Man bärd jo in vattni å så stsöld man vi ***bryddzo*** *tä nidanfö basto*
'Man bar ("bärde") ju in vattnet och så sköljde man vid bryggan där nedanför bastun'

Ha va riktit så tsåkk såm ***veddje***
'Den var riktigt så tjock som väggen'

Men vid sidan av dessa har jag även belagt riksspråkliga former med långt *g*.

Å heila ***bryggo*** *va jo på tårra land*
'Och hela bryggan var ju på torrt land'

Så hadd vi piiltaavlo på bastoveggen
'Så hade vi piltavla på bastuväggen'

Däremot visar förmjukningen av *-k-* inga som helst tecken på att försvinna. Det får i Jb uttal med *ts/tš*. Även här är varianterna i uttalet individuella.

He e jo he, tå ***fåłtsi*** *fäätas mei*
'Det är ju det, då folket färdas mera'

He va i såmrast å ja haa sööma ***mytsi*** *saan*
'Det var i somras och jag har sytt ("sömmat") mycket sedan'

Så tå spann a på ***råtsi*** *tå bara*
'Så då spann man på rocken då bara'

Förmjukning av inljudande **-sk-** förekommer endast i några ord och hos en del av mina informanter. Det finns vacklan hos en och samma informant i uttalet; de flesta av mina informanter har *sj* i denna ställning, medan vissa informanter har *sts* och andra *s*. Jag förmodar, att förmjukningen mer eller mindre är på väg att försvinna ur dagens dialekt i Jakobstad.

Kansje *he höörs tå vi sörpła kaffi?*
'Kanske det hörs då vi sörplar kaffe?'

*Å så tvett****masjiin*** *så slyyta sentrifigeer*
'Och så tvättmaskinen så slutade centrifugera'

Tå he e modäänt å he e baa ti ståpp i ***masstsiin*** *å så legge a påå programmi*
'Då det är modernt och det är bara att stoppa i maskinen och så lägger man på programmet'

Ja mins int ho gambäł ja va, ***kanssi*** *ja sko noow ha vori* ***kanssi*** *in åtta, niiji åår*
'Jag minns inte hur gammal jag var, kanske jag skulle nog ha varit kanske en åtta, nio år'

Jag skall kort nämna de fall där förmjukning inte är möjlig. Enligt Vendell (1894, §145, 1) uppträder förmjukning aldrig före svarabhaktivokalerna *e/ä*.

Här handlar det dock helt enkelt i Jb om ändelsevokalerna *e/ä*.

*Int **tykke** ja tšende naan ååv döm hii*
'Inte tycker [jag] [att] jag känner någon av dem här'

*Men he **märkkär** a jo noow eli ska vi seij ha fåå höö mytši ååv ongga*
'Men det märker man ju nog eller ska vi säga man får höra mycket av ungarna'

*Di **hogge** jo ha tiin*
'De [bönderna] hugger ju den tiden'

*Ho mytši **jestär**?*
'Hur många gäster?'

*Å så **kåmbe** vi fråån ooliika **stellär***
'Och så kommer vi från olika ställen'

Inte heller framför en främre vokal (Vendell 1894, §145, 6) i vissa ord.

*Naa, såm ja **kåmbe** ihååg va mommo liiksåm tała åm, he va knepani åm **kårihantaagi**, he kalla ho ti knepani*
'Något, som jag kommer ihåg vad mormor liksom talade om, det var *knepani* om korghandtaget, det kallade hon för *knepani*'

Ele så e di yytflogi
'Eller så är de [barnen] utflugna'

*Jaa höö do, tå a e **gałen**, så er a **gałen***
'Ja hör du, då man är galen, så är man galen'

5.2.2.3. KONSONANTBORTFALL

Redan under vikingatiden förekom både konsonant- och vokalbortfall. Om vokalbort fall se kapitlarna Apokope och Synkope. Konsonantbortfall i stavelseslut förekommer också i talat riksspråk.

Konsonantbortfall är ett mycket typiskt drag i Jb. Palatalt **R** var vanligt i ändelser och vid sammansättningsfog. Under den äldre fornsvenska tiden föll det ofta i dessa ställningar. (Thors 1970, 39.)

Ett typiskt drag i norra Skandinavien, men även på andra håll, är bortfallet av **R** i presens och substantivändelser (Sandøy 1993, 132). Vid bortfall av ändelse *–r* i Jb handlar det om en nollallofon. I presensändelserna (*–ar, –är, –r*) faller *r* oftast, om följande ord börjar på konsonant samt i absolut slutljud (framför paus). Bortfallet är alltså "villkorligt". Om "villkorlig" ändelseförsvagning i gotländskan se Wessén (1969, 49).

> *Kansje he höös, tå vi* ***sörpła*** *kaffi?*
> 'Kanske det hörs, då vi sörplar kaffe?'

> *Å saa ååt drendze, at åm int a gaar ti tsellan, så* ***hogga*** *di ihäät an så saa drendze, att jåå ha* ***gaa*** (paus) *me döm dii ande i tsellan*
> 'Och sade åt drängen, att om inte han går till källaren, så hugger ("huggar") de ihjäl honom, så sade drängen, att ja han går (paus) med de där andra i källaren'

Enligt Thelander (1979, 86), står i Burträskmålet ändelse *–r* kvar i *gaar*, *staar* och *jär* 'är'. Detta är allmänt i norrländska dialekter (Dahlstedt 1980, 245–247). Detta är inte fallet i Jb, utan här faller fakultativt slutljudande *r*.

> *Nee, nå he e jo så dee alttingg* ***gaa*** *framååt*
> 'Nej, nå det är ju så där allting går framåt'

*Så frååga ja, åm a bryyka tšööp naa, **staa** ha före me*
'Så frågade jag, om han brukar köpa någon [Ässä-lott], står han före mig'

Men he e vel bara jä ti vara
'Men det är väl bara här att vara'

Å frååga tå, at er e tå flyygär e, har e tvåå beine
'Och frågade då, att är det då flyger det, har det två ben'

Bortfall av ändelse *–r*, när följande ord börjar med konsonant, förekommer genomgående i hela materialet och hos alla informanter. Men även former med bevarad ändelse *–r* förekommer speciellt, om följande ord börjar med vokal, men även i ställningar där bortfall skulle vara möjligt.

*Men he e mytši såm e så viktit, tå riktit jyst i he dee sjeede, tå di **taar** ipi döre å kåmbe heim **kåmbär** in*
'Men det är mycket som är så viktigt, då riktigt just i det där skedet, då de [barnen] tar upp dörren och kommer hem [från skolan] kommer in'

*Nå, vi **stenggär** ååv he i mellan å taa nyy faart ijen*
'Nå, vi stänger av det emellan och tar ny fart igen'

Bevarad ändelse *–r* i ställningar, där det normalt faller:

*Nee, men he e kånstit he e, at he e mytši åå de hää talasi, såm **kåmbär** fråån he de gamalt*
'Nej, men det är konstigt det är, att det är mycket av det här talandet, som kommer från det där gamla ("gammalt")'

*Å så e ja på ande skooła en ja haa vori förr, vi **byytär**, så vi sirkkoleera*
'Och så är jag på annan skola än jag har varit förr, vi byter, så vi cirkulerar'

I materialet finns även belägg på fall där ändelse *–r* fallit i ställningar där det normalt bevaras.

*Nå jaa, vi **ååtekåmbe** i måro tå*
'Nå jaa, vi återkommer i morgon då'

*Men i åår, så fonkka he, men nesta åår, så **fonkka** int i, ja troor int ja kan böri sjyy*
'Men i år, så funkar det, men nästa år, så funkar inte det, jag tror inte jag kan börja [klockan] sju'

Växlingen vacklar något som exemplen ovan visar. Regeln är: Bortfall av *r* förekommer vanligen, om följande ord börjar med konsonant och *r* bevaras om följande ord börjar med vokal. Eftersom exemplen ovan i stort sett följer regeln, torde avvikelserna inte kunna anses vara typiska.

Pluralformer av substantiv uppvisar likaså "villkorligt" bortfall av slutljudande *r*. Detta gäller tvåstaviga maskuliner och femininer på stamslutande vokal och neutrer på stamslutande vokal. Detta förekommer i samma ställningar som i presensändelserna. Bortfallet gäller först och främst den obestämda formen.

*Ha tykkär åm **hesta**, ha spela på **hesta***
'Han tycker om hästar, han spelar på hästar'

*He va he ja sko sii he, va myki **bilde***
'Det var det jag skulle se, det var mycket bilder'

*He vaa noow onggas arbeiti ti tsöö **koddona***
'Det var nog ungarnas arbete att köra korna'

*He e såm **treede** ront he heila*
'Det är som träden runt det hela'

I bestämd form pl. finns *r* aldrig framför *–na*.

*No mins ja ein faktiskt, tå do talar åm fösäljare, ein såm såld **båstana***
'Nu minns jag faktiskt, då du talar om försäljare, (en) som sålde borstar'

*Så saa småå **flikkona**, at int di drikke koomjöltsi*
'Så sade småflickorna, att inte de dricker komjölk'

Jaa, he dii, tå do riita yyt ***ryytona*** *på bakka*
'Ja, det där, då du ritade ut rutorna på backen'

Framför vokal utan bortfall i obest. pl.:

Å no veit int a, åm a fåå he helde byri jo tała åm naa ***ondeliheitär*** *åm pansjoon, tała ti jo*
'Och nu vet man inte, om man får det heller, de börjar ju tala om några underligheter om pensioner, talar de ju'

Tå va ja heim i tvåå ***vikor*** *å tå ja kåm tibaaka sen, så var e ti höijbärg tå en*
'Då var jag hemma i två veckor och då jag kom tillbaka sedan, så var det att bärga hö då ännu'

I likhet med presensändelserna förekommer växling även i pluralformerna av substantiv. Variationen tycks vara vacklande.

Ja mins vi leikt tsyygo ***fråågor*** *tä heim vi åss*
'Jag minns vi lekte tjugo frågor där hemma vid oss'

Tvåå płastvesko ååt me eit åår å ja vist int naa vem
'Två plastväskor åt mig ett år och jag visste inte något vem'

I plurala substantiv i samband med räkneord tycks *r* falla allmänt.

He e fyyra ***kłasse*** *płos bibłåteetsi, seks, šjyy* ***tambyyre****, trii* ***trappo***
'Det är fyra klasser plus biblioteket, sex, sju tamburer, tre trappor'

Men entå tvåå ***tiima****?*
'Men ändå två timmar?'

Vi gaav tvåå gambe ***peeda****, så vi fikk päärona i stelli*
'Vi gav två gamla cyklar, så vi fick potatisarna i stället'

Så rååka e pass åtta ***tiima*** *ååt vi trii såm lemma*
'Så råkade det passa åtta timmar åt oss tre som lämnade'

Men undantag finns:

> *Men gobbi börja måra å tenk: "Va er he fö fåłk, såm kåmbe, trii* ***karar*** *tsöörand å int naatingg i sleda?"*
> 'Men gubben började grubbla och tänka: "Vad är det för folk, som kommer, tre karlar körande och inte någonting i släden?"'

I slutljud faller *r* i andra stavelse i prepositioner, adverb o.dyl. om följande ord börjar med konsonant, men någon gång, även om följande ord börjar med vokal. Här gäller samma regel som ovan.

> *Saan tå ho vart pansjoneera, tå flytta ho fråån staan, så bodd o* ***onde*** *sama taak*
> 'Sedan då hon blev pensionerad, då flyttade hon från staden, så bodde hon under samma tak'

> *Brooe va int fäädi tå helde, så he jikk int ti faa* ***öve*** *ååge naa*
> 'Bron var inte färdig då heller, så det gick inte att fara över ån alls'

Sammanfattningsvis kan det konstateras, att bortfall av slutljudande *r* i presens- och pluraländelser förekommer oftast, om följande ord slutar på konsonant samt i absolut slutljud, d.v.s. framför paus. Om följande ord börjar på vokal, bevaras slutljudande *-r* allmänt. Detta gäller även om prepositioner och adverb. Även om vissa undantag förekommer, är det berättigat att påstå att *r*-bortfallet är en normal företeelse i dagens dialekt.

Bortfall av ändelse *-r* förekommer enligt den ovan nämnda regeln även hos substantiv på stamslutande *r*. Likaså faller *r* i den första leden i sammansättningar.

> *Såm* ***leevebiffa*** *staar ho å steike öve fyyrahondra*
> 'Som leverbiffar står hon och steker över fyrahundra'

> *He va jo* ***ledestöyła*** *å int hadd man naa mangg par skoowa*
> 'Det var ju läderstövlar och inte hade man några många par skor'

I obetonade stavelser har de slutljudande frikativorna **dh** (ofta < **t**) och **gh** (någon gång < **k**) efter vokal fallit. Detta gäller speciellt bestämd form singularis av neutrala substantiv, supinformer och perfekt participer av starka verb och verb i den svaga I konjugationen samt vissa adverb och prepositioner. Detta är mycket väl belagt i mitt material hos alla informanter.

> *Nee, men he mangg gangg på såman så, sko man behööv haa ein peed på va* ***stelli***
> 'Nej, men det är många gånger på sommaren, så skulle man behöva ha en cykel på vart ställe'

> *Ho haa heila liitän på boołe såpa var e, såpa på* ***boołe***
> 'Hon har hela litern på bordet, *såpa* [=mjölk] var det, *såpa* på bordet'

> *Så hadd di jo* ***beslyyta*** *de hää gobba no ska di laga vatoleedninze*
> 'Så hade de ju beslutat de här gubbarna, nu ska de bygga vattenledningen'

> *Ti haa* ***laga*** *he i liinbree me onjifär så tee langg tagga*
> 'De har lagat det på linbräd med ungefär så här långa taggar'

> *He e* ***åppteiji***
> 'Det är upptaget'

> *Men de hää vi hadd jo noow mommo mee åss en tyyro saan, tå ho vart* ***pansjoneera***
> 'Men det här vi hade ju mormor med oss en tid sedan, då hon blev pensionerad'

> *Så foor o ti arbeitskraftsbyråån å så frååga di, va ho e* ***intreseera*** *åå, så saa ho åå biila*
> 'Så for hon till arbetskraftsbyrån och så frågade de, vad hon är intresserad av, så sade hon av bilar'

Om bortfall av fsv. **-adi** efter apokope se Kap. Apokope.

Även i prepositioner och adverb som slutar på **ð** (**-dh**), förekommer bortfall av **dh.**

Men tå di lyyst ande ganggo, så foo ja tiid å mamm å papp ***mee***
'Men då de förlyste andra gången, så for jag dit och mamma och pappa med'

Jåå, men he va så braa, ja hadd jo ha dii gröön ha dii gambel ***vi*** *villo*
'Ja, men det var bra, jag hade ju den där gröna [cykeln], den där gamla vid villan [=sommarstugan]'

Å tå ja ein daa kåm fråån arbeiti, så va he ein kass ***me*** *eppłe på trappo*
'Och då jag en dag kom hem från arbetet, så var [där] en kass med äpplen på trappan'

Likaså förekommer bortfall av slutljudande **gh** ofta efter ursprunglig lång eller i målet förlängd vokal (Vendell 1894, §194, C, 3).

Ja va å skåda et döm i ***daa***
'Jag var och tittade efter dem [porslinsfärgerna] i dag'

Ho saa ***alde*** *haa di hadd så stoor pääro*
'Hon sade aldrig har de haft så stora potarisar'

I slutljud faller **-gh** i preteritumformerna tog, såg, slog, låg och drog samt i adjektiv på **-igh**, **-ugh/-ogh**. Supinumformerna som slutar på vokalen /o/ får ett litet efterslag av /w/, se sidan 156 ovan.

Så ***toow*** *a jo in tär å hyyrt ryymi öve natte*
'Så tog han ju in där och hyrde rummet över natten'

Di va tårr, tå vi laga nee döm å int ***såå*** *do naatingg påå döm*
'De [potatisarna] var torra, då vi lagade ner dem och inte såg du någonting på dem'

He, såm va påpolään, eit gambeli peedjyył, såm man sprang ront heila byyji å ***sloow*** *me tseppi påå*
'Det, som var populärt, ett gammalt cykelhjul, som man sprang runt hela byn och slog med en käpp ("käppen") på'

Ha saa ååt ho dii piigo, at åm ho sko vaa så ***venli*** *å vekk opp a på mårne*
'Han sade åt den där pigan, att om hon skulle vara så vänlig och väcka upp honom på morgonen'

*E ho **leedi** i daa?*
'Är hon ledig i dag?'

*Ja, si do ho misslykkas jo alde ho dii kako å så er ho faktist **safto** å goow*
'Ja, se du den misslyckas ju aldrig den där kakan och så är den faktiskt saftig och god'

I de oblika pronominella formerna mig, dig, sig (y.fsv. **migh**, **digh**, **sigh**) faller **gh** allmänt i Jb. Detta förekommer i både tryckstark och trycksvag ställning.

Tryckstarkt:

*Vi fåå seij presiis ho domt vi vill, saa ho **me**. Di bryy int se i innehålli, he e bara he dee oołe*
'Vi får säga precis hur dumt vi vill, sade hon mig. De bryr inte sig om innehållet, det är bara de där orden'

Trycksvagt:

*Fö to kona jo gaa nee, tå di int riktit hadd tiid **medde***
'För du kunde ju gå ner, då de inte riktigt hade tid med dig'

Sedan urminnes tider har vokalen i andra stavelsen varierat i flera germanska språk. Denna variation uppträder i många ord, t.ex. på **–ing/–ung**. I orden *måro*, *måris* har **gh** från den fsv. stammen **morghon** fallit (Hellquist 1957, s.v. *morgon*).

*Ja böri halv sjyy annos i **måris***
'Jag började halv sju annars i morse'

*Ååtminståne sko di haa yytflykt i **måro***
'Åtminstone skulle de ha utflykt i morgon'

I en del ord i tryckstark position faller slutljudande **ð** (**dh**).

*Ha jikk fråån gåål ti gåål å hoggd veen fö **brööföödo** siin*
'Han gick från gård till gård och högg ved för sitt levebröd'

*Å så slotta he **nee** moot ååje*
'Och så sluttade det ned mot ån'

I orden skall, skulle och till har det trycksvaga slutljudande *l*–ljudet fallit, i skulle efter apokoperingen av den sista vokalen.

*Vart **ska** vi reis no?*
'Vart ska vi resa nu?'

*Så ha **sko** veta, vann ha ska trykk*
'Så han skulle veta, var han ska trycka'

*Haa do vori **ti** staan?*
'Har du varit till staden?'

*Hor i friidens namm głöömd ja **ti** knepp åpåå he dii?*
'Hur i fredens namn glömde jag att knäppa på den där [kaffebryggaren]?'

I appellativum och egennamn **karl** faller *l* såsom redan i yngre fsv. och många andra dialekter, även i pluralis, och ordet är kortstavigt i pluralis. I mitt material förekommer inte egennamnet Karl, endast substantivet karl som i Jb betyder 'man' är belagt.

*Å tä hadd di ein **kaar**, såm kåm, såm di kalla ti T* [namn]
'Och där hade de en karl, som kom, som de kallade för T [namn]'

*Men gobbi byrja måra å tenk: "Va er he fö fåłk? He kåmbe trii **karar** tsöörand å int haa naatingg i slede"*
'Men gubben började tänka: "Vad är det för folk? Det kommer tre karlar körande och inte har någonting i slädan"'

I stadsnamnet Nykarleby faller efter bortfall av *l* även *r*:

*He e nesta tsyygo kilomeetär ti **Nyykaabi***
'Det är nästan tjugo kilometer till Nykarleby'

I bestämd form singularis av alla femininer faller slutljudande **–n**. Detta förekommer genomgående i hela materialet.

*He va bara roolit ti hald e i **hande***
'Det var bara roligt att hålla den [glaskulan] i handen'

*He va så fiini vedär i helje i Jeppis, så **soole** lyyst varji daa*
'Det var så fint väder i helgen i Jakobstad, så solen lyste varje dag'

*Int de hää **ganggo***
fsv. **ganga** (svagt fem.)
'Inte den här gången'

*Å tå ja kåm fråån arbeiti, så va he ein kass me epple på **trappo***
'Och då jag kom från arbetet, så var det en kasse med äpplen på trappan'

*Jaa jaa vi va jo ti **villo** järi hälje å heila **bryggo** va jo på tårra land*
'Ja, ja vi var ju till villan [=sommarstugan] här i helgen och hela bryggan var ju på torrt land'

Detta gäller även bestämd form av maskuliner där **n**–ljudet ursprungligen varit långt.

*Ti kłåkko åtta på **kveldi** var o vi åss, satt innanfö döre på ein stoola*
'Till klockan åtta på kvällen var hon hos oss, satt innanför dörren på en stol'

*Tå a droow e ijinåm **kambi***
'Då man drog det [linet] genom kammen'

*He lemma såm på halva **veiji** naaleis*
'Det lämnade som på halva vägen på något sätt'

*Men at di såłd vel å fikk pengga ti **skoola***
'Men att de sålde väl och fick pengar till skolan'

I räkneorden 13–19 på fsv. **–tān** faller i slutljud *n*.

*Så saa ja fåå ja int naa påå he, så ska ja haa **femtto** mark åå de*
'Så sade jag får jag inte något på det, så ska jag ha femton mark av dig'

*Vi haa boodd snaart **fjoortto** åår tä*
'Vi har bott snart fjorton år där'

Detsamma gäller även frukt- och bärnamn på **-on**.

*Jåå, jåå så tsööpe di fäädi **linggo**sylt tå*
'Ja, ja så köper de färdig lingonsylt då'

*Ho saa alde haa di hadd så stoor **pääro**, int naa småå*
'Hon sade aldrig har de haft så stora potatisar ("päron"), inte några små'

I en del partiklar och prepositioner faller *n* likaså.

*Jåå, he e ganska bedröövlit ti fösöök hitt påå naatingg ti seij, tär**imilla** gaa noow monn på va såm på va fö slaks tanttona*
'Ja, det är ganska bedrövligt att försöka hitta på någonting att säga, däremellan går nog munnen på vad som på vad för slags tantorna'

*He dii sko jo karas **onda** he, he jikk int ti sambäl opp*
'Det skulle ju karas undan det, det gick inte att samla upp'

Pronomenet hon tappar slutkonsonanten *n* alltid i grundform (nom. och ack.). Detta är ett karakteristiskt drag för Jb, och ett mycket speciellt drag är att även långt *n* i han(n) faller[1]. I mitt material förekommer bortfallet konsekvent hos alla informanter.

---

[1] Paradigmen med tryckstarka och trycksvaga former för han, hon var i fsv. följande:

Sg. n.	**hann**	**hon**
g.	**hans**	**hænna(r)**
d.	**hanum, honum**	**hænni**
a.	**hann**	**hana, hona**

(Wessén 1962, 106). Den gamla dat. -stammen **honu(-m)** existerar inte i Jb. Om genitivformen *hennas* se s. 58.

Å jälpt til i föysi å nå, va di behöövd ***a*** *mee å* ***ha*** *såv i basto*
'Och hjälpte till i fähuset och nå, vad de behövde honom med och han sov i bastu'

Va hadd ***ho*** *på järtta?*
'Vad hade hon på hjärtat?'

Bortfall av *h* förekommer hos pronomina han och hon om föregående ord slutar på konsonant.

Å saa ååt drendze, at åm int a gaar ti tsellan, så hogga di i hääl ***an***
'Och sade åt drängen, att om inte han går till källaren, så hugger de ihjäl honom'

Så foor ***o*** *ti arbeitskraftsbyråån*
'Så for hon till arbetskraftsbyrån'

Men bortfall tycks förekomma även då föregående ord slutar på vokal. Dessa kortformer står eklitiskt och finns vanligtvis i andra positioner än som subjekt. Kortformerna tycks oftast stå i trycksvag ställning. (Thelander 1979, 69–70.)

Så ja gäätnas mee ***a*** *frååga ja ååv a, åm a haa naa biil me aotåmaatveksel*
'Så jag skämtade med honom, frågade jag [av] honom, om han har någon bil med automatväxel'

Så hadd ja riktit nyya bakkring påå a
'Så hade jag en riktigt ny bakring på den ("han") [cykeln]'

Men ha kan int säli, ha måst noow sjölv legg tiid ***ho*** *dii fjedro*
'Men han kan inte sälja, han måste nog själv lägga dit den där fjädern'

Det formella subjektet *he* det tycks förekomma utan *h*–bortfall, medan det demonstrativa pronomet *he* i tryckstark ställning behåller *h* och i trycksvag ställning har bortfall. (Se även Thelander 1979, 73–77). Dessutom har i ut–

vecklingen **þæt** > *he* ett bortfall av **-t** (genom > **-ð**) redan tidigt ägt rum (Hellquist 1957, s.v. *den*; Reinhammar 1975, 178ff.)

Nee, ***he*** *haa noow måra å blååst mangg sårttärs vindar*
'Nej, det har nog blåst många sorters vindar'

Så ***he*** *haa ja jo massår aav å int haa ja jo sööma naan anårak ååv e*
'Så det [tyg] har jag massor av och inte har jag sytt någon anorak av det'

Å frååga tå at er e tå flyygär e haar e tvåå beine
'Och frågar då att är det då flyger det har det två ben'

5.3. STAVELSELÄNGD

I *nutida rikssvenska* lyder regeln för stavelselängden: "i varje betonad stavelse måste finnas ett långt ljud eller en konsonantgrupp" (Thors 1970, 36; Pihlström 1981, 36–38). Detta innebär, att i en tryckstark stavelse måste det antingen finnas en lång vokal eller en lång konsonant (resp. konsonantgrupp). I det *fornsvenska* ljudsystemet fanns det ytterligare två stavelselängder. I en s.k. kort stavelse var både vokalen och konsonanten kort. I en s.k. överlång stavelse var både vokalen och konsonanten lång. (Thors 1970, 36). I det nutida svenska riksspråket har, såsom redan nämnts, de två senare stavelselängderna, försvunnit, men i en del dialekter är den korta stavelsetypen bevarad, i vissa t.o.m. den överlånga.

Dagens Jb framtonar kvantitetsskillnaderna, så att det har alla de fyra fsv. stavelselängderna kvar:

1. kort vokal + kort konsonant (VK)
2. kort vokal + lång konsonant (VK:)
3. lång vokal + kort konsonant (V:K)
4. lång vokal + lång konsonant (V:K:)

Kortstavighet fortlever i de finlandssvenska dialekterna, där det kortstaviga uttalet i stort sett har samma distribution som fornsvenskan. (Reuter 1980, 222). Men också i dagens finlandssvenska "riksspråk" är kortstavighet känt (Melin–Köpilä 1996, 19). I Jb finns kortstavighet hos några enstaviga och en stor mängd tvåstaviga ord. En betydande del av de tvåstaviga verben i Jb har kort vokal framför en konsonant (jfr Reuter 1980). Dessa verb följer – bortsett från musikaliska accentförhållanden – i stort sett fornspråkets

uttalsmönster (Noreen 1904, 426).

Kortstavigt uttal hos verbformer är mycket väl belagt i mitt material.

*Så ha sko **veta** vann ha ska trykk*
'Så han skulle veta var han ska trycka'

*Di **sitär** i eit, men ha e såm ein nivåå höögär ha dee ande plaan*
'De sitter i ett, men den är som en nivå högre det där andra planet'

*Ja **laga** moosn i gåår ååv e*
'Jag lagade mos ("mosen") i går av det'

*Men di **baka**, svämoor **baka** å faste H* [namn]
'Men de bakade, svärmor bakade och faster H [namn]'

*Nee, nå noow a ha fått, men int veit ja, int haa vi jo **lidi** ååv he naa*
'Nej, nå nog har man fått, men inte vet jag, inte har vi ju lidit av det något'

Kortstaviga substantiv i Jb är många.

*Vi tenkt jo int fåå kłeede yyr masjiin helde, ti foow jo ront å lemma tiid i båttn å **loko** ipi*
'Vi tänkte ju inte få kläderna ur maskinen heller, de for ju runt och lämnade dit i botten och luckan upp'

*No haa he jo reina bårt heila **såman***
'Nu har det ju regnat bort hela sommaren'

*Va he låfta ååv kaffi jär i **stygo***
'Vad det doftar av kaffe här i stugan'

Pluralformerna *daga* 'dagar' och *kara* 'karlar' har i Jb kort vokal, men i singularis är vokalen lång.

*Noow kåmbe ja ihååg döm dii fösta **daga**, noow va a sjyyk i kneede*
'Nog kommer jag ihåg de där första dagarna, nog var man sjuk i knäna'

*Ja va å skåda et döm i **daa***
'Jag var och tittade efter dem [porslinsfärgerna] i dag'

*He va naa ande **kara** mee å*
'Det var några andra karlar med också'

*Å tä hadd di ein **kaar**, såm kåm, såm di kalla ti T* [namn]
'Och där hade de en karl som kom som de kallade för T [namn]'

Ävenom verbet *baka* är kortstavigt i Jb, förekommer substantivet bagare med lång vokal. Här har riksspråket påverkat uttalet. Detta bevisas även av konsonanten *–g–* i detta ord (fsv. **bakari**).

*Ti e noow **baagare** ha, såm kan baka smökransar, ha e noow eittans **baagar** ha*
'De är nog bagare han, som kan baka smörkransar, han är nog ettans bagare han'

Den tryckstarka objektsformen av pronominet hon är i Jb kortstavigt, i motsats till genitivformen som är långstavigt. Se även sidorna 58 och 63 ovan.

*Så hinda a opp in stoorin kvinno, såm vila sita påå, å så let a **hena** sess åpåå*
'Så hann han upp en stor kvinna, som ville sitta på, och så lät han henne sitta på'

*Ja skåda tå peedn **hennas** va*
'Jag tittade [tänkte] då hennes cykel var'

Adverbialet bara uppvisar i Jb kortstavigt uttal, men i obetonad ställning apokoperas det slutljudande *a*–ljudet, *r* faller och vokalen blir förlängd.

*Di bryy int se i innehålli, he e **bara** he dee oole*
'De bryr sig inte om innehållet, det är bara de där orden'

*Di hadd **baa** döm dii głogga*
'De hade bara dem där gluggarna'

Överlång stavelse med både lång vokal och lång konsonant eller konsonantgrupp är belagd hos såväl verb som adjektiv.

*Så he kåm löös å fikk he dee **reetta** jyydi i błiistepiipo*
'Så det [barken] kom lös och fick det där rätta ljudet i visselpipan'

*Så troow ja he sko gaa **leettari***
'Så tror jag det skulle gå lättare'

*Int ha ja **siitt** naa płaane tä*
'Inte har jag sett några planer där'

*Int veit ja, åm vi e **föödd** i fåsto elde i brooenda*
'Inte vet jag, om vi är födda i förstugan eller i broändan'
[långt d hörs tydligt ffr vokal]

*Hikka hakka **hoosta** heila halva **höösti***
'Hicka hacka hosta hela halva hösten'
Fsv. **hōsta** och **høster**

Följande substantivformer har haft lång vokal i fornsvenskan och den är bevarad i Jb.

*Mesta deils noow **baraföötre***
'Mesta dels nog bara fötter'

*Tå ja sko haa naa svensk saago**böökre***
'Då jag skulle ha några svenska sagoböcker'

*Å man kåm jo heim tvåå-triitiin på **neetre***
'Och man kom ju hem två-tretiden på nätterna'

*He va jo int riktit föståss så braa läärarinnos **dootro**, såm teksta börja slåås i skooła*
'Det var ju inte riktigt förstås [en] så bra lärarinnans dotter, som täcktes börja slåss i skolan'

Överlång stavelse förekommer i Jb även i följande:

*Järʔ å taa döm ti **Ryyssland***
'Här? och tar dem [cyklarna] till Ryssland'

Fö man fikk jo int sii naatingg i Pårkkala, fö tå hadd jo ***ryysse*** *he*
'För man fick ju inte se någonting i Porkkala, för då hade ju ryssarna det'
Fsv. **ryz, rytza, rysze** o.dyl.

I det finlandssvenska högspråket förekommer också en överlång stavelsekvantitet t.ex. [slɯ:t:a] och [rø:k:a]. I sådana fall är konsonanten i Jb kort.

Nee, på daan efte skooła, kłåkko tvåå nää di ***slyyta***
'Nej, på dagen efter skolan, klockan två när de slutar'

Ha ***röike*** *allt fö mytši*
'Han röker alltför mycket'

Under äldre nysvensk tid inträdde i riksspråket konsonantförlängning i ord med akut accent, som inte finns i de finlandssvenska dialekterna och således inte heller i Jb (Wessén 1958, 155). Så tillvida heter det i Jb

Di ***sitär*** *i eit, men ha e såm ein nivåå höögär ha dee ande plaan*
'De sitter i ett, men den är som en nivå högre det där andra planet'
jfr. fsv. **siter** > sitter

Ja ***lesär*** *jyst ny*
'Jag läser nu'

Ho mytši ***vegär*** *ha dee?*
'Hur mycket väger den där?'

I Jb finns den ursprungliga långa vokalen bevarad framför *m*, i motsats till riksspråket som har fått konsonantförlängning (Hultman 1894, 53).

Men entå tvåå ***tiima****?*
'Men ändå två timmar?'

Så alltjemt e naa kłasse ***toom*** *kłåkko eit*
'Så alltid är någon klass tom klockan ett'

Så toow a jo in tär å hyyrt ***ryymi*** *öve natte*
'Så tog han ju in där och hyrde rummet över natten'

Var e jo stoor stoor vedaknippona, såm va ihoop me ***booma***
'Var de ju stora stora vedknippor, som var ihop med bommar'

Nee he e noow riktit me siksak å ***mönstesööm*** *fåå do på a*
'Nej, det är nog riktigt med sick-sack och mönstersöm får du på den'

Saa ja jo ååt ha, nå ha ***głöömd*** *jo bårt he*
'Sade jag ju åt honom, men han glömde ju bort det'

Fö int va he nykäln ***jöömd*** *på naa toki stell, så at allihoopa sko a hitta, åm di sko a vila in*
'För inte var det nyckeln gömd på något sådant ställe, så att allihopa skulle ha hittat [den], om de skulle ha velat in'

Ordet farmor förekommer i material som både kort- och långstavigt. Skillnaderna i uttalet är i stort sett individuella. Däremot är mormor alltid långstavigt.

Mins ***famo*** *så langt tibaaka?*
'Minns farmor så långt tillbaka?'

Ja va jo mytši vi de hää ***fammos*** *å faffas tå ja vekst opp*
'Jag var ju mycket hos [det här] farmors och farfars då jag växte upp'

Så va jo pääro-opptagastalko, he va jo ein höggtiid vi ***mommos*** *he*
'Så var ju potatisupptagning, det var ju en högtid vid mormors det'

6. JAKOBSTADSMÅLET vs. RIKSSPRÅKET

Dialekten i Jakobstad har bevarat många fornspråkliga drag samt drag från Pedersöredialekten som är grunden till Jb. Dessa drag är väl bevarade och dialekten hos mina informanter kan konstateras vara tämligen ren från inflytande utifrån. Detta bevisas av de procentuella proportionerna nedan. Jag har genom stickprov tagit upp några enstaka fall och resultaten visar att dagens dialekt i Jakobstad i stort är oberörd av inflytelser utifrån. Rikspråkliga former förekommer, men de har ingen nämnvärd andel i dialektens utformning i mitt material. Här vill jag påpeka, att min undersökning går ut på att definiera de karakteristiska dragen i dagens dialekt.

Herman Vendell skrev sin undersökning om Pedersöre–Purmomålet år 1892 och som redan nämnts utgör Pedersöremålet grunden till Jb. Därför är det enligt min mening skäl att grovt undersöka vilka drag som fortfarande förekommer i Jb och vilka som har försvunnit eller är på väg att försvinna. En mycket grov undersökning tyder på, att de flesta dragen Vendell har i sin undersökning fortfarande finns i Jb, detta gäller även exemplen i detta kapitel. I slutet av detta kapitel tar jag upp de få skillnader som förekommer.

Ett drag i Jb som är typiskt är diftongerna. Den utan tvivel vanligaste diftongen i Jb är *ei*. I mitt material förekommer den i ställningar där rikspråket har långt (eller kort) e. Diftongen *ei* uppgår till 691 belägg (99,1%) i materialet och eftersom det sammanlagda antalet belägg är 697[1], kan det

---

[1] Här räknas inte med ord i vilka urn. **ai** allmänt mycket tidigt övergått till ē såsom **mest–**, **flest–** (i Jb *mest–*, *flest–*).

konstateras att de 6 belägg (0,9%) som uppvisar långt e, torde vara "felsägningar" av informanterna. Det är troligt, att riksspråket spelat in i dessa sex fall, men att monoftongering av *ei* ytterst sällan förekommer i dagens Jb står klart.

FIGUR 1:

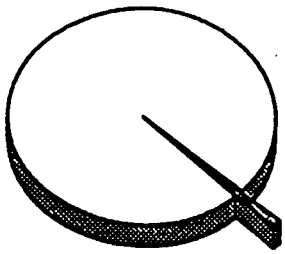

Jb 99,1% *meir*

rspr. 0,9% *meera*

Diftongen *ei*.

Det korta **a**–ljudet framför konsonantförbindelserna **ng** och **ld** är ett välbevarat drag i dagens Jb. I mitt material förekommer sammanlagt 187 belägg på bevarat *a* (d.v.s. 96,3%) och bara 7 belägg på *å* (3,7%) i denna ställning. Dessa 7 belägg bevisar, att riksspråkliga former inte är främmande för Jb, men att riksspråkets inflytande är minimalt, när det gäller bevarande av **a** framför **ng** och **ld**.

FIGUR 2:

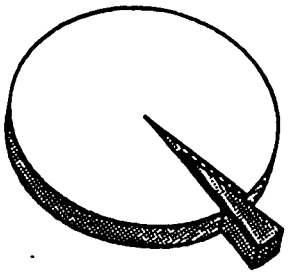

Jb 96,3% *mangg*

rspr. 3,7% *många*

Bevarade *a* framför *ng* och *ld*.

Konsonanterna i Jb uppvisar inte så stor variation som vokalerna. Ett typiskt drag i Jb är "tjockt" *l*, som förekommer i olika ställningar. Jag tar endast upp en typisk ställning, nämligen den intervokaliska. Som exempelord har jag valt verbet tala. I mitt material förekommer 70 belägg på *l*, medan "tunt" *l* är belagt 13 gånger. Procentuellt fördelas andelen: 84,3% på "tjockt" *l* och 15,7% på "tunt" *l*. Resultatet måste tolkas så, att "tjockt" *l* är väl bevarat i dialekten, men att "tunt" *l* håller på att få större fotfäste. Detta gäller speciellt yngre informanter.

FIGUR 3:

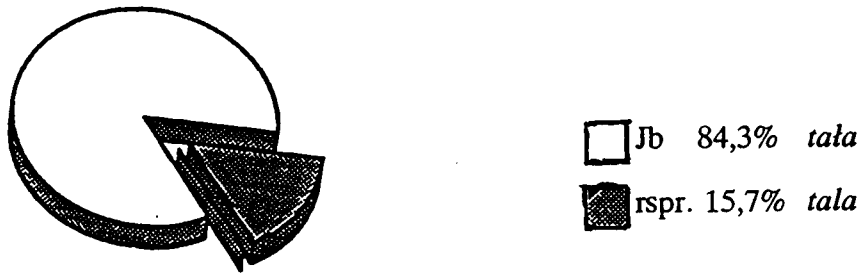

"Tjockt" *l* i verbet tala.

Norrländsk förmjukning förekommer ymnigt i dialekten i Jakobstad. Speciellt är förmjukning av inljudande *k* väl bevarat. Som exempel kan konstateras att *fåłtsi* 'folket' förekommer i sammanlagt 22 belägg, medan det standardspråkliga folket helt saknar belägg. På ett liknande sätt förhåller det sig med ordet mycket som når upp till totalt 75 belägg. Av dessa har 68 belägg den dialektala formen *mytsi*, som utgör 90,7% , medan de resterande 9,3% utgörs av en mellanform *myki*. Att den senare riksspråkligt påverkade formen nästan stiger till nästan 10%, beror troligen på det ringa antalet belägg, men det kan också vara ett bevis på att riksspråket håller på att tränga in i vissa ljudkombinationer. Jag förmodar, att resultatet blivit något annorlunda vid ett större material.

FIGUR 4:

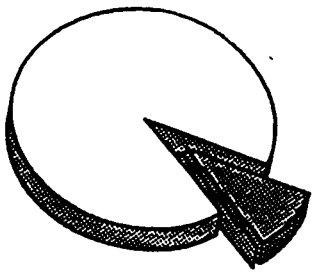

Jb 90,7% *mytsi*

rspr. 9,3% *myki*

Norrländsk förmjukning i ordet mycket.

Apokope, d.v.s. bortfall av en trycksvag vokal i slutljud, är typisk i Jb. Långstaviga infinitiver apokoperar allmänt slutvokalen **–a**. Mitt material uppvisar sammanlagt 457 belägg på långstaviga infinitivformer (typ kasta, tänka). Av dessa 457 belägg utgör de apokoperade formerna 452, d.v.s 98,9% av det hela. Apokope förekommer hos alla informanter och de resterande 5 beläggen utan apokope (1,1%) uppträder hos informanter, vilkas språk även i andra avseenden är påverkat av riksspråket. Kortstaviga ord (typ tala, äta) undgår oftast apokope.

FIGUR 5:

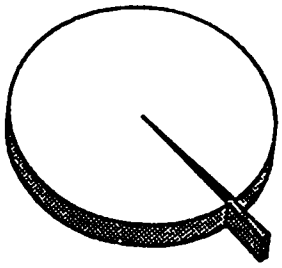

Jb 98,9% *kast*

rspr. 1,1% *kasta*

Apokope hos långstaviga infinitiver.

Även i preteritum förekommer apokope. I konjugation I är apokoperingen regel. Mitt material innehåller nämligen 489 belägg på preteritum av svaga

verb av konjugationen I (typ talade, kastade: Jb *tała*, *kasta*), vilka alla är apokoperade. Apokope av preteritum i konjugation II (typ hörde, tänkte: Jb *höört*, *tenkt*) uppträder i 168 belägg av sammanlagt 170 belägg. De två undantagen anser jag som felsägningar av informanterna. Procentuellt fördelas siffrorna: 98,8 % apokoperade former och endast 1,2% oapokoperade. I konjugation III förekommer sammanlagt 128 belägg på apokoperade former och 1 oapokoperad form. Detta bevisar, att även apokope av preteritumformerna i Jb bör anses som normal och inte har påverkats av riksspråket.

FIGUR 6:

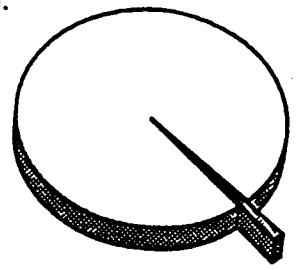

Jb 98,8% *kasta*

rspr. 1,2% *kastade*

Apokope i preteritum i konjugation I.

I Jb har första deklinationens feminina substantiv sk. svaga femininer bevarat den fornspråkliga oblika formen i **-u**/ **-o** som en ändelse som resulterar i *-o* (jfr riksspråkets -a)[1]. I mitt material förekommer sammanlagt 257 belägg på första deklinationens feminina substantiv och av dessa har hela 252 belägg den dialektala ändelsen, d.v.s. 98,1%. De resterande 5 beläggen (1,9%) får ändelsen *-a*.

---

[1] Härvid utesluts ord som övergått till svaga maskuliner på -a såsom t.ex. skola.

FIGUR 7:

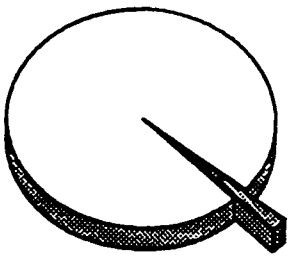

Jb 98,1% *flikko*

rspr. 1,9% *flikka*

Ändelsen *-ona*.

Pluralisändelserna -or och -orna motsvaras i Jb av *-ona*. Men även här förekommer riksspråkligt uttal med *-år / -åna*. Beläggen i denna ställning är till antalet sammanlagt 184, varav hela 179 har det dialektala uttalet. De procentuella andelarna fördelar sig som följande: 97,3% av beläggen med dialektalt uttal och den resterande andelen 2,7% har uttal med *-år / -åna*. Riksspråkligt uttal kan uppfattas som "felsägningar". Jag har inte gjort någon skillnad mellan den obestämda och bestämda formen, när det gäller förtecknandet av dessa två former. Enligt min mening saknar en sådan fördelning relevans för min undersökning.

FIGUR 8:

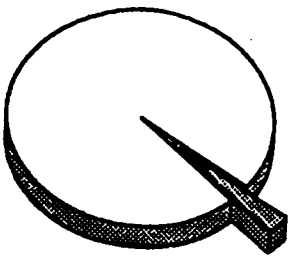

Jb 97,3% *flikkona*

rspr. 2,7% *flikkåna*

Änderserna *-ona/-å(na)*.

Formerna *gaa* gå och *staa* stå är de regelrätta i dagens dialekt i Jakobstad. Formerna med långt *a* förekommer hos alla informanter. I mitt material står

gaa i sammanlagt 77 belägg, medan gå förekommer endast i 3 belägg. Verbet *staa* finns i 16 belägg och det riksspråkliga stå saknar helt belägg. Procentuellt går verbformen *gaa* upp till 96,1%. Detta innebär att gå utgör endast 3,9% av beläggen. Eftersom stå helt saknar belägg i mitt material, förekommer *staa* 100-procentigt i materialet. Resultaten bevisar, att fenomenet är väl stabiliserat i Jb, även hos informanter, vilkas språk annars i viss mån kan anses vara riksspråkspåverkat.

FIGUR 9:

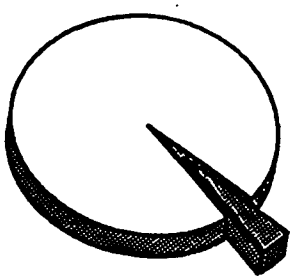

Jb 96,1% *gaa*

rspr. 3,9% *gåå*

Verbet *gaa*.

Pronomenet någon (något, några) har i Jb formen *naa(n)*. Detta är ett av de typiska dragen för dagens dialekt. Formen *naa(n)* representerar både singularis mask., fem. o. neutr. och hela pluralis samt förekommer även i sammansättningar (närmare om *naa(n)* s. 49f ovan). I mitt material har pronomenet sammanlagt 539 belägg, varav de dialektala formena *naa(n)* utgör hela 537 belägg, d.v.s. 99,6% av beläggen. De resterande 0,4% utgörs av de riksspråkliga *nåån* och *nåt*. Av sammansättningar med *naa-* i förled förekommer i mitt material *naatingg* i 76 belägg, medan den riksspråkliga formen *nånting* helt saknar belägg. Även *naastans* (13 belägg) saknar helt det riksspråkliga motstycket någonstans. Ordet *naaleis* har 18 belägg och *någålonda* 1 belägg. Det är tydligt, att riksspråklig påverkan även här är

minimal och saknar signifikans.

FIGUR 10:

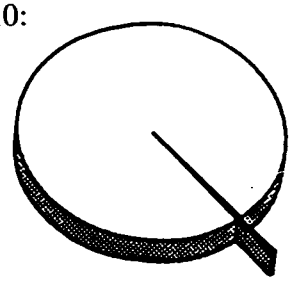

Jb 99,6% *naa(n)*

rspr. 0,4% *nåågån*

Pronomenet *naa(n)* någon, något, några.

Pronomenet annan (närmare s. 50f) motsvaras i Jb av *aadä(r)* eller *andä(r)/ ana*. För att fastställa vilketdera som är det regelrätta i dagens dialekt, har jag räknat ihop beläggen i mitt material. Jag har tagit med även sammansättningarna med pronomenet. Formen *aadä(r)* finns belagt 5 gånger (4,8%) och formerna *andä(r)* / *ana* förekommer i 98 belägg (94,2%). Det kan konstateras att de absolut övervägande formerna i Jb i dag är *andä(r)/ ana*.

FIGUR 11:

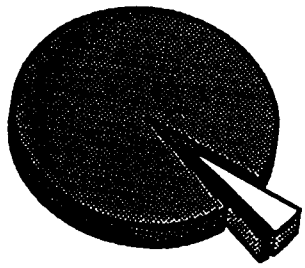

andär/ana 94,2%

aadär 4,8%

andra 1,0%

Pronomenet annan.

När man jämför dessa två former av pronomenet annan med rikksspråkets

motsvarande former, blir resultatet följande: dialektala former förekommer i sammanlagt 103 belägg och den riksspråkliga formen andra får endast ett belägg, d.v.s. 1%.

Av enstaka uttalsformer, som är typiska för Jb kan nämnas *saan* sedan (se s. 52f ovan) och *båån* barn (se s. 92f). I mitt material finns sammanlagt 42 belägg på *saan* och endast 3 belägg på *senn*. Procentuellt fördelas dessa enligt följande: 93,3% av beläggen utgörs av *saan* och 6,7% av *senn*. Av de sammanlagt 37 beläggen av ordet barn förekommer *båån* i samtliga belägg, d.v.s. det riksspråkliga barn saknar helt belägg i mitt material. Även om antalet belägg är relativt lågt, ger detta resultat vid handen, att de dialektala formerna är utomordentligt starka och att riksspråkets inflytande även här saknar signifikans.

FIGUR 12:

Adverbet *saan* sedan.

Valet av exemplen ovan har, som redan nämnts, varit slumpartigt och genomförts med stickprov. Procentantalen visar, att dialekten i Jakobstad i jämförelse med en hel del andra svenska dialekter ter sig försvånansvärt ren, d.v.s. är till en mycket hög grad fri från riksspråkligt inflytande. Man

kan dock observera, att vissa ordtyper tenderar till att vara mera mottagliga för detta inflytande. I det stora hela kan konstateras, att dialekten i Jakobstad i dag är väl bevarad och kommer att fortsätta att leva i framtiden.

Det får även sin bekräftelse när man jämför Jb i våra dagar och i Herman Vendells tid (1892). Hans undersökning har varit ett utmärkt underlag för min undersökning. Som ovan nämnts finns de flesta beläggen i mitt material redan med hos Vendell. Man kan dock lägga märke till vissa skillnader och bevis på att dialekten utvecklats. Fonemet /dz/ i inljud håller på att försvinna ur dagens dialekt i Jakobstad. Likaså tycks det förhålla sig med fonemet /ts/ efter ett omedelbart föregående /s/. I många pronomen och adverb på fsv. þ – börjar det riksspråkliga uttalet med *d* allt mer tränga in i dagens dialekt, medan uttal med *t* är nästan alena rådande hos Vendell. Verbet göra förekommer hos Vendell och i mitt material som *jära*, men det är troligt, att det riksspråkliga uttalet *jöra* kommer att bli allt vanligare. Maskulina och feminina rotnomina får i mitt material både i obestämd form och bestämd form pluralis ändelsen *-re*. Hos Vendell har den obestämda formen och den bestämda formen ännu skiljts åt.

7. SAMMANFATTNING

Dialekten i Jakobstad har sina anor i tiden långt före stadens grundläggning. Människorna som flyttade in i staden, speciellt från Pedersöre, trakten runt omkring, tog med sig sin egen dialekt. De bevarade de gamla orden och formerna. Dialekten i Jakobstad kan även kallas stadsmål på grund av att den talas i en stad och har element även från andra dialekterna runt omkring och i viss mån även från riksspråket.

I Jakobstad, likasom i hela Österbotten, uppskattas dialekttalandet högt. Socialt tryck gör, att man hellre talar dialekt med andra än tar till riksspråket. Man visar sin tillhörighet till den aktuella gruppen. Detta kan man se även i lokaltidningen Jakobstads Tidning, där man ibland kan se personliga annonser skrivna på dialekt. Exemplen är från år 1994.

Nu ar femti år firi,
på löödan (18. 6.) doppar
vi mä båå koppan, vi byri
tvåtid'n (14) på ättmäddan på villan i Öja.
Norrbäckas Kerstin (Slotte)

Ny eri ååtär dags;
ålderns höösti stjyymbär.
Å vaase haar ja ti max:
så ja tror ja ryymbär.
He vaar int nå kalas som sagt;
ja har nyyan kar som vakt!
Lea A.

Dialekten i Jakobstad går tillbaka på fornspråket och Pedersöremålet, och man kan finna en hel del företeelser, vilka uppvisar bevarade gamla former. Enkla vokaler i Jb har gemensamma drag med både fornspråk och dagens riksspråk. Men skillnader finns. Jb har bevarat kort **a** framför konsonantförbindelserna **ng** och **ld**. Långt **a** finns bevarat i verben *gaa* och *staa*; även pronomenet någon och adverbet sedan, (fsv. **sīdhan**) har i Jb långt *a*:

naa(n) resp. *saan*. Fonemet /*ä*/ förekommer i Jb nästan uteslutande framför äldre **r** och **ł**; i lånord har Jb i likhet med riksspråket *ä* framför *r*. I Jb förekommer *ä* som svarabhaktivokal hos substantiv, i vissa komparativformer och i en del verbformer.

Fornspråkets tryckstarka **e** och **ä** har i Jb vanligen sammanfallit till *e*. I vissa tvåstaviga ord har kort *e* i Jb uppstått ur ett äldre kort **i** t.ex. i orden *sema* och *leva*. De possessiva pronomenen har i Jb i neutrum *e* (*mett*, *tett* och *sett*), medan femininum och pluralis har långt *i* (*miin* o.s.v.) och maskulinum har växling mellan *e* och *i* (*men*, *miin* o.s.v.). Fornspråkets korta **y**, **u**, **ä** och **ö** samt långa **e** och **ö** har delvis gett *ö* i Jb. Både kort och långt *ö* uttalas utan någon större kvalitativ skillnad, också framför *r*.

Vokalen *i* i Jb motsvarar i stort sett riksspråkets. Jb har bevarat kort **i** utan övergång till *e* i kort stavelse framför **u** (fsv. **viku**), i slutartikel hos både maskuliner och neutrer står *i*, likaså i supinum av starka verb och i neutrum av enstaviga adjektiv (*nyyji hyys*). Fornsvenskans långa **e** har omedelbart före annan vokal gett långt *i* i Jb (*trii*, *sii*). I Jb har de fornsvenska vokalerna **u** och **y** sammanfallit till ett fonem *y*. Det långa *y*-ljudet har i Jb slutnare uttal än kort *y*, med ett lätt *j*-efterslag.

Kort *å* representerar dels fornspråkligt **o/u**, dels fornspråkligt långt **ā**. Fornspråkligt kort **a** framför **r**-förbindelser har i vissa fall i tidigt skede blivit långt *å* i Jb (*båån*, *gåål*), med undantag av antagligen riksspråkspåverkade sammansättningar med barn- i förled. Fornspråkligt trycksvagt **u/o** brukar i Jb motsvaras av *o*. Pluraländelserna -or(na) blir i Jb -*o*(*na*), likaså har avledningsändelserna -on och -onde fått *o*. Adjektivändelsen på fsv.

-ogh/-ugh (i dagens riksspråk oftast -ig) heter i Jb genomgående *-o*.

Jb bevarar de gamla diftongerna **ai**, **au**, **eu** som *ei*, *öi/öy* resp. *jy(y)*. Apokope, d.v.s. bortfall av en trycksvag vokal i slutljud, är i Jb inte lika i alla ordklasser. Långstaviga infinitiver apokoperar slutvokalen *-a* allmänt, likaså apokoperar svaga verb i preteritum slutljudande vokal. Apokope i Jb förekommer även i vissa andra former hos verb, hos substantiv, adjektiv och adverb. Synkope, bortfall av en vokal i inljud, inträder i Jb i några enstaka fall.

Jb har i stort sett samma konsonanter som riksspråket. Men undantag finns. Jb har bl.a. "tjockt" *l* som utvecklats ur både fsv. **l** och **rdh**, och Jb har bevarat de gamla inskottskonsonanterna **b**, **d** samt konsonantförbindelserna **ld**, **nd**, **mb** och **ŋg** oassimilerade. I Jb assimileras bl.a. postvokaliskt *r* + *s* resp. *r* + *n* till enkelt *s* resp. *r* (*fösta*, *hööni*). Detta gäller också ord på senare från riksspråket inlånat rd (*vääde* 'världen', *fäädi* 'färdig'). I Jb förekommer även assimilation över ordgränsen (yttre sandhi), som drabbar speciellt prepositioner och personliga pronomen. Då assimileras prepositionens slutljudande konsonant med det personliga pronomenets uddljudande konsonant (*memme*, *medde*).

Under äldre fornsvensk tid inleddes en affricering av de velara klusilerna **g**, **k** framför palatala vokaler. I Jb har ursprungligt **g-** fått en fullbordad förmjukning till *j-*, det tonlösa **k-** ger *ts-/tš-*, och vid **sk-/skj-** har utvecklingen hos vissa informanter stannat på *sts-*, men i de flesta fall förekommer *sj-* i denna ställning. I Jb - såsom i många andra dialekter - har en affricering även inträtt i inljud ("norrländsk" eller inre förmjukning).

Som vanligast är denna förmjukning i bestämd form singularis av substantiv på *–g* eller *–k*, där rotmorfemets slutkonsonant stått framför artikelvokalen fsv. **i** (*rintsi* ringen, *taatsi* taket).

Konsonantbortfall i slutljud började redan under vikingatiden och detta karakteriserar även Jb. Vanligast är ett antagligen relativt sent "villkorligt" bortfall av slutljudande *–r* (< **–R**) i presens- och pluralformer. Men bortfall omfattar även äldre slutljudande **dh** (ofta < **t**), **gh** (någon gång < **k**) efter vokal (i bestämd form singularis av neutrala substantiv, supinformer av verb, adjektiv, adverb, prepositioner). Slutljudande *–n* faller i bestämd form singularis av svaga maskuliner, likaså av en del starka maskuliner samt alla femininer. I pronomenet han/hon förekommer bortfall av både *h–* och *–n*. Formerna med bortfall av bägge konsonanter förekommer vanligen i tryckvaga ställningar och normalt i andra funktioner än som subjekt. Regeln för konsonantbortfallet i Jb kan uppställas enligt följande: Konsonantbortfall äger rum om följande ord börjar med konsonant, men ifall följande ord börjar med vokal bevaras konsonanten. Detta gäller för det mesta, men även undantag finns.

I riksspråket gäller den regeln, att i varje tryckstark stavelse måste det finnas *ett* långt ljud. Jb uppvisar fyra olika stavelselängder:

1. kort stavelse, d.v.s. kort vokal + kort konsonant

lång stavelse, d.v.s.

2. kort vokal + lång konsonant eller
3. lång vokal + kort konsonant
4. överlång stavelse, d.v.s. lång vokal + lång konsonant.

Dessa stavelsekvantiter fanns redan i fornsvenskan. I Jb finns även den ursprungliga långa vokalen bevarad framför **m** (*ryymi*, *głöömd*), i motsats till riksspråket, som har fått vokalförkortning.

Riksspråkets inflytande på dialekten i Jakobstad är minimalt och detta bevisas av de höga procentuella andelarna, när det gäller bevarandet av dialekten. Stickproven visar, att den rena dialektens andel kommer upp till minst 95%. Att dialekten i Jakobstad är så väl bevarad, beror framför allt på dialektens höga uppskattning och status i staden. Stadsborna, såväl de gamla som de unga, använder sig av dialekt i så gott som alla vardagliga situationer. Här spelar även det sociala trycket att tala dialekt en tämligen stor roll. Man vill helt enkelt inte tala riksspråk, eftersom man då känner sig som utomstående. Även de som flyttar in till staden från andra orter känner sig tvungna att lära sig dialekten. I denna belysning visar dialekten inga som helst tecken på att gå förlorad inom den närmaste framtiden. Det är klart att dialekten efterhand kommer att uppvisa allt fler riksspråkliga inslag, men jag kan inte se det som något hot i dagens läge.

LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor:

Gullmets-Wik, Marie-Charlotte (1994): Morfologisk variation i finlandssvenska stadsmål. Licentiatavhandling vid Helsingfors universitet.

Lammi, Kati (1993): Dialektn – va e he fö naa? Ljudlära för Pedersöredialekten i Jakobstad. Pro gradu -avhandling vid Jyväskylä universitet.

Tryckta källor:

Ahlbäck, Olav (1945): Apokopen i de finlandssvenska folkmålen. SNF 31–32. Utg. av Rolf Pipping. Helsingfors. S. 1–32.

– (1971): Svenskan i Finland. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 15. Stockholm.

– (1982): Ordbok över Finlands svenska folkmål. Första bandet A–E. Forskningscentralen för de inhemska språken. Skrifter 1. Ekenäs.

– (1983): Österbottniska dialekter. I: Svenska Österbottens historia IV. Utg. av Svenska Österbotterns landskapsförbund. Vasa. S. 549–559.

– (1985): Ordbok över Finlands svenska folkmål. Häfte 4 fabbla–fårskinn. Band II: 1. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors.

Ahlskog-Sandberg & al. (red.) (1983): Boken om Svenskfinland. Ab Svenska Läromedel. Vasa.

Ahlström, A.L. (1973): Bergsrådet Wilhelm Schauman. Jakobstads tryckeri och tidnings aktiebolag. Jakobstad.

Bandle, Oskar (1982): Sociolingvistiska strukturer i de nordiska språken. Om förhållandet mellan standard, regionalspråk och dialekt. I: Thelander, Mats (1982). S. 33–50.

Befolkningsregistercentralens uppgifter (1995). Helsingfors.

Bergfors, Erik Olof (1994): Överdalska dialektdrag. En presentation med hjälp av språkprov och kartor. I: Kotsinas & Helgander. S. 52–62.

Bergman, Gösta (1971): Svenska provinsialismer. Bokförlaget Prisma. Stockholm.

– (1980): Kortfattad svensk språkhistoria. Bokförlaget Prisma. Stockholm.

Bondestam, Anna (1979): En stad förvandlas. Jakobstads Tryckeri- och Tidnings Ab. Jakobstad.

Brunell, Viking (1983): Dialekt och skola i Svenskfinland. FMS 28. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 173–179.

– (1992). Finlandssvenskans framtid i skolperspektiv. I: Hansén & Laurén. S. 110–122.

Dahlstedt, Karl-Hampus & **Ågren**, Per-Uno (1980): Övre Norrlands bygdemål. Berättelser på bygdemål med förklaringar och en dialektöversikt. 2:a uppl. Skrifter utgivna av Johan Nordlander sällskapet. Umeå.

Dahlstedt, Karl-Hampus (1982): Talspråkets metamorfoser. I Thelander, Mats (1982). S. 10–32.

Eklund, Gerd (1991): *Vrist-brist-rist*. Utvecklingen av gammalt uddljudande *wr* i nordiska, särskilt svenska, dialekter. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A:17. Uppsala.

Fakta om Jakobstad 1994. Utg. Turistinformationen i Jakobstad. Jakobstad.

Finnäs, Fjalar (1995): Finlandssvenskarna 1993 en statistisk översikt. Svenska Finlands folkting. Finlandssvensk rapport nr 29. Helsingfors.

FMS = Folkmålsstudier

Hansén, Sven-Erik & **Laurén**, Christer (red.) (1992): Finlandssvenskans framtid. Rapport från en språkvårdskonferens. Skrifter utgivna av svensk-österbottniska samfundet. 48. Vasa.

Harling-Kranck, Gunilla (1988): Dialektgränsen vid Skiftet. De åländska dialekternas östra gräns. I: Åländskt språk mellan öst och väst. Ålands högskola. Åbo. S.75–86.

Helgander, John (1994): Dalmålen i upplösning – bakgrund och förklaringsmodeller. I: Kotsinas & Helgander. S. 63–80.

Hellquist, Elof (1957): Svensk etymologisk ordbok. Band I–II. 3e uppl. C.W.K. Gleerups förlag. Malmö.

Holmberg, Bengt & **Janzén**, Assar (1968): Att studera nordiska språk. Svenska bokförlaget/Norstedts. Stockholm.

Holmberg, Karl Axel (1986): Mål och bygd i Sideby. Uppsala.

Huldén, Lars (1957): Verbböjningen i Österbottens svenska folkmål I. SNF 46. SLS 362. Borgå.

– (1958): Luftiga tankar om Pedäsespråket. Artikel i Jakobstads Tidning 3.12.1958.

– (1959): Verbböjningen i Österbottens svenska folkmål II. SNF 48. SLS 373. Borgå.

– (1966): Om sockennamnet Pedersöre. FMS 19. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 139–164.

– (1967): Karlebydialekten. I: Karleby sockens historia I. Åbo. S. 57–71.

– (1973): Genussystemet i Karleby och Nedervetil. FMS 22. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Helsingfors. S. 45–82.

– (1986): Festskrift 5.2.1986. SLS 530. Utg. Svenska litteratursällskapet i Finland. Hangö. S. 95–121.

Hultgren, Sven O. (1983): Barns bruk av och attityder till dialekt och riksspråk. FMS 28. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 159–165.

Hultman, O.F. (1894): De östsvenska dialekterna. Tidnings-och Tryckeri-Aktiebolagets tryckeri. Helsingfors.

– (1939): Efterlämnade skrifter II. Föreläsningar över de östsvenska dialekterna. 2a uppl. SLS 274. Helsingfors.

Ivars, Ann-Marie (1984): Böjningen av adjektivattribut i nutida Närpesdialekt. I: Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984. SNF 65. SLS nr 517. Hangö. S. 131–143.

– (1986): Från Österbotten till Sörmland. SNF 66. SLS 532. Ekenäs.

– (1987): Bidialektism och identitet. FMS 31. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 45–63.

– (1988): Närpesdialekten på 1980-talet. SNF 70. SLS 552. Ekenäs.

– (1991): Språket i Kristinestad. FMS 33. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 73–88.

Kotsinas, Ulla-Britt & **Helgander**, John (utg.) (1994): Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 40. Edsbruk.

Loman, Bengt (red.) (1981): De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion. Meddelanden från stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut 64. Åbo.

– (1991): Studiet av stadsmål i Norge och Sverige 1850–1950. FMS 33. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 9–72.

Loman, Ing-Marie (1988): Bröllopsdikten från Föglö i språkhistoriskt perspektiv. I: Åländskt språk mellan öst och väst. Ålands högskola. Åbo. S.141–155.

Mattisson, Ann-Christin (1986): Medeltida nordiska borg- och sätesgårdsnamn på *-holm*. Acta Universitatis Upsaliensis. Nomina Germanica. Arkiv för germansk namnforskning 17. Uppsala.

Melin-Köpilä, Christina (1996): Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41. Uppsala.

Mæhlum, Brit (1992): Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard. Tromsøstudier i språkvetenskap 12. Oslo.

Nikula, Kristina (1988): Om Närpesdialekten. Språket i kommunfullmäktige och ordspråk och talesätt. Fram. Vasa.

Nikula, Oscar (1952): Jakobstad 1652–1952. Jakobstads Tryckeri- och Tidnings Aktiebolags förlag. Jakobstad.

– (1962): Strengberg 1762–1962. Tillgmannin kirjapaino. Helsinki.

Noreen, Adolf (1904): Altschwedische Grammatik. Max Niemeyer. Halle.

Nyberg, Folke (1983): Språklagstiftningen. I: Ahlskog-Sandberg & al. S. 51–60.

Naert, Aino (1987): Om ord och dialekt i Nagu sockens södra skärgård. I: Diverse. Vänskrift till Bertel Fortelius 3.8.1987. Filologiska institutionen vid Åbo universitet. Nordisk filologi. Meddelanden 6. Åbo. S. 61–87.

Pamp, Bengt (1972): Svensk språk och stilhistoria. CWK Gleerup.

– (1978): Svenska dialekter. Natur och kultur. Stockholm.

Pihlström, Sven (1981): Kortstavighet och stavelseförlängning. Hur några av de gamla kortstaviga orden erhållit sin form i svenskt riksspråk. Acta universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsalensia 16. Uppsala.

Reinhammar, Vidar (1975): Pronomenstudier. Studier till en svensk dialektgeorafisk atlas 7. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LVI. Uppsala.

Ronge, Hans H. (1984): Kakuminalt *l* som sociolingvistisk markör. I: Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984. SNF 5. SLS nr 517. Hangö. S. 205–211.

Sandøy, Helge (1985): Norsk dialektkunnskap. Novus Forlag. Oslo.

– (1993): Talemål. Novus Forlag. Oslo.

Selenius, Ebba (1972): Västnyländsk ordaccent. SNF 59. SLS 451. Helsingfors.

Slotte, Peter (1967): Naturnamnen i Karleby. I: Karleby sockens historia I. Åbo. S. 19–56.

SLS = Svenska litteratursällkapet i Finland

SNF = Studier i nordisk filologi

Solstrand, Helena (1981): Bibliografisk översikt över dialektologisk litteratur om de finlandssvenska dialekterna. I: Loman, Bengt. S. 25–37.

– (1983): Det finlandssvenska språket. I: Ahlskog–Sandberg & al. S. 144–150.

Statistikcentralens uppgifter (1995). Helsingfors.

SAOB = Svenska Akademiens ordbok (1892–). Lund.

Söderhjelm, Alma (1907): Jakobstads historia I. Aktiebolaget Lilius & Hertzberg. Helsingfors.

– (1909): Jakobstads historia II. Aktiebolaget Lilius & Hertzberg. Helsingfors.

– (1914): Jakobstads historia III. J.Simelii arvingars boktryckeriaktiebolag. Helsingfors.

Söderwall, K.F. (1884 –1918): Ordbok öfver svenska medeltidsspråket I–II + supplement III. Lund.

Tandefelt, Marika (1983): Apokope – ett bortfallande bortfall. I: Struktur och variation. Festskrift till Bengt Loman 7.8.1983. Meddelanden från stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 85. Åbo. S. 169–179.

Thelander, Mats (1979): Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia 14:1. Borgströms tryckeri. Motala.

– (red.) (1982): Talspråksforskningen i Norden. Mål – material – metoder. Lund.

Thors, Carl-Eric (1970): Svenskan förr och nu. Söderström & C:o Förlags Ab. Borgå.

– (1981): En översikt över den finlandssvenska dialektforskningen under etthundra år I: Loman, Bengt. S. 39–44.

Toivanen, Pekka (1996): Sata vuotta sahatoimintaa Pietarsaaren Alholmassa. Wisatimber 1896–1996. KPpaino. Kokkola.

Törnudd, Klas (1978): Svenska språkets ställning i Finland. Holger Schildts förlag. Helsingfors.

Vendell, Herman (1892): Pedersöre-Purmomålet. Finska Litteratursällskapets tryckeri. Helsingfors.

– (1904): Ordbok öfver de östsvenska dialekterna. Skrifter utgifna av svenska litteratursällskapet i Finland. Tidnings & Tryckeri-aktiebolagets Tryckeri. Helsingfors.

Wessén, Elias (1962): Svensk språkhistoria I. 6e uppl. Almqvist & Wiksell. Lund.

– (1958): Svensk språkhistoria II. Ordbildningslära. 3e uppl. Almqvist & Wiksell. Lund.

– (1969): Våra folkmål. 9e uppl. Fritzes. Lund.

Wessman, V.E.V. (1936): Bidrag till kännedom om Österbottens svenska folkmål. FMS 4. Utg. av T.E. Karsten. Helsingfors. S. 345–431.

Westerberg, Anna (1991): Utvecklingen av gammalt kort *a* framför *ld* och *nd* i svenska dialekter. A. Text. B. Kartor. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnes arkivet i Uppsala. Ser. A:19. Uppsala.

Westman, Margareta (1995): Språkets lustgård och djungel. Norstedts. Smedjebacken.

Vidjeskog, Sonja (1991): Igenkännandets glädje. FMS 33. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo. S. 115–131.

– (1993): Vävterminologin i en österbottnisk dialekt – ett begreppsområde under utveckling. FMS 34. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo.

Widmark, Gun (1991): Taldifferentiering och språkhistoria. I: Studier i svensk språkhistoria 2. Utg. Sven–Göran Malmgren & Bo Ralph. Nordistica Gothoburgensia 14. Acta Universitatis Gothoburgensis. Novum grafiska. Göteborg. S. 230–237.

Wiik, Barbro & **Östman**, Jan–Ola (1981): Skriftspråk och identitet. I: Loman, Bengt. S. 181–216

Wiik, Barbro (1986): Kvevlaxdialektens fonologi. FMS 30. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Åbo.

Zilliacus, Kurt (1989): Skärgårdsnamn. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 558. Borgå.

BILAGA 1

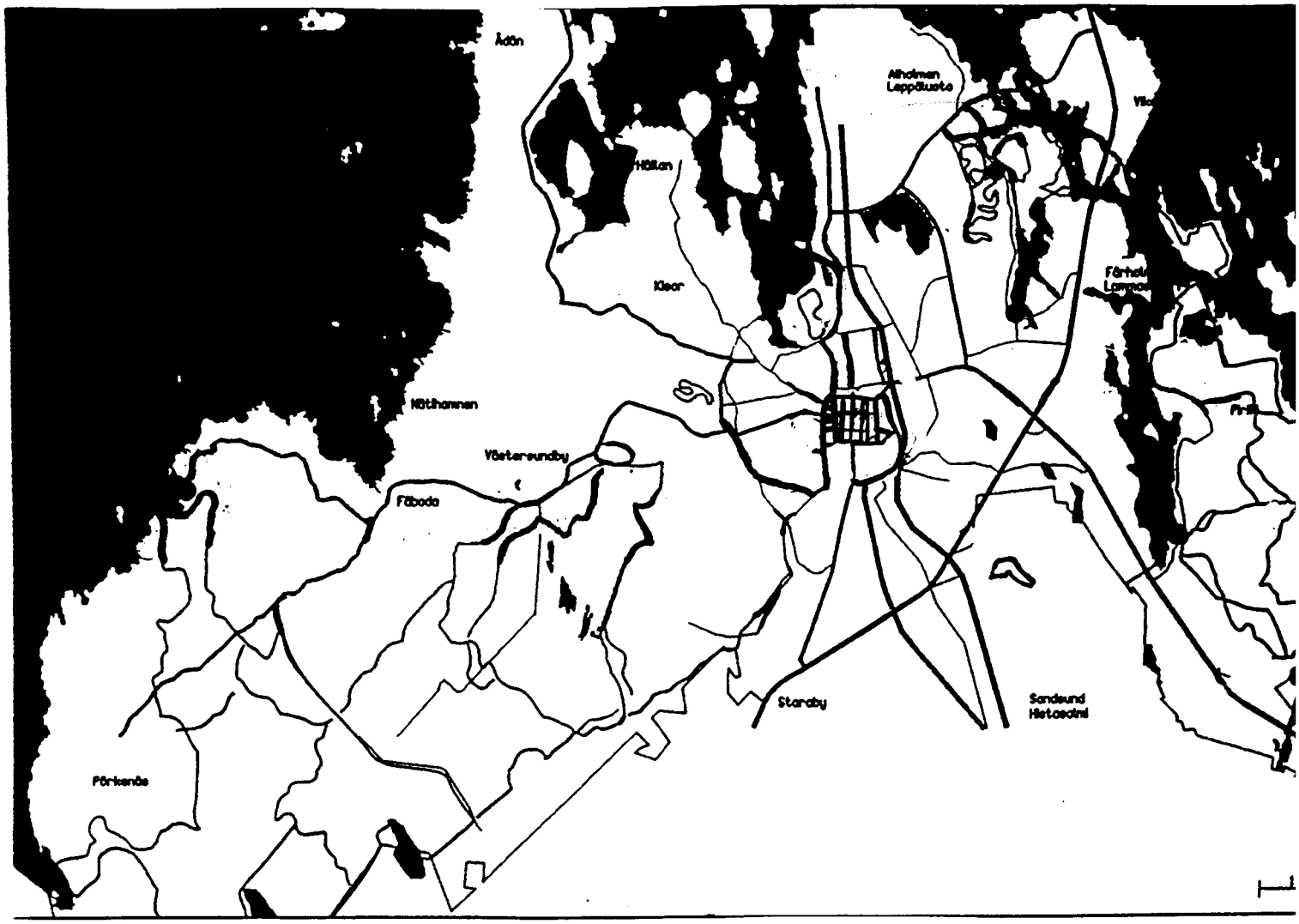

Karta över Jakobstad med omnejd.

BILAGA 2

Den svenskspråkiga befolkningens storlek och procentuella andel av hela befolkningen 1880–1993 (Finnäs 1995, 1).

År	Antal	% av hela
1880	294 900	14,3
1890	322 600	13,6
1900	349 700	12,9
1910	339 000	11,6
1920	341 000	11,0
1930	342 900	10,1
1940	354 000	9,6
1950	348 300	8,6
1960	330 500	7,4
1970	303 400	6,6
1980	300 500	6,3
1990	296 700	5,9
1993	295 630	5,8

BILAGA 3

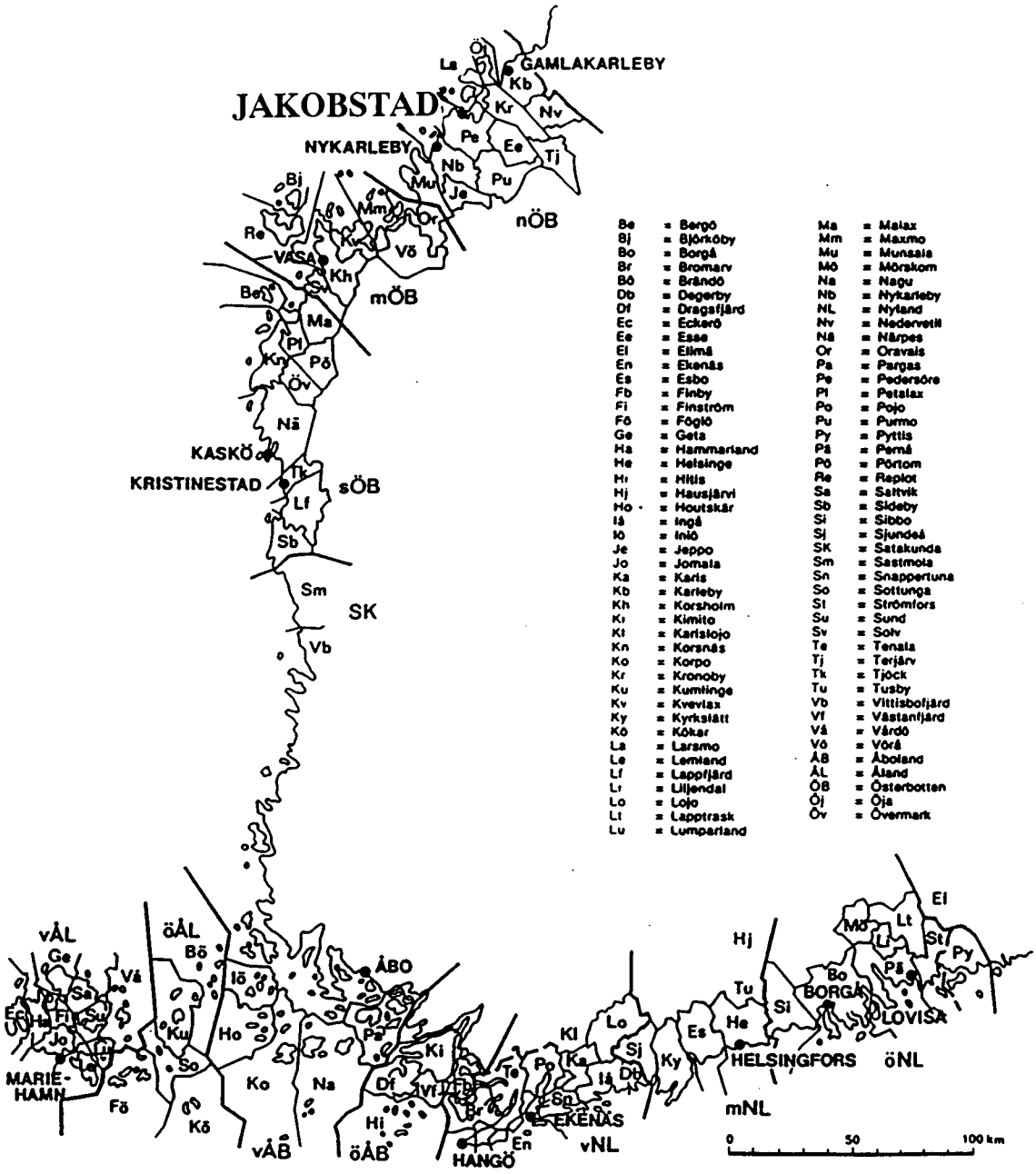

Karta över svenskbygderna i Finland.

BILAGA 4

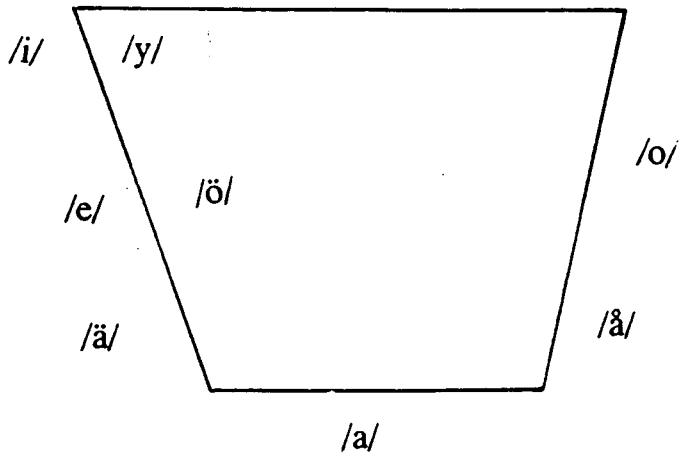

Schema över de 8 vokalfonemen i Jb.

BILAGA 5

	Klu-siler	Frika-tivor	Late-raler	Na-saler	Tremu-lanter	Halvvo-kaler	Affri-kator
Labialer							
tonlösa	/p/	/f/					
tonande	/b/	/v/		/m/		/w/	
Apikaler							
Dentaler							
tonlösa	/t/	/s/					
tonande	/d/		/l/	/n/[1]	/r/		
Palataler							
tonlösa		/sj/					/tš/
tonande			/ł/			/j/	/dz/
Velarer							
tonlösa	/k/						
tonande	/g/			/n/[1]			
Laryngal							
tonlös		/h/					

[1] Fonemet /n/ har dels en dental allofon, dels en velar allofon ffr /k/ och /g/.

Schema över de 20 konsonantfonemen i Jb.

BILAGA 6

Vokalerna kommutationspar:

Korta vokaler:

banda, binda
bara, bära
man, men, mon
nakka 'nacke', *nikka*
sand, send, synd, sond
skamm, skomm
stall, stell, still
svali 'svalg', *sveli*
tappa, tippa
vaska, viska
aska, åska
bakk, bekk
bank, benk
massa, missa
faldär, feldär, fyldär
knapp, knepp, knåpp
mamma, memma
mark, mörk
armi, ärmi
endär, ondär
messo, mysso
elska, ilska
lesa, låsa 'lossna'
hello, hyllo
legg, ligg
rendär, rindär
sekk, såkk
engg, ongg
brendär, brindär
prest, prost
fiska, foska
fålla, folla

Långa vokaler:

laag, lååg
baagare, beegare
faara (subst.), *fööra, fiira, fyyra*
raaka, rääka, riika
saak, siik
aadär 'andra', *eedär* 'er'
svaan, sviin
treed, trååd
bee, bii
lees (imp. läsa), *låås, löös, lyys*
eeł, öół
rööva, riiva
stöör (pres.), *styyr* (pres.), *stoor*
spöö, spåå, spyy
spyy, spåå, spöö
liita, lyyta, lääta
liida, lyyda
sliita, slyyta

BILAGA 7

Konsonanterna kommutationspar:

pest, best, test, fest, vest, sjest, lest, mest, nest, rest, jest
piila, biila, fiila, viila, siila, liila, tšiila

böön, sjöön, tšöön	*taag, daag, vaag, laag, jaag*
bära, sjära, jära	*treed, vreed*
bobbła, dobbła	*tååg, vååg, sååg, lååg, rååg*
broow, troow, groow	*tiiga, niiga*
böön, sjöön, tšöön	*toggar, moggar*
booka, kooka	*tiin, fiin, viin, siin, miin*
błyyg, flyyg, slyyg	*tiijo, niijo*
bysso, mysso	*tröst, stöst*
band, tand, sand, hand, land, rand,	*telt, felt*
ball, kall, fall	*tigga, ligga*
bindär, hindär, mindär	*tåri* 'torg' *såri* 'sorg'
bååt, vååt	*trilla, grilla*
bårt, kårt, sårt	*tiid, viid, hiid*

barm, tarm, karm, farm, varm, sjarm

binda, hinda 'hinna', *linda*	*deila, feila, heila*
böija, töija, höija, nöija, röija	*danska, ganska*
boow, loow, roow	*daga, laga, maga*
baał, taał, daał, saał, haal	*dåppa, håppa*
braso, traso	*drikk, prikk, vrikk*
bara, kara, fara, vara, hara	*dossin, rossin*
byyta, tyyta, lyyta	*dåfta, låfta*
baak, taak, saak, raak	*dyyra, fyyra, syyra, hyyra, lyyra*
byyr, tyyr, dyyr, syyr, hyyr	*daadel, saadel*
bikt, dikt, vikt, sikt	*diska, fiska, viska*
trykk, drykk	*damb, kamb, lamb*

tåår, fåår, våår, såår, håår, låår, måår, nåår

tenda, venda, senda, henda	*dåkko, såkko, låkko* 'lockig'
takt, vakt, sakt, lakt, makt	*kast, fast, mast, rast*
tyymi 'tummen', *ryymi*	*kałv, vałv, hałv*
trii, frii	*katt, fatt, satt, hatt, natt*
tryyt, kryyt, gryyt	*kyyl, gyyl, fyyl, jyyl*
törk, mörk	*kasta, fasta, lasta, rasta*
tårv, tåłv	*kall, galla, falla, valla,*

taan, daan, faan, vaan, saan, naan, jaan

tär, jär	*sjöld* 'sköljde', *tšöłd*

tär, järr
kanno, panno
knarkk, snarkk
kaabel, saabel
kłöösa, slöösa
good, mood
gåål 'gård', *håål* 'hård', *nåål*
gangg, langg, mangg
gapa, rapa
gommo, sommo, mommo
färi 'färg', *märi* 'märg'
fösta, stösta, rösta
faat, haat, laat, maat
färre, värre, härre
fiila, viila, siila, tšiila, liila
faks, vaks, saks, laks
faagär, laagär, maagär
foot, soot, hoot, moot
vals, hals
vind, tšind
vååga, sååga
vokaal, pokaal, lokaal
värkka, lärkka, märkka
vifta, sjifta, lifta, jifta
viit, sjiit
veva, leva
vinkka, hinkka (pl.), *linkka*
väłi, säłi
viik, siik, liik, riik
varv, larv
seegär, leegär
syysło, pyssło
sambäł, gambäł, rambäł
syysa, lyysa, nyysa
såva, låva
sjöld 'sköljde', *tšöłd*
sjäära, läära, määra, näära
härvo, tšärvo
hyys, myys
hella, jälla
hööra, tšööra
håsa, låsa, måsa 'moss'
listo, tšisto
liida, riida
lett, mett, nett, tett, sett

BILAGA 8

Vokalerna /u/ och /y/ kommutationspar:

mura – myra	*myyra*
duka – dyka	*dyyka*
sur – syr	*syyr*
nu – ny	*nyy*

BILAGA 9

1. Kortstaviga verb och substantiv i Jb, d.v.s. på kort vokal + kort konsonant:

–verb:

tała	*bära*	*måka*	*veta*
låva	*bada*	*gapa*	*lesa*
leva	*kłaga*	*baka*	

– maskuliner:

staka	*beta*	*skada*
påsa	*sleda*	*kraga*

– femininer:

bråto	*stygo*	*rade* 'raden'	*döre* 'dörren'
lado	*kako*	*braso*	

– neutrer:

neti 'nätet'	*tsöti* 'köttet'	*nesi* 'näset'	*håłi* 'hålet'
tałi 'talet'	*låki* 'locket'		

2. Långstaviga verb och substantiv, på kort vokal + lång konsonant:

tenka	*missa*	*smella*	*bygga*	*tvetta*
stella	*kasta*	*tykka*	*ringa*	

– maskuliner:

båska	*kveldi*	*bakka*	*bronna*
gredda	*hintsi*	*lappi*	

– femininer:

lamppo	*lekso*	*hekło*	*penno*	*tramppo*
såppo	*asko*	*bryggo*	*lykko*	*tsärre 'kärra'*
kvinno	*stromppo*	*mysso*	*kłåkko*	*natte 'natten': natt*

– neutrer:

bandi 'bandet'	*bärji* 'berget'
stelli	

3. Långstaviga substantiv på lång vokal + kort konsonant:

– maskuliner:

skooła *stooła* *tyymi*

– femininer:

lååto *ryyto* *spryyto* *reiso* *siido*
piigo *kroono* *gryyto* *lååda*

– neutrer:

ööra *ööga* *tsööki* *ryymi* *hyysi* 'huset'

4. Ord med överlång stavelse, d.v.s. lång vokal + lång konsonant:

głöömd *jöömd* *hoost*
bryyst *höösst* *ryysland*
reetta *stöösta* *leettari*

TEXTER MED ÖVERSÄTTNINGAR

TEXT 1:

A: *Vi fåå sej presiis ho domt vi vill saa ho me. Di bryy int se i innehålli he e bara he dee oołe.*
C: *Sette ti praat.*
A: *Såm sakt tå he ska vaa meeninge, så tå er e noo svåårare ti hitt å påå naa. Höö do ho haa do me pääro–opptagasi? Haa ni teiji upp naa pääro ren no?*
C: *Höö do he va noo bara så att päärolandi fröys.*
B: *He haa frosi sleett.*
A: *Kååła fröis noow, men di he finsta mytši pääro. Våj jessos, va vi hadd grömt ti päärona å stoor å grömm veit do.*
C: *Do haa braa jöydsel.*
A: *Na jaa, natyyrjöödning, koddšjiit.*
C: *Ja fikk fråån Laasmå ja såm va .... Va heiter he? Fåårstalli.*
B: *Fåårhyyse.*
C: *Di hadd lakt fåårkakka påå, ho saa he haa vari.*
B: *Er e braa?*
C: *Jaa, ho saa såm gaav*
A: *Fåår fåår intte fåår, fåår fåår lamm.*
C: *Jåå, men de hää döm hii fååre hadd he. Ho saa att di haa fååre å di hadd taiji riktit ekta fåårkakka å lakt på päärolandi. Ho saa alde haa di hadd så stoor pääro. Int naa småå, int en enda lill.*
A: *Ha dee dynje haa vi proova påå, men he e fö kłeen, he e kłein. He vaar int ti naa ele he vaa fisi päärona.*
C: *Jåå, nee, ho saa, ho saa.*
B: *Grömm döm hii. Ja laga moosn i gåår ååv e.*
A: *Jikk i braa?*
B: *Jaa rikti braa å int, fast di e så dii stoor, int naatingg in i såm naa roti elde naatingg, rikti braa.*
A: *Nee, mamm hadd kooka straks ååv döm dee såm vi hadd ååt hena å saa at he va ho proowa taa he dee stösta ho hitta fö ti sii jo .....*
B: *He joo ja i gåår å.*
A: *Men ho saa: Int naatingg, ti va noow så goow.*
C: *Jaa jyst så, nee va sko int he vaa.*
A: *Nee, ho saa, ho toow noow he stösta pääro ho hitta åå betaslandi så ho saa, ho haa trii gangg ti ita saa ho. Int ite ho naa mytši pääro.*
C: *Vi gaav tvåå gambe peeda, så vi fikk päärona i stelli. He e ganska braa byyteshan–del.*
A: *Jaa, peeda moot pääro.*

C: *Peeda moot päärona, jaa jaa.*
B: *Jaa, men va e he fö naa šjilna åm int ni behööva peedra, å ni behööva päärona?*
C: *Jaa presis he. Nee, vi haa ganska myki peeda, så ja saa vi kan int haa resärvpeed å resärvpeedns resärvpeed.*
A: *Så haa vi, men tå taa di deila fråån he, så tå do anvende he dee resärvpeedn så er a altjemt yyta deila.*

C: *Jåå jåå, bååda påjkana haa fått nyy no i såmarn, så di haa döm dii förra väršjooner plos at di haa töm såm e baa resärv. Så ja saa, vi kan int böri spara naa enno elde resärv.*
A: *Nee, men he e mangg gangg på såmarn så, så sko man behööv haa ein peed på va stelli. Tå gaar jo naa ringg sånder eldi så er i fö mytši spooła eldi ååtär naa tramppo. Yyra miin resärvpeed så fösvindär all resärvdeila, så no e ja yytan resärvpeed. Så he jelde ti haa.*
B: *Jåå, men he va så braa. Ja hadd jo ha dii gröön, ha dii gambel vi villo.*
A: *Jaa, ha dii me balongring.*
B: *Jaa jaa å så had ja riktit nyya bakring påå a, å så had ja stelt a bakåm basto. Så hadd vi piiltaavlo på bastoveggen, så va he K* (namn), *såm kasta så fikk ha jo piiln presis raakt i bakringen miin, så tä va he tå tå ha va riktit nyy å altting.*
C: *Noow smelt he.*
B: *He smelt braa he.*

A: Vi får säga precis så dumt vi vill, sade hon mig. De bryr sig inte om innehållet, det är bara orden.
C: Sättet att prata.
A: Så som sagt så då det ska vara meningen, så då är det nog svårare att hitta på något. Hör du, hur har du med potatisupptagningen? Har ni tagit upp några potatis redan nu?
C: Hör du, det var nog bara så, att potatislandet frös.
B: Det har frusit slätt.
A: Kålarna frös nog, men det fanns mycket potatis. Oj kära nån då, vad vi hade mycket potatisar och stora och väldiga, vet du.
C: Du har bra gödsel.
A: Nå ja, naturgödsel, koskit.
C: Jag fick från Larsmo, ja som var ---Vad heter det? Fårstallet?
B: Fårhus.
C: De hade lagt fårskit på, hon sade det hade varit.
B: Är det bra?
C: Ja det sade hon som gav.
A: Får får inte får, får får lamm.
C: Jo, men de, de där de här fåren hade de. Hon sade att de har får och de hade tagit

riktigt äkta fårskit och lagt på i potatislandet. Hon sade, att de aldrig hade haft så stora potatis. Inga små, inte en enda liten.
A: Den där gödseln har vi provat på, men den är för klen, det är klen. Det blev inte till något eller så var det små potatisar.
C: Ja, när hon sade, sade hon.
B: Grymma de här. Jag lagade mos av dem igår.
A: Gick det bra?
B: Ja riktigt bra och inte, fast de är så där stora, är de inte inuti ruttna eller någonting, riktigt bra.
A: Nej, mamma hade kokat strax av de där som vi hade åt henne och sade att hon försökte ta de största hon hittade för de ser ju ...
B: Det gjorde jag igår också.
A: Men hon sade: "inte någonting" att de var nog så goda.
C: Ja just så, nej varför skulle de inte vara.
A: Nej, hon sade, att hon tog nog de största potatisen hon hittade i landet så hon sade, att hon har tre gånger att äta, sade hon. Inte äter hon något mycket potatis.
C: Vi gav två gamla cyklar, så vi fick potatis i stället. Det är ganska bra byteshandel.
A: Ja, cyklar mot potatis.
C: Cyklar mot potatis, ja ja.
B: Ja, men vad är det för skillnad, om ni inte behövde cyklar, och ni behövde potatisen?
C: Ja, precis det. Nej, vi har ganska många cyklar, så jag sade, att vi inte kan ha reservcyklar och reservcyklars reservcyklar.
A: Så har vi, men då tar de delar från dem, så då du använder de där reservcyklarna, så är de altjämt utan delar.
C: Jo jo, båda pojkar har fått nya nu i sommar, så de har de där förra versionerna plus att de har de som är bara i reserv. Så jag sade, att vi inte kan börja spara några ännu äldre reserv.
A: Nej, men det är många gånger på somrarna så, att man skulle behöva en cykel på vart ställe. Då går ju något däck sönder eller så är det för mycket spolar eller åter någon trampa. Från min reservcykel så försvinner alla reservdelar, så nu är jag utan reservcykel. Så det gäller att ha.
B: Jo, men det var så bra. Jag hade jo den där gröna, den där gamla på villan.
A: Ja den där med ballongring.
B: Ja, ja och så hade jag en riktigt ny bakring på den, och så hade jag ställt den bakom bastun. Så hade vi en piltavla på bastuväggen, så det var K som kastade, så fick han ju pilen rakt i min bakring, så där var det då, då den var riktigt ny och allt.
C: Nog smällde det.
B: Det smällde bra det.

TEXT 2:

E: *Jåå he peip jo, men he saa jo piigo å. Kåmbe to ihååg he dee gambe jestjiiverie såm di hadd ti dee vi Bennes statsjoon? Hindrikas, såm vi kalla he.*
F: *Jåå, he mins ja noow.*
E: *Nå, he va jo ein handelsreesand såm hadd komi me tåågi på kveldi å så toow a jo in tär å hyyrt ryymi öve natte, å så sko a faa me måriståågi tå, de hää. Ha saa jo åt ho dee piigo at åm ho sko vaa så venli å vekk opp a på mårne, så ha sko hind ti ha dee tåågi. Nå ho dii piigo ho lykkast jo głööm bårt he dee, å tå mårne kåm så peip jo tåågi. Tå kåm ho jo ihååg a så foor o in roopand: "Höö ni, höö ni, he peip no!".*
F: *Jaa, tå lemma ha jo tii tå. Va he te tee vi Fransåttos tå?*
E: *He dee va riktit vi Fransåttos, van he va ti hadd jo såm naa tyyp ååv ...*
F: *Jesšjivas, såm man saa. He finsta i Kållbyyji å en toko dee eit toko dee stelli, såm heit Jesšjivas. Tä tvetta man kłeede vi ååge tå ja va båån. Tå hadd di almenne tvettstygo, såm no int va naa spesielt fiin, yytan ho va så dee man bärd jo in vatni å så stsöłd man vi bryddzo tå nidanfö basto tå, å ha va heila byyjis tvettstygo, int finsta he naa andestans. Man tšöört jo heim vatni fråån ååge me me hestn på ha tiin. Så noow haa e jo vaari braa på de hää tiin, tå he e modäänt å e ha baa ti ståpp i masstsiin å så legge man påå programmi å så e he fäädi tå, tå a taar yyt i.*
E: *Jåå, int va he jo så vaanlit me aotåmaat-tvetmasjiine. He va jo ho dii bastogryyto såm man fikk kook kłeede i, å så var i jo på sin höjd ein hałv-aotåmaat-tvetmasjiin såm pirra å snorra, å så sko a jo briid he fö hand.*
F: *Jaa, å noow tå a tenkke påå tå vi jikk i skooła. Langt hadd vi ti skooła å int finsta he int eil. He finsta ein lamppo å ho finsta vi Härrfåssn å he va tvåå kilomeete ti Härrfåssn, restn va mörkt tå. Tå fikk man faa slaskand å gaand. Ja kåmbär ihååg tå ja jikk i skooła, tå he va trettitrii graade kaalt, tå papp men saa, nå ha taar int yyt hestn i toko tee veder. He e baa ti faa gaand, tå hadd int man jo ådentlig skoowa helde. Å no så ska ti stsyssas, åm he e ein lillan beta, så ska di stsyssas fråån dör ti dör å fram å tibaaka he e noo toki pjåskas å pjååkas me ongga no.*
E: *Jåå men, naa såm a saaknar e, sko ja sej, mei no he e he dee at he fins. He va jo int så langt ti he dee byyskooła, men järet ska di jo draa dem ihoop ti så stoora skoołår. Ja troow noow he e baa nakdeila me he dee. Å så he vaa jo int naa bete me de hää dialektre tå helde fö ongga głöömbe jo bårt ti.*
F: *Jåå å va jö di --- sko let dem va tär i döm dii småå byyskoołona å, noow sko di a fått koma taan tå di vaari liiti stöör å kanssi hadd, noow behööve ti jo kåma taan å fåå sii naa aade fåłk, int e he jo fråågan åm he, fö man ska jo int vaa fö isåleera helder.*
E: *Nee, men he e så man fåå fondee mangg gangg åm. He finsta jo så mytši ooliika årginaalie i byyja förr, fö di va mei isåleera, men int veit, ja tykke såm toko dee sko måra å tasmas bårt järet.*
F: *Jåå, he vaa sletstrutsit järet. Vi hadd ein kvinno såm kåm ti åss, ho heit B* (namn)

å ho jikk fråån gåål ti gåål. Ho hadd ein gåål pär daag å på löödagar var o vi åss. Ho kåm kłåkko niiji på mårne så var o heila daan ti kłåkko åtta på kveldi var o vi åss, satt innanfö döre på ein stoola, å ho ååt riisgryynsgröitn, sko ho haa på löödaan tär, å så bada ho basto. Å ho hadd så kaalt i stygo siin at ho lååg på päärona så di int sko fryys bårt, fö ho elda int naa fö ho va så nooga. Å så tå kłåkko va åtta på kveldi, så jikk o ti K (namn)*, såm he heit ein gåål tå brevi åss, å tä var o ti kłåkko tåłv på natte. Så tee jikk o heila vikona yyt, fråån gåål ti gåål. Å så tå ho vart gambäł å sko faa ti fatigååłn så tå hadd o mest pengga, tå hadd ho miljoone på bankken såm va gambe pengga, men grömt ti penggar. Fö ho hadd jo int betaała naa maat, fö ho jikk ti kalaase å tä błanda, ho hadd ein hink såm ho błanda såppo å gröitn å tsyttsåppo i såm man hadd på de hää kalaase.*

E: *Jåå, he finsta mytši toko dee, fö fö de hää ja kåmbe ihååg. Ja va jo mytši vi, vi de hää fammos å faffas ja tå ja vekst opp, genåm at mamm måra å va liiti sjyyk å de hää va kånstant tvåå gangg åm ååri in på sjyykhyysi, å tå va ja me fammo, å tä hadd di ein kaar såm kåm såm di kalla ti T* (namn)*, å de häär, ha va onjifäär, jaa nå naatingg, int kan a sej handelsreesand tå a jikk gåål milla me naa varor, men ha jikk milla gååła me tsenstre. Å de hää, ha jäłpt till tär å joor all möjli toko dee arbeiti. Alt fråån snikkasi, å å jäłpt till i föysi, å å nå va di behööd a mee, å ha såv i basto. Å ja kåmbe ihååg ha di sama kaan fråån Nyyhalla å fö fö tär å så såv a i basto, å jäłpt till så ha va liiti så dee at ha pendla å jikk milla byyja å milla gååła.*

F: *He va sama saak me ein såm heit S* (namn)*, å ha va fråån Ollava. Å ha hoogd veen ååt fåłtsi. Ha jikk fråån gåål ti gåål å hoogd veen fö bröö föödo siin. Så fikk a ita tå, å fikk a såva. Int veit ja van a såv ijentligen, ha såv vi vem såm helst.*

E: Jo, det pep ju, men det sade ju pigan också. Kommer du ihåg det där gamla gästgiveriet, som de hade där vid Bennäs station? Hindrikas, som vi kallade det.

F: Ja, det minns jag nog.

E: Nå det var ju en handelsresande, som hade kommit med tåg på kvällen och då tog han ju in där och hyrde ett rum över natten, och så skulle han fara med morgontåget då. Han sade ju åt den där pigan att om hon skulle vara så vänlig och väcka upp honom på morgonen, så att han skulle hinna till det där tåget. Nå den där pigan hon lyckades ju glömma bort det där, och då morgonen kom, så pep ju tåget. Då kom hon ju ihåg honom och så sprang hon in ropande: "Hör ni, hör ni, det pep nu!".

F: Ja, då lämnade han ju dit då. Var det där vid Fransottos då?

E: Det där var riktigt vid Fransottos, var det var de hade ju som någon typ av.

F: Gästgivars som man sade. Det fanns i Kållby också ett sådant ställe, som hette Gästgivars. Där tvättade man kläder vid ån, då jag var barn. Då hade de en allmän tvättstuga, som nog inte var någon speciellt fin, utan den var sådan, att man bar in vattnet och så sköljde man vid bryggan då nedanför bastun då, och den var hela byns tvättstuga, inte fanns det någon annanstans. Man körde ju hem vattnet från ån med hästen den tiden. Så nog har det ju blivit bra den här tiden, då det är modernt att det är

bara att stoppa in i maskinen och så sätter man på programmet och så är det färdigt då, då att man tar ut det.
E: Jo, inte var det ju så vanligt med automattvättmaskin. Det var ju den där bastugrytan som man fick koka kläderna i, och så var det ju på sin höjd en halvautomattvättmaskin som pirrade och snurrade, och så skulle man ju vrida den för hand.
F: Ja, och nog då man tänker på då vi gick i skola. Långt hade vi till skolan och inte fanns det inte el. Det fanns en lampa och den fanns vid Herrforsen, och det var två kilometer till Herrforsen, resten var då mörkt. Då fick man gå och slaska ("fara slaskande och gående"). Jag kommer ihåg, då jag gick i skolan, då det var trettio grader kallt, då min pappa sade, att han inte tar ut hästen i sådant väder. Det var bara att gå, då hade man ju inte ordentliga skor heller. Och nu ska de skjutsas, om det är en liten bit, så ska de skjutsas från dörr till dörr och fram och tillbaka, ungarna blir bårtskämda ("det är nog sådant pjoskande med ungarna") nu.
E: Ja, men något som man saknar är, skulle jag säga, mera nu det är det där att det finns. Det var ju inte så långt till den där byskolan, men härefter ska de ju dra ihop dem till så stora skolor. Jag tror nog, att det är bara nackdelar med det där. Och så blir det ju inte något bättre med de här dialekterna då heller, för ungarna glömmer ju bort dem.
F: Ja och vad gör de ---skulle låta dem vara där i de där små byskolorna och, nog skulle de ha fått komma därifrån då de blivit litet större och kanske haft, nog behöver de ju komma därifrån, och få se något annat folk, inte är det ju fråga om det för man ska ju inte vara för isolerad heller.
E: Nej, men det är så man får fundera många gånger om. Det fanns ju så många ("mycket") olika original i byarna förr, för de var mera isolerade, men inte vet jag, jag tycker som sådana där skulle hålla på att dö ut bort [med] åren härefter.
F: Jo, det blir slätstruket nuförtiden. Vi hade en kvinna som kom till oss, hon hette B och hon gick från gård till gård. Hon hade en gård per dag och på lördagarna var hon hos oss. Hon kom klockan nio på morgonen så var hon hela dagen till klockan åtta på kvällen, var hon hos oss, satt innanför dörren på en stol, och hon åt risgrynsgröt, skulle hon ha på lördagen där, och så badade hon bastu. Och hon hade så kallt i sin stuga, att hon låg på potatisen, så att de inte skulle frysa bort, för hon eldade inte för hon var så snål. Och så, då klockan var åtta på kvällen, så gick hon till K, som en gård bredvid oss då hette, och där var hon till klockan tolv på natten. Sådär gick hon alla ("hela") veckorna ut, från gård till gård. Och så då hon blev gammal och skulle fara till fattig-gården, så då hade hon mest pengar, då hade hon miljoner på banken, som var gamla pengar, men väldigt mycket pengar. För hon hade ju inte betalat något för maten, för hon gick på kalas och där blandade, hon hade en hink, dit hon blandade soppa och gröt och köttsoppa, som man hade på de här kalasen.
E: Jo, det fanns många sådana där, för det här jag kommer ihåg. Jag var ju mycket hos, hos (de här) farmor och farfar då jag växte upp, genom att vår mamma var ofta lite sjuk och hon var konstant två gånger om året inne på sjukhus, och då var jag med farmor, och där hade de en karl, som kom, som de kallade för T, och det här, han var ungefär,

ja nå något, inte kan man säga handelsresande, då han gick mellan gårdarna med några varor, men han gick mellan gårdarna med tjänster. Och det där, han hjälpte till där och gjorde alla möjliga sådana där arbeten. Allt från snickrandet, och och hjälpte till i fähuset, och och och vad de nu behövde honom till, och han sov i bastun. Och jag kommer ihåg den där samma karln från Nyhalla och för .... för också där sov han i bastun, och hjälpte till, så han var lite så där att han som pendlade och gick mellan byarna och mellan gårdarna.
F: Det var samma sak med en som hette S, och han var från Ullava. Och han högg ved åt folk. Han gick från gård till gård och högg ved för sitt levebröd. Så fick han äta då, och han fick sova. Inte vet jag var han sov egentligen, han sov hos vem som helst.

TEXT 3:

H: *Jaa, he va så riktit miin eegen mamma så tała me gobbi tå ho var ongg. Så he er int naa, he e sant, he er int naa sårtters fanttasii yytan, å he hent yytaför Nyykaałibyy, såm höö ti Gonilakkas. He va eit paar såm hadd heimani å vart no holdi riik, å he va di. Å så bryyka di, men di va yyta bååner å så hadd di drendze. Di bryyka haa en dreng. Å så hend e se et kveld, he e trii kåm tsöörand tiid å hadd in tooman sleda bara, såm di satt å tsöört ii me hestn. Å så kåm di å frååga åm di fåå nattkvartteer. Så saa gobbi , noow bryyka ti leta fåłtsi ligg, noow fåå ti kåma. Men he va tiidigari på kveldi, så di sko fara tibaakas tå en så, men gobbi byrja måra å tenk et:"Va er he fö fålk? Såm e trii karar kåmbe tsöörand å int haa naatingg i sleda elde naa.". Å så ti ande jikk å sko ligg se, drendze i höögsendze å tsändze jikk å sko ligg å, men gobbi var opp. Å så kåmbe di jo seinari på kveldi, å tå di kåm in så reiv di opp tsellaloko på gåłvi å så foow di et tsändze i sendza å så laga di hennar i tsellan ti föst, å så byrja di å slåå me ykse i höögsendze å saa ååt drendze åm int a gaar ti tsellan så hogga di i hääł an. Så saa drendze at, joo ha gaa ------ me döm dii ande i tsellan å. Men gobbi ha börja taa i moot ha så ha määra noow ha ska noow taa i moot, men ein stoow å sko slåå beine ååv a åm int a jikk i tsellan, så ha va tvongen ti gaa tiid. Å tå di fikk döm i tsellan, så tå laga di in skooło fråån taatsi å påå tsellaloko å tsiila di fast tsellaloko riktit teet, å så börja di jo å ondesöök i hyysi. Men ha haa sakt gobbi sjölv at, int hitta ti jyst naa pengga fö int hadd fö pengga ---- så mytsi men alt va divärsso di hitta. Så ti fäałas på skolla å söökt alstans å vend i alttingg. Allt va pape di hitta, såm va väädipapär, brend di opp i spiisn. Di va så argg tå di int hitta naa penggan. Nå tå di fikk fäädit holdi å påå tär å ondesöökt hyysi, så bar di in in rååghałmstsärv å så laag di ha på tsellaloko å så tend di eldn på tsärvi å foow taan. Men tsärvi brann opp å stogo brann int naa en he tasmast opp tå. He tee hałme brann så he toow int ii naastans. Di höört jo tå di va i tsellan horo ti arbeita å di visst jo ååv e at he kona int brinn tå. Di ha jo måsta ti föstoow jo he brann int naa. Så tå byrja ti .... åm ti sko haa hadd naa ti arbeit mee, arbeitsaaker, tär i tsellan, men he va int tenkbaart ti fåå opp tsellaloko, he kona*

ti int böri påå fö he ha int jälpt. Di hadd höört va ti joor, men så byrja ti arbeit yyt, drendzi å gobbi. Så di fikk yyt in stein --- steinmyyrn naa me barahendre, så tå kröip kröip drendze taan föst, såm va no ongg, å så foor a ju in å sleept ti ande jinom loko tå a sllow bårt å laga. Nå å di kåm jo yyt tsellan, men ti trössa int tiid naa å ska skåda seekärt åm i åm e byrja brinn. Di troodd he no seekärt sko byrja brinn, å så åm di no ha komi tiid så haa jo fåłtsi -- va tä vi eldn. Så di sko a veta vem såm a joort i å tå byrja ti höör ååv i, ti haa komi yyr tsellan seekärt, men ja mins int åm di hitta tvåå elde men ein hitta di å ha va bakåm ein riiyyn, hitta di a, å ha hadd tsöti messe naa röikt tsöt taan yyr booda deiras, så ha hadd ti eta tär. He va riktit toki tee föbryytare å tå di kłeed ååv a så hadd a aldeiles sånderslejian rygg å skorvo, så ha fått spööda, di sååg he. Så gobbi saa noow kłappa noow ti a tå di fikk taag ii a. Ja sko int kåma ihååg åm di sko ha hitta tvåå men tridi hitta di int naa.

H: Ja, det var så riktigt min egen mamma, som talade med gubben då hon var ung. Så det är inte något, det är sant, det är inte någon sorters fantasi, och det hände utanför Nykarleby, som hör till Gunnilakkas. Det var ett par som hade hemman och man ansåg dem vara rika, och det var de. Och så brukade de, men de var utan barn och så hade de en dräng. De brukade ha en dräng. Och så hände det sedan en kväll, att de är tre som kom körande dit och hade bara en tom släde, som de satt och körde med häst. Och så kom de och frågade om de får nattkvarter. Så sade gubben, nog brukar de låta folk ligga, nog får de komma. Men det var tidigare på kvällen, så de skulle fara tillbaka, men gubbe började tänka efter: "Vad är det för folk? Som är tre karlar kommer körande och har ingenting i släden eller något." Och så gick de andra för att lägga sig, drängen i högsängen och käringen gick och skulle lägga sig också, men gubben var uppe. Och då kom de senare på kvällen och då de kom in, så rev de upp källarluckan på golvet och så for de efter käringen i sängen och så lade de henne i källaren först, och så började de och slå med yxan i högsängen och sade åt drängen, att om han inte går in i källaren, så hugger de ihjäl honom. Så sade drängen att, jo, han går ------ med de där andra i källaren då. Men gubben började stå emot han, så han tänkte nog, att han ska nog stå emot, men en stod och skulle slå benen av honom, om han inte gick in i källaren, så var han tvungen att gå dit. Och så de fick dem in i källaren, så lagade de en skyla från taket på källarluckan och kilade de fast källarluckan riktigt tätt och började de undersöka i huset. Men gubben själv hade sagt, att inte hittar de just alls pengar, för de hade inte pengar----så mycket men allt vad diversor de hittade. Så de färdades på vinden och sökte över allt och vände på allt. Alla papper de hittade, som var värdepapper, brände de upp i spisen. De var så arga, då de inte hittade några pengar. Nå, då de fick färdigt undersökt huset, så bar de in en råghalmskärv och så lade de den på källarluckan och så tände de elden på kärven och for bort. Den där kärven brann upp och stugan brann inte utan elden slocknade då. Den där halmen brann, så den tog inte i någonstans. De

hörde ju då de var i källaren, hur de arbetade och de visste ju av att det inte kunde brinna då. Det borde de ha förstått ju, att det inte brann. Så då började de att se, om de skulle ha något att arbeta med verktyg ("arbetssaker") där i källaren, men det var inte tänkbart att få upp källarluckan, det kunde de inte börja på, för det hade inte hjälpt. De hade hört, vad de gjorde, men så började de arbeta ut, drängen och gubben. Så de fick ut en sten ..... stenmuren, med bara händer, så då kröp, kröp drängen därifrån först, som var nog ung, och så gick han in och släppte de andra genom luckan. Nå, så den kom ju ut ur källaren, men de vågade inte dit något och ska säkert se om det, om det börjar brinna. De trodde det nog säkert skulle börja brinna och så om de nu har kommit dit så har ju folket ---var där vid elden. Så de skulle få veta, vem som har gjort det och de började söka, de hade kommit ur källaren säkert, men jag minns inte, om de hittade två eller, en hittade de och han var bakom en riugn, hittade de honom, och han hade kött med sig något rökt kött från deras bod, så han hade att äta där. Det var en riktig sådan där förbrytare och då de klädde av honom, så hade han alldeles sönderslagen rygg och skorvig, så han hade fått stryk, det såg de. Så gubben tänkte nog klappa nog till honom då de fick tag i honom. Jag skulle inte komma ihåg, om de skulle ha hittat två, men den tredje hittade de inte alls.